

UDK: 811.163.42
Izvorni znanstveni rad
Primljen: 13. 6. 2016.
Prihvaćen: 12. 12. 2017.ROBERT ŠPRALJA
Zaglav
Zaglav 31, 23281 Sali, Dugi otok
rspralja@gmail.com

KONSONANTIZAM GOVORA ZAGLAVA NA DUGOM OTOKU

U radu je na temelju desetogodišnjih terenskih istraživanja izvršen opis konsonant-skih značajki mjesnog govora Zaglava na Dugom otoku koji pripada srednjočakav-skom dijalektu. Na to su nas dodatno motivirali propusti prethodnih istraživača, kao i munjevit promjene kojima smo svjedoci u govoru mlađih naraštaja. Stoga je istraživanje bilo primarno orijentirano na govor starije dobne skupine, naročito onih govornika koji su zadovoljavali dijalektološke kriterije. Međutim, pomno je istražen i govor srednje i mlađe dobne skupine, kako bi se utvrdilo u kojoj su mjeri u njih očuvane tipične čakavske jezične crte, odnosno koliki je udio (novoštokavskih) inovacija, te je li dodir sa susjednim govorima, posebno saljskim, ostavio kakva traga na njihov govor. Zatečeno je stanje uspoređivano s ostalim dugootočkim čakavskim govorima, a ponekad, kada se to činilo korisnim, i s nekim drugim govorima, i to ne samo onima srednjočakavske fizionomije. Prikaz je načelno sinkronijski, a prema potrebi se daju dijakronijska tumačenja.

Utvrđeno je da se govor konzervativnih govornika odlikuje čuvanjem čakavskih elemenata, ali i nekim inovacijama, od kojih je neke moguće pripisati utjecaju doseljenika novostokavaca još negdje u 16., 17. st. (npr. *moždâni*, uz stariji čakavski lik *muženâli* || *muženâli*). U nekonzervativnih je posvjedočena prevlast inovacija na planu konsonantizma, uz neke iznimke (npr. dosljedno čuvanje *x*, *f*, *jd*, *jt*, razlikovanje *č* i *t'*). Može se reći da konsonantizam zaglavskoga govora obilježava prožimanje arhaičnih i inovativnih elemenata¹.

Ključne riječi: čakavština, srednjočakavski dijalekt, konsonantizam, arhaizmi, inovacije, Zaglav

1 Napominjemo da se tekst sažetka djelomično podudara s tekstovima sažetaka u dvama objavljenim radovima (Špralja 2016b, Špralja 2016c).

1. Dosadašnje proučavanje zaglavskoga govora²

Govor Zaglava, najmlađeg naselja na Dugom otoku³, u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi nije sustavno opisan. U preglednoj studiji *Dugootočki čakavski govori* B. Finka (1977.) donosi najviše potvrda iz rodnog saljskog govora, a samo u osnovnim crtama naznačuje razlike između mjesnih govora. Ne zapaža mnoge fonološke, morfološke i sintaktičke specifičnosti, osobito u „zmorašnjanskoj” (sjeverozapadnoj) skupini sela. Mnogi propusti u Finkinom radu posljedica su poopćavanja, a to je očito povezano i s izabranim ispitanicima koje ne možemo smatrati reprezentativnim uzorkom.⁴ To se osobito odnosi na opis akcenatskog stanja, jer ono u stvarnosti nije podudarno ni u govorima jedne skupine sela (JI ili SZ). Ako se navedeni rad dosad smatrao besprijeekornim, krajnje je vrijeme da se stanje dubinski preispita. Na to, uostalom, poziva i sâm autor:

- 2 Napominjemo da je tekst ovoga poglavlja gotovo identičan tekstu u trima objavljenim radovima. Pojavljuje se kao dio poglavlja *Proučavanje zaglavskoga govora* u Špralja 2016a, kao istoimeno poglavlje u Špralja 2016b te kao dio *Uvoda* u Špralja 2016c. Ovdje je tekst donesen s malim dopunama.
- 3 „Lokalitet ‘Zaglav’ na Dugom otoku spominje se mnogo prije nego li se može arhivskim dokumentima potvrditi naseljenost tog lokaliteta” (Runje 1998: 13), tj. u najmanjom i kupoprodajnom ugovoru zadarskih plemića iz 1397. (Fanfogna), odnosno 1403. g. (Nassis), a 1417. g. na Zaglavu se nalaze posjedi veleposjedničke obitelji svjetovnoga plemstva Mataffaris koje daju na obradu pa je moguće da je i nastanjen početkom 15. stoljeća (usp. Runje 1998: 13). Svakako su nove migracije na zadarsko područje, izazvane turskim prodorom (osobito nakon 1468. g., a najintenzivnije od 16. st. pa sve do konca 17. st.), imale znatan utjecaj na etničke i jezične prilike na otocima. Iako se često govori o Bosancima (Bošnjacima), izbjeglice su bili većinaom iz zadarske okolice (tada čakavci), no među njima je zasigurno bilo potomaka doseljenika iz Bosne i Hercegovine, mahom novoštokavaca, najprije iz zapadne Hercegovine, a potom iz istočne Hercegovine (usp. Lisac 1996: 32; Lisac 2003: 50–54, 99–100; Finka 1977: 24). Kroz nekoliko naraštaja doseljeno stanovništvo pomiješalo se sa starosjedičkim (čakavskim) i u određenoj mjeri utjecalo na njegov govor, osobito akcentuaciju, „(...) ali budući da novi doseljenici nisu dolazili u većim i kompaktnijim skupinama, nisu mogli bitno izmijeniti osnovnu strukturu starinačkoga dugootočkoga stanovništva i znatnije poremetiti čakavski govor stari-naca” (Finka 1977: 24).
- 4 Tako je jedan od zaglavskih ispitanika slovio kao seoski „mudrijaš“, „diplomat“, a slično je primijetio i Zlatko Vidulić za žmanske (i priopćio nam to usmeno). Nerazmjer je i u broju ispitanika (u Salima čak sedam, u Zaglavu i Žmanu po dva, a u ostalim selima samo po jedan). U Salima je Finka ispitivao nešto žena, a u ostalim selima samo muškarce (usp. Finka 1977: 13–14). Očito je sa svojim obavjesnicima radio kao s „ispitanicima“ (kako ih i sam naziva) u punom smislu riječi, odnosno nije snimao ili na papir bilježio slobodni govor (osim u Salima).

» (...) Zato će mnoga dijalekatska pitanja trebati ostaviti bližoj ili daljoj budućnosti i budućim istraživačima.« (Finka 1977: 7).

Finka je objavio i *Pogled na čakavski govor sela Zaglav* u monografiji *Zaglav* (1998. g.) gdje tek sumira općepoznate podatke objavljene u *Dugootočkim čakavskim govorima* te donosi popis riječi u kojem, nažalost, ima dosta pogrešaka. Zbirku pjesama *Sûncazâpâd*, napisanu najvećim dijelom na idiomu ovoga mjesta, kao srednjoškolac (2010. g.) je objavio autor ovih redaka (vidi Špralja 2010). Također, godinama prikuplja građu za rječnik. Nedavno su objavljena četiri njegova rada o zaglavskom govoru (vidi Špralja 2016a, Špralja 2016b, Špralja 2016c, Špralja 2017). Nakon izlaska *Vokalizma* i *Prozodije*, ovim se, dakle, prilogom, zaokružuje fonološki opis toga idioma.

2. Metodologija⁵

Građa korištena u ovomu radu⁶ ekscerpirana je iz korpusa bilježaka i diktafonskih (i video) snimaka s terena napravljenih tijekom dijalektološkog istraživanja koje u Zaglavu provodimo još od 2006. godine, a u ostalim dugootočkim selima od 2012. do danas.⁷ Informanti su „ispitivani“

5 Napominjemo da je tekst ovoga poglavlja gotovo identičan tekstu istoimenih poglavlja u Špralja 2016b i Špralja 2016c. Razlikuju se jedino popisi korištenih kratica.

6 Riječ je o prerađenom dijelu diplomskog rada *Fonologija govora Zaglava na Dugom otoku* izrađenog pod mentorstvom prof. dr. sc. Josipa Lisca i obranjenog 25. veljače 2016. u Zadru. Zahvaljujem svom mentoru, vodećem hrvatskom dijalektologu, koji je prepoznao vrijednost moga dugogodišnjeg rada, podupirao me u mojim nastojanjima, savjetovao me u mnogim dilemama i bodrio me da ne posustajem u pripremanju priloga za objavu. Neizrecivu zahvalnost upućujem dragom prijatelju Josipu Galiću, prof. (asistentu prof. Lisca), mom neslužbenom komentoru, koji je unatoč brojnim obvezama prionuo na čitanje rada i obavio to zaista brzo, stručno, savjesno i minuciozno te me upozorio na manje stručne interpretacije jezičnih pojava, predložio bolja (preciznija) rješenja i dao nekoliko veoma korisnih savjeta za upotpunjenje nekih dijelova. Također, na veoma korisnim savjetima zahvalan sam izv. prof. dr. sc. Gordani Čupković i doc. dr. sc. Anti Periši, članovima povjerenstva za obranu rada. Odgovornost za preostale propuste je isključivo moja. Rad je posvećen **Danici Čuki** (po zâglavsku: *Dănici Čŭkinof*) (26.7.1926. – 29.11.2014.), koju sam volio poput majke, a ona mene kao rođenog sina. Ona me je odgojila i od nje sam i naučio ovaj prekrasan govor. Neka joj je vječna slava i hvala!

7 K tomu, napominjemo kako u ovu svrhu nije bilo moguće iskoristiti svu prikupljenu građu iz razloga što je velik broj neobrađenih snimki, a rukopisna građa, koja nije digitalizirana, vrlo je opsežna i „nepregledna“.

kroz vođeni razgovor (intervju), ali se najčešće bilježio ili snimao govor u svakodnevnim (raz)govornim situacijama, obično bez znanja „ispitavnika“ da je njihov govor podvrgnut istraživanju.

Sve potvrde koje donosimo u radu su autentične, odnosno više su puta izgovorene u spontanom govoru, a one koje su nam se činile nepouzdanima (iz raznih razloga) provjerene su kod barem tri osobe. U tu svrhu, ali i radi usporedbe s ostalim dugootočkim govorima, izrađivani su posebni dijalektološki upitnici.

U radu je primijenjena standardna dijalektološka transkripcija.⁸ Potvrde su akcentuirane i navedene u kurzivu, a tumačenje teže raspoznatljivih značenja je u polunavodnicima, običnim slovima. Ukoliko je riječ višeznačna, značenja su striktno međusobno odijeljena točkom sa zarezom. Navedene su sve poznate nam varijante (na svim jezičnim razinama), odnosno značenjski ekvivalenti (npr. *kuntěnat* || *zadovōlan*). Oprimjerenja (primjeri upotrebe) međusobno su odijeljena točkom sa zarezom. Gdje god je bilo potrebno, u zagradama je navedena frekvencija upotrebe (kratica: „rij.“, „vrlo rij.“, „češće“, „najčešće“), stilska upotreba (npr. „fig.“, „šaljivo“), pripadnost idiolektu, tj. individualna uporaba („pojed.“), a posebno su istaknuti neologizmi, novije primljenice („novo“, „novije“ *opr.* „starije“, „izvorno“). Oznake „A:“ i „B:“ označavaju sudionike dijaloga. Uz romboidan lik (◊) navode se frazemi, a kratica „prov.“ označava proverbije (izreke). Većom zvjezdicom (*) označeni su protojezični (praslavenski) oblici, a manjom (*) neposvjedočeni likovi (pretpostavljeni ili rekonstruirani (negdašnji) oblici, najčešće u mjesnom govoru).

8 Izdvajamo samo foneme koji su bilježeni posebnim grafemima. **Vokali:** *ǝ* – tzv. „šwa“, ni prednji ni neprednji glas; *y* – „široki“ glas tipa *i*, s oslabljenom prednjom artikulacijom; **Sonanti:** *ñ* – sliveno *nj*, glas koji se ob. piše kao *nj*; *ʎ* – sliveno *lj*, glas koji se ob. piše kao *lj*; **Šumnici:** *tʰ* – bezvučni palatalni ploziv; *dʰ* – zvučni palatalni ploziv; *h* – velar *h* (koji se u stručnoj literaturi često bilježi znakom *x*) (usp. Lisac 2009: 9–10). Korišteni su sljedeći prozodijski znakovi: " = kratkosilazni akcent; " = inačica kratkosilaznog akcenta (između " i produljenog (^)); ^ = dugosilazni akcent; ^ = produljeni („poludugi“) akcent (u zaglavskom rijetko; inačica ^) (dolazi u SZ skupini sela, npr. *iskâti*, *lopâta*, *iskra*); ~ iznad samoglasnika označava nenaglašenu duljinu; točka ispod samoglasnika označava zatvoreni izgovor (npr. *světâc*); ˘ ispod vokala ili *ŋ* = nazalitet (zbog tehničkih poteškoća ne običavamo ga bilježiti, iako je u konzervativnih govornika izraziti, npr. *grûŋ*, *jâ san sâŋ*, *Stânko*, *tîŋda*). Glasovi s oslabljenom artikulacijom označeni su eksponentima (npr. ostvarivo je *jâ_govʱorij* || *jâ_gʱovoriŋ*, i sl. || *jâ_govoriŋ* || *jâ govõriŋ*, *desʱtâk* || *desětâk*, *kapʱtâŋ* || *kapitâŋ*). Uobičajeni su znakovi: ɓ – jor, ɓ – jer, y – stražnje *i*, ɛ – prednji nazal, ɔ – stražnji nazal, ě za *jat*, ě za *šta*.

Etimologija riječi oslanja se na priloženu literaturu.⁹ Korištene su i kratice naselja¹⁰ ili skupine dugootočkih naselja¹¹ u kojima je zabilježena potvrda. Popis gramatičkih i ostalih korištenih kratica i odrednica priložen je na kraju rada.

U istraživanju su zastupljene sve dobne skupine, s time da je najveća pozornost posvećena govoru starije dobne skupine. Razlikujemo konzervativne govornike od nekonzervativnih. Pod *konzervativnim* govornicima podrazumijevamo upravo one govornike čiji se govor odlikuje izvornošću (čuvanjem staroga stanja) na svim jezičnim razinama. Konzervativni danas imaju uglavnom preko osamdeset godina¹², a od mladih (manje od 40 godina) se, bez pretjerivanja¹³, konzervativnim govornicima može pribrojiti jedino autor ovih redaka (rođen 22.1.1992. g.) koji je, igrom slučaja, odgojen u obitelji u kojoj se najbolje umije govoriti *po starinsku* i koji unatoč obrazovanju, medijima, i dr., govori onako kako je u svoje

-
- 9 Arapski jezik (**arap.**): Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/indeh.php?show=search>) (URL¹); Engleski jezik (**angl.**): URL¹; grčki jezik (**grč.**): URL¹; latinski jezik (**lat.**): URL¹; mađarski jezik (**hung.**): URL¹; mletački (venecijanski) dijalekt (**mlet.**): Boerio (1867); njemački jezik (**germ.**): Miličević (2006), URL¹; romanski jezici (**rom.**): Jernej (2005), Boerio (1867), URL¹; ruski jezik (**rus.**): URL¹; talijanski jezik (**tal.**): Jernej (2005), URL¹; turski jezik (**tur.**): URL¹. Staroslavenski su likovi (**stsl.**) preuzeti iz: Damjanović <et al.> 2004.
- 10 Evo ih abecednim redom: **Bo** (Božava), **Br** (Brbinj), **D** (Dragove), **L** (Luka), **Po** (Polje (zaseok Velog Rata)), **S** (Sali), **Sav** (Savar), **So** (Soline), **SP** (saljski *Pòrat* (dio Sali)), **SS** (saljsko *Selò* (dio Sali)), **Ver** (Verunić (zaseok Velog Rata)), **VR** (Veli Rat), **Z** (Zaglav), **Ž** (Žman).
- 11 **Jl skupina** (etnik (pl.): *Jūžane*) = jugoistočna skupina naselja (*Sāle* (= hrv. standardnomu *Sali*), *Zāglav*, *Žmān*, *Lūka*); **SZ skupina** (etnik (pl.): *Zmōrašāne*) = sjeverozapadna skupina naselja (*Sāvar* || *Sāvar*, *Bybīn*, *Drāgove*, *Božāva* || (u govoru *Jūžanov*) *Božāva*, *Sōline*, *Verōna* || (u govoru *Jūžanov*) *Verunīt* '|| *Verunīt*', *Pōle*, *Vēli Rāt* || *Veli Rāt* || (u govoru *Jūžanov*) *Vēli Rāt*).
- 12 Međutim, i oni se razlikuju po stupnju izvornosti! Važno je imati na umu kako su muškarci po mnogim pitanjima manje konzervativni od žena. Ima, pak, govornika srednje dobi koji su po mnogim jezičnim značajkama konzervativniji od nekih starih. Isto tako, čak ni najkonzervativniji, primjerice, ne govore redovito *bin* (stari čakavski kondicional, 1. l. sg.), već često *bih* ili *bi*, dok ima mladih, nekonzervativnih govornika koji redovito govore *bin* (moguće pod utjecajem susjednog saljskog u kojem je beziznimno *bin*).
- 13 Osim u mjeri u kojoj nije duboko povezan s negdašnjim načinom života pa time, na dubinskoj razini, ni sa starim poljoprivrednim i ribarskim nazivljem. Naravno, nije *izvoran* u mjeri u kojoj su njegovi predci, iz prostog razloga što je njegova percepcija svijeta gotovo iz temelja drugačija; moderan način života, ma koliko mu se god odupirali, prije ili kasnije uzima svoj danak.

dane naučio od najstarijih živućih. Naravno, ovo je izvanredan slučaj, odnosno kod ovog je govornika presudna briga i svijest o potrebi za očuvanjem izvornoga govora. Ostali su govornici srednje konzervativni ili nekonzervativni.

Glavni informanti iz Zaglava su Danica Čuka (26.7.1926. – 29.11.2014.), Zorka Špralja, rođ. Čuka (4.7.1934.) i Petar Špralja (11.4.1931. – 4.1.2017.). Oni su ujedno i najkvalitetniji izvorni govornici s kojima smo se susreli i među najboljima na čitavom otoku. Četrdesetak ostalih informanata konzultirali smo uglavnom kako bismo razriješili neke nedoumice (koje većinom prelaze okvire ovoga rada), a govor desetak njih smo i snimali. Mnogo smo slušali i govor mladih, no njega je teško obuhvatiti ovakvim radom, budući da se zapažaju brojne individualne crte, odnosno stupanj čakavnosti / štokavnosti dosta varira od govornika do govornika. Ovdje ne navodimo imena informanata iz ostalih naselja.

3. Konsonantizam

3.1. O konsonantskom inventaru i o izgovoru pojedinih konsonanata

Konsonantski inventar čini 24 fonema¹⁴: /b/, /c/, /č/, /t'/, /d/, /d'/, /f/, /g/, /h/, /j/, /k/, /l/, /l'/, /m/, /n/, /n'/, /p/, /r/, /s/, /š/, /t/, /v/, /z/, /ž/. Konsonantski sustav mlađe dobne skupine, k tomu, može uključivati zvučni afrikat /ʒ/ (u pojedinim¹⁵ posuđenicama, namjesto /d'/ ili /ž/), /ʒ/ (namjesto /d'/ ili /j/) te /č/¹⁶ (namjesto /t'/). Većina se fonema izgovara približno kao i u hrvatskomu standardnom jeziku, izuzev pojedinih o kojima će biti riječi u nastavku.

14 Podrobnije o konsonantskim fonemima, varijantama, kao i o izgovoru tzv. polukonsonanata – poluvokala vidi u Finka (1977: 38: 44–48).

15 Naime, i nekonzervativni će reći *narâŋža*, *žigerica*, *pid'âma* (konzervativni: *pid'ama*), *d'ëmper* (konzervativni i: *d'ûmper* | *jûmper*), no neće reći *žëp* (što je inače novija riječ, izvorno i najčešće u svih dobnih skupina je *tâška* (rom.)), već *žëp*, neće reći *d'âmija*, *žûngla*, *svidôžba*, *D'ibôni*, već *žâmija*, *žûngla*, *svjêdožba*, *žibôni*, itd.

16 Ipak ne /č/ (tzv. srednje č). Naime, u konsonantskom inventaru mlađe dobne skupine uvijek se razlikuju dva afrikatska para (prvi fonem u paru je zvučni, a drugi bezzvučni): /ʒ/ (fakultativno) i /č/ te /ʒ/ i /č/ ili /d'/ i /t'/. Može se reći da prâvo /ʒ/ i /č/ (štokavske artikulacije) neki mladi govore većinom u razgovoru s prijateljima iz Zadra.

Specifični su zvučni (/d'/)¹⁷ i bezvučni (/t'/) palatalni ploziv. Potonji je praslavenska baština čakavskoga narječja. Valja pripomenuti da se, prema našem akustičnom utisku, izgovor zaglavskoga /t'/¹⁸ ipak ponešto razlikuje od izgovora kakav možemo čuti od *Istrijānov* (Istrana)¹⁹, tj. ipak nije toliko *umekšan*. Samo u posebnim govornim prilikama, kakav je stilski obilježen govor (npr. ironija), možemo čuti drugačiji izgovor, tj. /t'/(ovdje ga bilježimo s *t*) koje se približava svom zvučnom parnjaku (npr. A: *Tò t'e se osmrditi*. B: *Ōte!* ; A: *Ōto grōzje t'e ti zgñiliti tōte*. B: *Ōte Gōspē mi!* 'kako da neće!'). Pritom i susjedni vokal /o/ ima osobit, „odsječan“ ton (približava se *ə*). Ta bi pojava mogla biti ključ za tumačenje kolebanja u artikulaciji leksema *mant'èla* || *mand'èla* 'veliki crni t'ifa (cipal)'.²⁰

Zapažanje o izgovoru fonema *č* iznosi Finka (1977: 46)²¹ i s njime se načelno slažemo. Dakle, prevladava izgovor *č* (srednje *č*) koje u ovom radu bilježimo grafemom *č*. Pozicijski uvjetovano *mâčji* umjesto *máčji*, koje navodi Finka (1977: 46) u današnjem govoru nismo registrirali, osim pri tepanju djeci, odnosno stilski uvjetovano.

17 Moguš (1977: 65) piše kako se u čakavskom pored *j* javlja i novije *d'*, „koje je „mnogo mekše od štokavskoga, te se gotovo razabira u govoru sinteza glasova *d + j*“, ali da »ne treba, dakako, isključiti ni izgovor *đ* (...) što se obično smatra štokavskim utjecajem, iako M. Hraste konstatira da je „taj suglasnik *đ* svakako nešto mekši od štokavskoga *đ*“«.

18 Moguš (1977: 65), zahvaljujući stručnoj pomoći mr. Damira Horge, donosi opis izgovora *t'* kakvo on, izvorni čakavac (Senjanin), izgovara: „Kod čakavskoga *č* vrh jezika se upire u donje alveole ne dodirujući donje zube [dok se štokavsko *č* upire o donje zube]. Mjesto dodira jezika s nepcem je gotovo palatalno. U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opća artikulacija.” Taj opis vrijedi i za izgovor *t'* u Zaglavaca starije i srednje dobi (i nekih mladih).

19 Usp. npr. URL².

20 Zanimljivo je da su oba lika ovjerena u rječnicima: u saljskom (Piasevoli 1993: 176) *mant'èla*, a u bibinjskom (Šimunić 2013: 376) *mand'èla*.

21 „Alofone varijante *č č č* fonema *č* često su rezultat i slobodnoga izbora, tj. mogu biti upotrijebljene u identičnoj poziciji (npr. *čovik-čovik-čovik*), ali je još češće njihov izbor uvjetovan. Varijanta je *č* normalan ostvaraj, osim ako se ne ostvaruje zbog stilematikih razloga. Ostvarivanje varijante *č* uvjetovano je samo stilematiki (povođenje za književnim izgovorom, za izgovorom u kojem drugom dijalektu ili oponašanje osobitoga izgovora pojedinačnih govornika iste ili koje druge govorne sredine). I varijanta *č* uvjetovana je pretežno stilematiki, kao i varijanta *č*, ali i pozicijski. Premda nema oštre granice, u dodiru s ostvarajima zvučnoga sklopa fonema *j* običniji je izgovor *č* nego *č* (npr. *mačji* - *mačji*).”

Odsutnost zvučnih parnjaka afrikatā /č/ (apsolutna) i /t'/ (ipak relativna) u govoru izvornih govornika, uz neznatna odstupanja (/d'/ je frekventnije u posuđenicama, nego kao refleks prasl. *d') jedna je od specifičnih značajki čakavskog konsonantizma (usp. Lisac 2009: 17). /ž/ se u posuđenicama i domaćim riječima zamjenjuje fonemom /ž/ (žep (tur.; vrlo rij., ob. fig.) || (redovito) tâška (rom.), žigerica (tur.) 'jetra', žungla (angl.), narânža (tur.), svidôžba, sžžba, i dr.), a s /d'/ u orijentalizmima (d'âbe || (češće) zamân / zalûdu 'uzalud', d'âmija, d'ûnbus, fêred'a, hòd'a, i dr.) i uglavnom novijim anglizmima (pîd'ama || (nekonzervativni) pid'âma, d'êm || (češće) mrmelâda || marmolâda, d'îp, d'ûmper || (rij.) jûmper || (najnovije) d'êmper, D'ibôni (pjevač Gibboni), d'ôker, i dr.). U jednom je primjeru reducirano (uvegîja || vegîja (tur.) 'mladoženja, zaručnik') (ž > d' > j > Ø). Prevladavaju, kao što vidimo, posuđenice. Dodajmo kako je neutralizirano štokavsko /ž/ i /č/ izvornim govornicima smiješno.²²

Isključivo pri tepanju djeci, kadšto i mladunčadi (npr. jânçit'u) izostavlja se r (ili je namjesto njega l), l može biti umekšanje, a dolazi i do pojave čakavizma (npr. Mâlo, d'âgo stvôre, pos'âno! ; G'êmo nâmo; Că t'emo? pâpiti? ; Dî je slâ mâška? U bûžu je sla, rêci).

Pokušaj rekonstrukcije (u kraćim crtama) konsonantizma izumrloga govora jedine zaglavske stare štokavske obitelji (Šešeljinih - Dûjmovih) iznesen je u članku u Zadarskoj smotri (Špralja 2016a: 123–124).

3.2. Distribucija konsonanata (d', x, l, l, n, m, n)

D'. O veoma važnom odrazu praslavenskih d' i daj vidi u 3.3. Ovdje ćemo razmotriti d' u romanizmima.²³ Od (g)gi [dʒi], odnosno ge [dʒe] dobiveno je najčešće d' (npr. d'irâti ' (fig.) šetati', d'ilôž 'ljubomorani', lid'êro 'razrijeđeno; krhko', vêrd'ina 'nevina (djevice)', mened'ite (pl.

22 Tako se npr. ismijava govor jedne prplövine ' (fig.) doseljenice', Vlâhinke 'Vlajne' iz Zatona koja svog muža zove Ânželo. Koliko je zbunjujuć štokavski „srednji“ izgovor afrikata (kakav se može čuti na televiziji) svjedoči uvriježen lik Tûžman umjesto Tûd'man (prezime pok. predsjednika; čuje se često posvuda) i novije primljenice spavačica 'spavačica' i mōkrača (samo u vezi s liječenjem; izvorno i češće: pišîna || pišōka). Nije to rezultat nerazlikovanja ċ : é, odnosno dž : đ u nas čakavaca (naprotiv, mi ih savršeno razlikujemo), već je uzrokovano jednakom, gotovo jednakom ili neznatno različitom artikulacijom tih fonema u prenositelja poruke, tj. štokavaca.

23 Kao i inače, ne želimo opterećivati tekst stalnim navođenjem pretpostavljenih ishodišnih (romanskih) likova. Navodimo ih samo nekoliko, a ostale zainteresirani mogu pronaći u rječniku venecijanskoga dijalekta (Boerio 1867) ili npr. na URL¹.

tantum) || (novo) *mened'itis* 'meningitis', *D'ornâli* (nadimak)), *ž* (npr. *pržûn* 'zatvor', *tražèt* 'morski tjesnac (ne nužno uzak!)') ili *j*²⁴ (npr. *jùšto* (|| *tòčno* / *tòšno* || *tàčno*) 'točno', *kuräj* 'hrabrost' (mlet. *coragio*), *vijäj* 'putovanje' (mlet. *viaggio* / *viasco*), *lûj* 'srpanj' (mlet. *lugio*), *bujô* 'drveni kablčić' (mlet. *bugiòl*), *famèja* 'obitelj' (mlet. *famègia*), iznimno *i* u dubletu (*ità* (pojed., starije) || *d'ità* 'izlet' (tal. *gita*)). Registriran je i primjer dubletna ostvaraja (*ž* || *j*) (*žardîn* || *raždîn* (premetnuto) || *jardîn* 'mali povišeni obzidani vrt uz kuću' (tal. *giardino*, mlet. *zardîn*)), odnosno tripletnoga (*j* || *i* || *ž*) (*je(n)dârma* || *indârma* || (novije) *žëndar* 'žandar'). Stariji pamte negdašnji izgovor *ân'je*²⁵ 'anđeo', no danas je *ând'e*. Istina, jednom smo registrirali *Ân'jelo* umjesto *Ând'elo*. Od konzervativnih i danas registriramo *Nëvijane*²⁶ i etnike *Nevijānac*, *Nevijānka* te kćetk *nevijānski*. Od dvaju mletačkih likova *giugno* || *zugno* imamo *zûn* 'lipanj.' Romanizam *diabolo* / *diavolo* dao je *djävva* || (rjeđe) *jäva* – frazeološki iznimno plodan lik²⁷ (jedino kod nekonzervativnih, ponekad, *d'äva*), a od *diacus* je postao *d'âk*. Od romanskog npr. *giacca*, *goacchetta* (tal.) imamo *d'âka* 'jakna' i *jakëta* 'jakna; u staro doba umjesto *blûze* te kao odijelo (*veštîd*), svečano svadbeno ruho.' Zanimljivo je i nesliveno *dj* u *faštîdjâti* '=*činiti faštîd* ||

24 Važno je napomenuti da se *j* izgovara i u mletačkom dijalektu, iako Boerio transkribira kao *gi* (npr. *justo*, *fameja*, *lujo*, *corajo*), dakle te su riječi primljene izravno iz njega! (usp. URL⁶).

25 U D smo više puta imali prilike čuti *ân'je* i *Ân'jelo* od pokojne Marije Bijelić, rođ. Matulić (rođ. 1913.).

26 Zapravo u etimonu nije bilo *gi*, već je naziv naselja nastao od antičkog *villa Neviana*, ali se to kasnije pučkom etimologijom povezalo s *vidjeti* (*nevid'*) (usp. URL¹).

27 Čini se da je češće nego *vrag* (pl. *vrazi*). Npr. *Djävli mu ôči zdûbli i ròzi klâli!* [*pošt'êru, zâč nî pënsiju donësa*] ; *Dažî kako svi djävli*. ('jako kiši') ; A: *Vâla je pâlò ništo* [*dâžja*] B: *Pâ je djävva kî ga nòsi*. ('vraga je palo, tj. nije kišilo ništa') ; A *jê ti djävva u kôži, zapečât'eni!* ; A *jësi (d)jävlu* || (češće) *vrâgu svôj!* ('blizak si s vragom, tj. zločest') ; A: *Kâko si?* B: *Kâko vrâg u mâlò vodê!* ('loše'). Često je i (*d*)*jaule*, osobito u psovcu, i tada se često mijenja i rod, duljina naglasaka varira, kao i oblik optativa (*Djâule zakôli!* ; *Djâule te ponêšle* || *ponêšli* || *ponësi!* ; *Djâule te udûši!* ; *Djâule ju stvorîle!* ; *Jâuli te stvorîli i nâ me namîrili!*, itd.), ali i npr. u *djâula nî!* 'kako da ne! (u neslaganju sa sugovornikom).' Moguće da je vokativ tu zamijenio nominativ (kao ekspresivno sredstvo), kao što je to često npr. u *stvôre, skô't'e*, i kako je u narodnim pjesmama ili Šenoinom *Postolaru* i *vragu* (*Skoči vraže, ludo zvijere* ; *Vrag se trese, vraže stenje*). Umjesto *djävva* često se koristilo (danas rijetko) i eufemističke zamjene, npr. *djâmbyl* ili *djânkul*, tako da su neki, umjesto *dzjävvlun (bi)!* || (rij.) *kvrâgun* || (najčešće sa stankom (poluglasom) nakon *v*) *kv'râgun* || *kurâgun*, znali reći *djânkulun (në bi)!* ili *djâmbvlun*; umjesto *djävle* - *djâmbvle* (usp. u Salima su sva tri oblika s *d'!*; vidi Piasevoli 1993: 77; Špralja 2017).

škïfo, dešturbîvâti (kôga), dodijîvâti, dosađivati (rom. **fastidiare*), a čak se kadšto čuje *j* (<**d*) u novom glagolu *dosajîvâti*.

X (h) je bezvučni velarni spirant. I zaglavski govor pokazuje visoki stupanj čakavnosti čuvanjem toga glasa u svim pozicijama. Primjeri: *dohôdak* (G *dohôdka*), *dûh* ‘duh; (rij.) = *zdâh, odûr*, miris’²⁸, *duhât* ‘koji je pri dahu, koji je (jedva) na životu’, *dîhat* ‘drhtavica’, *dîht’âti, hajdûk* ‘(fig.) delinkvent’, *halavarîja*²⁹ ‘(fig.) hrpa, ârpa’, *hâlâ* || *hâlîca* ‘(nekoć) ženski kaput’, *hâlâk* ‘(nekoć) muški čobanski kaput od gruboga sukna’, *hântav(i)* ‘neuredan, prljav’, *hîmbeni* (rij.) ‘zao; prijetvoran’, *hiherîti* (sl. *rěžîti*) ‘stršiti’, *hlâd* ‘hlad(ovina); = *nâhlada*, prehlada’, *hohlîšt’âti se* ‘hihotati se’, *hostîne* (pl.) || *hostîne* (zb.im.) ‘prazni grozdovi, ogrozdi’, *hropâti* ‘hrkati’, *hrâna, huhumêt’e* ‘nešto sićušno ili krzljivo’, *hîbavo* || *hîlavo* || (novije) *hrâplavo* ‘hrapavo’, *hromûšt’âti* ‘=*hîstati*; (fig.) jesti’, *hûdati* ‘kuditi (koga)’, *hûdi* (nekoć) ‘zloban’, *hûdo* ‘nemasno meso’, *hûdo mâlô* ‘vrlo malo’, *hûlîti* ‘prodirati hladan zrak’, *jarûh* (|| *kurbarîna*) ‘(fig.) pretjerano seksualno aktivan muškarac’, *jâhati (se)* ‘jahati; (se) = (fig.) *jebâti (se)*’, *kûhati, mât’eha, mâh*³⁰ ‘obraslost stabla; najgušći dio stabla; návrat’, *mohûna* || *mošîca* || (rij.) *mušîca* ‘mahuna’, *mûhâti se* || *mûhati se* ‘vrpoljiti se’, *ôdiha* ‘otvor za zrak; otvor’, *oglûhnûti* ‘oglušiti’, *pohâjmiti* ‘ugrabiti (za sebe)’, *pohûliti se* ‘snužđiti se i pognuti’, *prâh* ‘prah; barut’, *prûhâtiti se* ‘pojesti toliko da dobijemo snagu’, *pûhâti, rûho* (◇ *bez krûha i rûha*), *strahôta* (G *strahotê*), *sumprâha* ‘kratkotrajna žeravica; žeravica pretvorena u pepeo’, *trbûh* (arh., rij.) || *drôp, ûho, zâlîha* || (starije, rjeđe) *šperânca* (rom.), *zapûhnûti* || (nekonzervativni) *zapûhâti* ‘zapuhati’, *zdâh* ‘dah; zadah; (rij.) miris’, *zdahnûti* ‘izdahnuti, umrijeti’, *zđîhati* ‘disati; uzdisati’, itd.

Odstupanja nisu znatnija i zajednička su mnogim čakavskim govorima. Fonem *h* se reducira u *tîti* || (starije) *otîti*³¹, *ôt’e* (prez., 3. l. sg.) ‘hoće’,

28 Npr. *Bôle da ça kâšne zrângat’i [slanîna]* ‘užeže se, upali (rom.)’, *jërbo ûn dûh, zdâh grûbi îma* ‘ružno odiše, smrdi.’

29 Čini se da je to premetnuto od **havalarija*. Usp. *nahavalâno* ‘natrpano (na hrpu)’, *hâvoline* ‘ono što je pokupljeno ili što valja pokupiti (npr. trava, sijeno, otpaci)’, *hâvoliti* ‘(fig.) kûpiti *hâvoline*’, *huvelâti* ‘kûpiti; prekapati, prevrtati (i *zbîrati* bolje za sebe)’, *huvelâti se* ‘nakupljati se (npr. oblaci)’, *huvelâca* (fig.) ‘žena koja *huvelâ* (po stvarima)’, i dr. Inače, ‘havarija, kvar’ je *havarîja*. Moguće je da su od istog korijena (arap. ‘*awariyy* ‘oštećena roba’) (usp. URL¹: *havarija*).

30 Usp. ‘mahovina’ je u zaglavskom *travîca*.

31 *Otîti* se više čuje u užem značenju ‘odlučiti; naumiti’: *Tâko je Bôg otî!*; *I ûnda je otî da se ôna odâ na brzînu.*; *Vâlâ je otîla da te uništi.*, i sl. No ima i iznimaka, npr.: *Bî biš tî otî, ali ôna nî tîla.*

öte || öt'ēju (3. l. pl.) 'hoće', tîme 'htjedne', no u *prohtîti se, zahtîvâti*, (*ne*) *hotêt'i* i *nêhotice* je očuvan. Reduciran je u *ödma* (vrlo rij. *ödmah*), ali ne u *mâh*, *nâmah* 'zajedno, skupa', *zâmah* 'zámah', (*ödma*) *s mâhun* (|| (rij.) *dîle*) 'mahom, odmah.' Vjerojatno je *udûnûti (se)* 'uduhnuti se, ugasiti se' bilo dubletno i u praslavenskom, s *h* ili bez njega (strsl. *vъdunъti* || *vъdъhnъti*). Uz starije *ôštija* (rom.) čuje se i *hōstija*. Konzervativni govore *armôniga* || *armôniga* (romanski utjecaj) i (*u*)*ăpsiti*, a nekonzervativni *harmônika* i (*u*)*hăpsiti*. Najčešće je *îlada* || *îladu*, *îladûti* 'tisućiti', *îladârka*, dok je zastupljenost pojedinačnog ostvaraja *hîlada/-u* neznatna. Redovito je *manîti* (*manîti*) 'mahnit', *mănîti se* 'manuti se, kloniti se (koga)', *âjde* || *âj*, *âjmo*, *âjte* (tur.), *rîšt'ani* 'pravoslavac' (< *hrišćanin*), *pôp rîšt'anskî* 'pravoslavni svećenik.' Od muškaraca se kadšto može čuti *čăura* 'ovoj metka ili patrone' (utjecaj iz vojničkih dana), no *h* je očuvano u staroj riječi *čăhorica* 'drvena zdjelica; svaka obla, *čahurasta* stvar.' Također, pojedinci koji su dolazili u doticaj sa štokavcima koji se bave sjećom *hrâsta* i obradom hrastova drva, ponekad, jedino u kontekstu te zgrade, kažu *răstovina*, no i u njih prevladava *hrastôvina*.

Na mjestu skupa *hv* dolazi *f*, *v* ili *h* (*fâla*, *fâliti (se)*, *pořâliti*, *zafâliti*, *zâfalan* (*zafâl*ni), *zafalêt'i* 'zahvaljujući', *nařâlno* 'cijenjeno', *ûřati se* (< **urřvati*); *vâtati* || *t'apîvâti*, *uvâtiti* || *t'apâti*, *zavâtiti*, *pr(h)vâtiti* (nsv. *pr(h)vât'ati*), *s(h)vâtiti* (nsv. *s(h)vât'ati*), *hâstati se*, *hastlîv* 'hvastav', *hâstavac*, *hastlîvica*, „*pûno hâsti, mălo čâsti!*“ (prov.)). Iznimno (i novije) je *Zahvařêne* (*stâromu godîřt'u*) 'zahvala u crkvi za staru godinu.' U primjeru *nî fajdê* '= *nî korîřt*, nema koristi; nema potrebe', premda je u štokavskim govorima *hajda*, *vajda* ili *hvajda*, *f* je etimološko (< tur. *fayda*).

Za razliku od hrv. standardnog jezika u kojemu se u primjerima *hrđav*, *hrvati se*, *hrpa*, i sl. javlja neetimološko *h*, u zaglavskom se u prva dva primjera *r* izgovara kao *ar* (*arjâv* 'zao' (i izvedenice), *ârřvati se* 'boriti se; nastojati'), dok se treći izgovara trojako (*ârpa* || *vřpa* || *řpa*). Etimološko *h* koje prethodi *r* ovjeravamo npr. u: *Hřvât*, *Hřvâtica*, *Hřvâska* (nekoć *Hřvâřka*), *hřvâski* (nekoć *hřvâřski*), *hřt* 'hrbat; riblja kost', *hřteňăča*, *hřdobraz* 'oštra visoka trava (*Stipa pennata* L.) pogodna za izradu *bruřkînov* i *metlîc* ', i dr.).

Rjeđe su zamjene *h* fonemom *f* i *k* (*čefûla*, *kobôtnica*, *bronkîte* || *bru-nkîte* (rom.) (relativno novije) 'bronhitis', *krênofke* 'hrenovke' (novo), *patrijârka* 'patrijarh' (novije), i dr.). Na Ižu i Murteru *f* se dosta zamjenjuje sa *h*, a i obrnuto (usp. Lisac 2009: 103; Juraga 2010: 84–89, 99–108; Martinović 2005: 77–87, 104–110). Jedina poznata nam supstitucija fonema *f* fonemom *h* u zaglavskom je potvrđena u leksemu *pîhare* (pl. tantum)

‘kronični bronhitis; zaduha, astma’³² (mlet. *pifaro*, *piffero* ‘puhaće glazbalo’, tal. *piffero* ‘frula’), *pihurāti* ‘jedva disati, kao da *svīri u p̃sih*’, naspram riječima praslavenskog korijena *p̃iht’ati* ‘teško disati (ob. od zamora)’, *zap̃iht’ati se* ‘zadihati se’ (usp. prasl. i stsl. *piskati*; rus. *piščāt*; hrv. *pištati*). Zacijelo su *p̃ihare* i *pihurāti* dosta stare posuđenice, iz vremena kad konsonantski sustav još nije imao fonema *f*.³³ Pretpostavljamo da je ista situacija i s leksemom *ṽñeri* || *ṽñerit’i* (pl. tantum) ‘izrasline ispod brade u nekih koza’³⁴ (tur. *fener*)³⁵ u kojem je, kao i u *p̃ihare*, došlo do pomaka u značenju. Supstitucija *f* sa *v* ili *p* karakteristična je za štokavsko narječje (usp. Lisac 2003: 53) i stoga može upućivati na to da je leksem primljen od doseljenika štokavaca.

L. Kao i na čitavom otoku, u glagolskom je pridjevu radnom *l* redovito reducirano: *dā*, *bī*, *činī*, *rādī*, *znā*, *žā* (<*žāti*), *poslā*, *poznīvā*, *zam̃ri*, *p̃rk̃inu*, *zdī* ‘izdjenuo’, *platī*, *būdī*, *p̃opi* || (vrlo rij.) *popī*, itd. Jedino je u izreci *Aprīl – nāpo popīl*, no, razumije se, to je igra riječi i uvjetovano je rimom prema *aprīl*. U prilogu *žā* također ispada (usp. Piasevoli 1993: 435 *žā* || *žāl*). U svemu ostalomu što ćemo dalje iznijeti zaglavsko se stanje *l* na kraju riječi i sloga manje-više podudara sa stanjem u svim dugootočkim govorima osim Sali. U Salima se, naime, *l* čuva u svim tim primjerima.³⁶ Zajednički su (saljski i zaglavski) primjeri redukcije ili promjene *l* jedino sljedeći, od kojih je neke već naveo Finka (1977: 92): *pō* (i izvedenice), *sāpa* ‘salpa’, *zāva* ‘zaova’, *Sāšt’ica* (top.), *Dōčit’* (top.), *Kaštēnak* (top.), *kadēnak* (Z) : *kadeňak* (Piasevoli 1993: 122), dok je *l* dalo različit konsonant (*v* : *b*) u *bīvno* (Z) : *bibnō* (Piasevoli 1993: 34), odnosno *v* : Ø, uz različit prethodni vokal u *škropīvnica* / *škropōvnica* (Z) : *škropēnica* (Piasevoli 1993: 358).

32 Zanimljivo piše Šimunović (2009: 653): *Pihūra i zōdūha naše su hrvōske rīči*.

33 Već u Marulićevoj *Juditi* (pisanoj početkom 16. st.) su *pifari* ‘svirači puhačkog glazbala (*trumbite*)’ (usp. URL³ (str. 15., 100.)).

34 Usp. saljski (Piasevoli 1993: 319) *sērčit’i* ‘dvije jajolike izrasline ispod kozje brade’; iški (Martinović 2005: 452.): *ṽnd’er* (tur.) ‘bradavica koja visi; izraslina ispod kozje brade; ukras koji visi.’

35 ‘Fenjer’ se, inače, naziva *feralīt*, *ferā* (rom.).

36 Sljedeća Finkina tvrdnja vrijedi samo za Sali, budući da se u svim ostalim selima *l* ni danas nije restituiralo, jedino u nekonzervativnih pojedinaca u primjerima *žmū(l)*, *krivē(l)*. Evo te tvrdnje: „U ostalim primjerima restitucija glasa *l* sve se više zapaža, osobito u mlađega svijeta, i to najviše u S: *mīsal* : *mīslī*, *posāl* : *poslā*, *žmūl* : *žmūla* (*žmūlā* . . .), *kotāl* : *kotlā*, *maštēl* : *maštēla*, *krvēl* : *krvēla* (školjka).” (Finka 1977: 94). Naime, taj „mlađi svijet“ (odnosi se na mladež 50-ih godina kad je provedeno istraživanje), naši su današnji glavni informanti.

U zaglavskom je govoru nevelik broj potvrda čuvanja dočetnoga *l* u N sg. To su imenice: *pèpel* (|| (mnogo češće) *lûg*), *katafâl* (rom.) ‘mrtvački odar u crkvi’, *bôl*, *môl* ‘riba oslić’ (rom.), *fâl* ‘greška pri radu, npr. krpanju ribarske mreže; tvornička greška’ (rom.), *kâl* ‘kurje oko (na nozi)’, *kôl* ‘veliki paket, kolet’ (rom.), *kâul* ‘karfiol’ (rom.), *bûl* ‘poštanska marka’ (rom.), *aprîl* ‘travanj’ (rom.), *sidôl* (novije) ‘tekuće sredstvo za čišćenje’, *trotîl* (novije) ‘TNT, eksploziv’, *refâl* (novije) ‘rafal’ (rom.), *štîl* (fig.) ‘bodež, mač’, i dr. Iznimno u G pl. imenicâ *srdêla*, *mânula* ‘gira’ (rom.) i *mîndula* ‘badem’ (rom.) *l* je reducirano: *srdê*, *mân*, *mînd*. U svima ostalima se čuva: *Gôspe od and’êl* ‘zaglavsko proš’êne (2.8.)’, *čêl* (<čêla ‘pčela’), *gradêl* (rom.), *intimêl* (<*intimêla* ‘jastučnica’) (rom.), *kanaštrêl* (<*kanaštrêla* ‘mreža plivarica’) (rom.), *lumbrêl* (rom.), *pânul* (<*pânula* ‘povraz s udicom’) (rom.), *propêl* (<*propêla* ‘vijak’) (rom.), *vîl*, *zdêl*, *zogätul* (<*zogätula* ‘igračka’) (rom.), itd. Nisu brojni pridjevi s dočetnim *l*, osobito stoga što prevladavaju određeni oblici pridjeva (*ghîl* se čuje samo u manje konzervativnih govornika, a *bêl*, *cêl* ne govori nitko). Ima ih tek nekoliko: *nâgal*, *têpal* ‘topao’, *trûhal* (rij.) ‘trudan’³⁷, i eventualno još koji.³⁸ Kao i u *fâl*, *l* je sačuvano i u vrlo frekventnom prilogu *prfâl* (sl. *nêhotice* || *ne hotêt’i*) ‘zabunom, nehotice, greškom, slučajno’ (rom.).

U sljedećim imenicama *l* se u N sg. redovito reducira (osim gdje je zapisano dvojako): *Blâsu* || (vrlo rij.) *Blâsul* ‘Blaž’, *čâva* ‘čavao, veća brûkva’, *dê* ‘dio’, *kabâ*, *kotâ*, *mîsa* ‘misao; namjera’, *Mihovî*, *nâmis* ‘namisao’, *pakâ* ‘pakao; paklina’, *Pâva*, *posâ*, *sôko* || (rij.) *sôkol*, *svr̥da* (m.r.) ‘svrdlo’, *stô*, *sô*, *vô*, *postô* ‘cipela’, *ûza* ‘uzao, čvor’, *vr̥ta* ‘vrt’, *zâmis*, i dr. Također, u neodređenim oblicima pridjeva: *vêse*, *dêbe*, *kîse* ‘koji je skîsa, ukisnuo se, pokvaren’³⁹, *gô*, i dr., te prilogu *pô* || *pôlak* ‘pola’ (*pô i pô* ‘pola-pola’, *î po* ‘i pol’, *nâ po* || *nâpolak*, *pôpolak* || (rij.) *po pô*, *pôdne*, *pônot’ê* (pl. tantum) ‘ponoć’, *pônot’ka*). Neki mlađi govornici često bez *l* izgovaraju čak i *gô* ‘pogodak (u nogometu).’

37 Npr. u šaljivoj priči o muškarcu koji je mislio da je *trûhal*, *nosêt’i*. Ekscerpirali smo i ovu potvrdu: *Ka je trûhal, mirûje u cârî ‘vrsta mreže’ i pûkne, udâvi se [pâs (morski)].*

38 Tih oblika ima, ali su vrlo rijetki. Najfrekventniji su u muških govornika (koji su, inače, po svim pitanjima manje konzervativni). Kao izvorni govornik, autor ovih redaka, npr., ponekad bi izgovorio *ôbal* (=ôbli), *svîtal* (=svîtli). No teško je ovdje zaključivati o tomu na temelju nekoliko primjera.

39 Usp. *skîsani* (<*skîsati*) ‘uzdignut djelovanjem kvasca; pokvaren’, *lût(i)* ‘kiseo (npr. *lemûn*, *kvâsîna*); ljut (na koga)’, *slûtîti se* ‘ukiseliti se (npr. *vîno*)’, *jâki* || *paprîn* (*paprêni*) (|| *kî pâli*) ‘jakog, ljutog okusa.’

Većina romanizama gubi dočeto *l*: *ănd'e* || (nekoć) *ăn'je*, *anê* 'metalni prsten za privez (npr. na sidru)', *bavarô* 'podbradnik (za dijete)', *but'ê* 'želudac peradi, ali i cipla', *budê* 'ob. 1/3 mreže *spŕteňăče* (*zôg*, cijela mreža = ob. 3 *budêla*)', *djăva* || (rij.) *jăva*, *facô* 'rubac, marama', *fažô* 'grašak', *ferô* 'ribarska svjetiljka; fenjer', *jârbu* 'jarbol', *kacô* 'zaimača', *kampanê* || (novije) *zvonîk* 'zvonik', *karatê* '= *băčva*', *kavicâ* 'krajnji konop, vezan za *manâ*', *konâ* 'morski kanal; udolina; = *br(u)nâ* – kanal za protok vode', *kvintâ* '100 kg', *manâ* 'plutajuća oznaka (*o mriže*, *parangâla*, *vjêše*)', *maštê* 'kaca', *meštrâ* 'maestral', *mânku* 'drveni stupić za privez (na brodu)', *mâšku* 'držač kormila', *pat'ê* (<tal. *fiacolla* (?)) 'ribolov pomoću baklje i sablje', *pajô* 'pomična brodska podnica', *parangâ* 'ribarska sprava od udica nanizanih na nit', *pinê* 'kist', *pucâ* 'pročišćivač vode na *guštêrni*', *sîga* 'vjedro', *sântu(la)* 'kum(a) na *kjêstu* i *krîzmi*', *špitâ* (arh.) 'bolnica', *tašê* (sl. *ukrâjak*, *retâj*) 'zakrpa, komad kojim se što popunjava (mreža, obuća ili drveni pod, rjeđe odjeća)', *tinê* 'dnevni boravak', *tôrku* 'tijesak za masline; uljara; količina jedne meljave', *prêsa*, *turnê* 'koloturic na konopu protiv sukanja', *tybunâ* 'zadarski zatvor', *žantê* 'poprečna gredica koja drži *pajôli* u *gajêti* i *lê(v)utu*', i mnogi drugi.

Nekonzervativni u većini navedenih romanizama (od onih koje rabe) restituiraju *l*. I kod konzervativnih je *l* redovito u *ăpostol* (grč.), *fŕtunâl* (= *fŕtûna*) 'orkanski vjetar' (rom.), *misâl* 'knjiga iz koje se čita misa' (rom.), *opôl* 'prvo otočeno vino, bez dodavanja vode i šećera', *štrûdel* (germ.) 'savijača', ali je po svoj prilici bez *l* ostvariv *arhûl* (rij., arh.) || *bubrîg* 'bubreg' (tal. *arnione*). Dublete su *vê* || *vêlo* 'veo' (rom.) i *rokê* || *rokêlo* 'kolut, svitak konca' (rom.). *L* se vrlo rijetko restituiru u *garôfu(l)* 'karanfil' (rom.), *kâpsu(l)* || *kâfcu(l)* 'antibiotik; kap(i)sla' (germ.), *mû(l)* 'mol, mjesto za privez brodova' (rom.) i u riječi nejasne etimologije *gr-ganô(l)* 'kopneni puž *Helih Aspersa*.'

U konzervativnih govornika registrirane su dublete: *trabăku(l)* 'veliki teretni brod' (rom.), *žmû* || *žmûn* || (rij.) *žmûl* 'časa' (rom.), *rêfu* || (rij.) *rêful* || (pojed.) *rêfut* 'nalet vjetra' (rom.). Razlikovnu (semantičku) ulogu ima opreka *sinâ* 'malo, mrvicu' : *sinâl* 'znak; signal.' Za usporedbu, u solinskom je toponim i apelativ *žâ*, dok je u zaglavskom *žâlo*.

U srednjem je slogu *l* očuvano primjerice u *dîlba* || *dîldba* i *krêlce* (dem. < *krêlo*). Uz vjerojatno noviji lik *and'eôski* govori se i *and'êlski* (*Gôspe and'êlska*). Konzervativni govore *dôlîni* || *dolîni* 'donji', dok je *dôni* pojedinačna (novija) varijanta. Od toponima su nam ovdje bitni *Dôlâc* i *Dôčit*. U G sg. je stanje ovakvo: *kôlâc* (G *kôlca* || (pojed., rij.) *kôca*), *gôlâc* 'kopneni puž golać' (G *gôlca*), *mûlâc* || *mûlo* 'kopile; (fig.)

deran' (G *mûlca*), *Dôlâc* (G *Dôlca* || (pojed. *Dôca*) te *Ždrêlâc* || (pojed.) *Ždrelâc* (G *Ždrêlca* || (pojed.) *Ždrêca*). Etnici su *Ždrêčani* (m.r., sg.), *Ždrêška* (ž.r., sg.), *Ždrêčane* (m.r., pl.).

Zanimljivo je promotriti neke etnike i ktetike. Primjerice, govori se *Sîlba* (usp. VR: *Sîba*), ali su etnici *Sîbiñani* (m.r., sg.), *Sîbinka* (ž.r.), *Sîbiñane* (pl.), a ktetik *sîbinski*. Saljani od *Sâle* izvode etnike *Sâlâni*, *Sâlka*, *Sâlâne* i ktetik *sâlski* || *sâlski* || (rij.) *sâlškî*. U zaglavskom je etnik (ž.r.) *Sâfka* || (rij.) *Sâvka* || (samo nekonzervativni) *Sâlka*, a ktetik je *sâskî* || (samo nekonzervativni) *sâlski*. Za usporedbu su zgodni solinski nepalatalizirani likovi *Sâlka*, *sâlski*, te zaglavski leksemi *bîvno* 'bjelanjak', *dîvnica* 'veliki komad dobre zemlje', *křstîvnica* || *křstôvnica* 'krstionica' i *škopîvnica* || *škopôvnica* 'škopionica.' Svi ti primjeri ukazuju na to da se u *Sâfka* od primarnog **l*⁴⁰ razvilo *v* koje se naknadno obezvučilo (**l* > *v* > *f*). Također, *sâskî* i *Sîbinka* možemo usporediti s leksemom *kadêñak* 'kadionik, kadionica' u kojem je najzad došlo do redukcije *v* (*l* > *v* > \emptyset). Ovoj tezi u prilog ide činjenica da se u sporijem govoru kadšto može čuti i lik *sâvski*. No, od *Kâle*, premda su identične glasovne strukture, do depalatalizacije ni do daljnjih promjena nije došlo, pa se govori *Kâlka*, *kâlškî* || *kâlski*. To ponovno potvrđuje našu tezu, već isticanu u radu, kako su glasovnim promjenama podložniji oblici koji se vrlo često koriste od onih manje frekventnih.

L, ñ. Stanje prednjonepčanih (palatalnih) konsonata *l* i *ñ* u sustavu zaglavskoga govora je stabilno. Izolirani primjeri delateralizacije *l* u saljskom rječniku (*jubâv*, *jubîti*; *fijôca* 'kumče' (Piasevoli 1993: 120; 84)), a i oni koje smo sami, doduše, u govoru pojedinaca, registrirali u današnjem saljskom govoru (*patûjak*, *jûjaška* 'ljuljačka') te stari nadimak *Hâjica*, kao i neka druga obilježja toga idioma, dokaz su jače prisutnosti čakavskih crta češćih na jugoistoku (usp. Lisac 2009: 77, 102, 146). U Zaglavu, pak, toga nema. Govori se: *fiļôco* (ž.r. *fiļôca*) (tal. *figlioccio*), *ļubâv* || (novije) *ļûbav*, *ļubîti* || (konzervativni češće) *bušîvâti*, *ļûl* 'ljulj' (◇ (*svûder je*) *ļûla i kokûla* 'među dobrim ljudima ima i loših'), *ļûlaška* (novije), *ļûlâti (se)* 'ljuljati se; klimati se' (nekonzervativni) || (konzervativni) *lêlâti (se)* 'klimati (se); ljuljati (se)' || *cuncuļâti (se)* 'ljuljati (se); =

40 „Razlog promjenama pa i nestajanju glasa *l* treba tražiti u primarnoj artikulaciji *l*, koje je, po Hammu «bilo tvrdo i velarno obojeno.» Vokali u svezi sa *l*, djelujući na *l* asimilacijski progresivno, utjecali su na taj glas da se njegova artikulacija labavljenjem zatvora promijenila, pri čemu su se stvarali uvjeti za stvaranje posebnoga niza diftongâ koji su u raznim govorima (i jezicima) mogli imati više ili manje otvoren ili zatvoren, odnosno prednji ili stražnji karakter u izgovoru neslogovnoga dijela.” (Finka 1977: 93).

zībāti’, *lūt(i)* ‘ljut (na koga); kiseo’ (usp. bilješku br. 39.), *nedīla*, *pòle*, *prījateļ*, itd. Primjeri su nove jotacije: *ūle*, *vesēle*, *zdrāvle*...

Navedimo nekoliko primjera s *n*: *čūnka* ‘njuška’, *kōn* ‘konj (*Equus*); nogar za piljenje drva’, *nārīti* ‘uporno pitati’, *nērgati* (|| *kumināti* || *bruntulāti*, i dr.) ‘njurgati’, *nīva*, *nōño* || *nōne* (ž.r. *nōna*) ‘podrugljivo, ob. za blesavu, sporu osobu’, *rān* ‘riba *Trachinus araneus*’, *sāna* ‘san, ono što se sanja’⁴¹, *stāne* ‘imanje; stajanje; stanje’, *š nūn* ‘s njom’, *ž nēje* ‘iz nje’, *Nāusak* (nadimak), itd.

Depalatalizacija je redovita u primjerima: (*nāj*)*krājni* ‘(naj)krajnji’, *dalīna* ‘daljina’⁴², u oblicima imenice *jānac* (npr. G sg. *jānca*, N pl. *jānci*), kao i u sintagmi (*j*)*agānce* || *jāganče Bōžji* (◇ *čīniti (j)agānce Bōžji* ‘krasti’⁴³), a fakultativno u *diīnstvo* i *mekīne*. Analogijom prema *jutrēni*, *čerāni* ‘jučerašnji’, itd. imamo *būrni* ‘sjeveroistočni’, *jūžni* ‘jugoistočni’, *jāpršni* ‘jugozapadni’, *zmōrašni* ‘sjeverozapadni.’

Suprotna promjena, palatalizacija, potvrđena je u primjerima *lufina* ‘lūpina, ljuska’, *zgōla* (sl. *refūzo* (rom.)) ‘zgoljno, odvojeno, čisto’⁴⁴, *vrlāti* (sl. *sklatārīti se*) ‘vrludati, tumarati’, *bacīl* ‘bacil’ (rom.) (novije); *cīna* ‘sjena’, *gnūšasti* ‘gn(j)usan’, *nēškati se* ‘dvoumiti se; nećkati se’, a može se reći, i u *hūnārīti* (sl. *nūniti*) ‘dremuckati’, fakultativno u *mužēnāli* ‘mozak’, *sīnot* ‘(a) ‘sinoc’, *sīknica* ‘manje sito’ i *poñkva* ‘ponor.’ Za razliku od saljskog, u zaglavskom nije provedena palatalizacija u *plōča*, *plōška*, *zaklopīti*. *L* se često palatalizira u konsonantskim skupovima *bl*, *gl*, *hl*, *kl*, *ml*, *šl*, odnosno *n* u *gn*, dok *mñ* može prijeći u *mļ* (vidi 3.4.1.). U leksemima *pleskāti* (strsl. *pleskati*), *kurāl* ‘koralj’ (tal. *corallo*) i *mlaskāti* ‘mljackati’ zacijelo se radi o etimološkom *l*.⁴⁵ Zanimljivo je (u odnosu na standardnojezični lik) *n* u *pēdañ* (prasl. *pędb*), odnosno obrnuto u *pōvodaļ* (|| *nāplōg*) ‘jaka kiša.’

41 Usp. *sān* ‘prirodno stanje reducirane svijesti, spavanje.’ U konzervativnih rijetko kad registriramo *sān* u značenju ‘ono što se sanja’ (no i tada je pl. *sāne*), a u nekonzervativnih je uglavnom *sān* u oba značenja (u još mlađih i nekonzervativnijih *sān*).

42 Ova imenica pripada tipu koji završava na -īna (*dumbīna*, *jačīna*, itd.). Dakle, u liku *dalīna* nije provedena palatalizacija *l*.

43 Mnoštvo zanimljivih frazema i izreka sa sastavnicom iz vjerskog nazivlja vidi u Špralja 2017.

44 Npr. *Donēsti t’u mlādogā koromāča z (s) tīšja po Kaštēnak i skūhati ga zgōla s kumpīrima*. ; *Ne pijažā ga zgōla pāšta, čā t’u mu jā...* ; *Gōre raspūca (zēmļa) di je zgōla, bez škāle; u pešt īki ne raspūca zēmļa*. ; *Uvātīli smo trīstō kīli, zgōla skūdīmul* (‘skuša’), *mōzda kīgōli šarūn jedīno...*

45 Usp. URL⁷.

Lateralizacija je ovjerena u primjerima: *gũcaľ* ‘gutljaj’, *nãrućaľ* (G *nãrućaľa*) ‘naručaj, naručje’, *prõbućaľ* (G *prõbućaľa*) (|| *prõblaka*) ‘preobuka, presvlaka’, *děpľu* || *depïju* ‘više, dodatno’ (rom.), *prõpľu* ‘baš’ (arh.) (tal., mlet. *prop(r)io*), *kũrlak* ‘bradavica na ruci’ (usp. *čirľak* ‘čir’ (prasl. *čirь*)).

M, n. Kao i u ostalim selima, bilabijalni /m/ prelazi u dentalni nazal /n/ redovito u gramatičkim nastavcima i nepromjenjivim riječima (usp. Lisac 2009: 103–104). To je jedno u nizu tzv. jadranskih obilježja ili adrijatizama⁴⁶ (usp. Brozović; Ivić 1988: 84) koja se obično pripisuju venecijanskom utjecaju, a neka se javljaju i u štokavskom. Npr. u prez., 1. l. sg. (*san, jesân, mĩslin, ček̃an, zovĩn*, itd.), L, I sg. (*po svĩn* || *svẽmu šẽstu* ‘po svemu sudeći’, *s tũjin čovĩkun, s otũn tvojuĩn prõkletun ženũn*, itd.), brojevima (*sẽdan, õsan, sedandesẽ(t), osandesẽ(t), sẽdanstõ, õsanstõ*) te vezniku i prilogu (*dõčin* || (vjerojatno novije) *čĩn, sasvĩn*).

No u konzervativnih je zabilježen i prijelaz *m* u *n* i u leksičkim morfemima: *sân* (G *samõga*), *Dũjan* (G *Dũjana* (!)) (ali: *Jerõlim*, G *Jerõlima*), *pântiti* || *pãmetiti*, *zapântiti*, *pânt’eñe*, *o(d) pãntivĩka* || *pãntivĩka* || *pãntibõga* || *pântibõga*, *pisãñce* (G *pisãñca*) || (starije, češće) *bulitĩn* ‘pisamce; cedulja; „biljeg“ (trag oštećenja) na emajliranom sudu’ (rom.) || *t’itãba* ‘pisamce; cedulja’ (tur.), *rẽžin* (G *rẽžina*)⁴⁷ ‘nametnuta vlast (ne državna!), tlačenje, teror’ (rom.), *põbratin* (pl. *põbratini*) (rij.), *ľubĩnac* (G *ľubĩñca*) ‘omiljena osoba’, u zacijelo novijoj potvrdi *mezĩnac* (G *mezĩñca*) (pojed.), kao i u novima: *albũn* (G *albũna*), *kostĩn* (G *kostĩna*), *islanĩsta* (pl. *islanĩsti*), a kadšto čak i *dãtun* || *dãtun* || *dãtun* (G *datuna*) (= (arh.) *milẽzin* (rom.)).

Dubletni su ostvaraji *katrãm* || *katrãm* || (rjeđe) *katrãn* (rijetko sa suglasnikom *n* u G) (tur.), *buštrãm* || (rjeđe) *buštrãn* (rom.) ‘bršljan’ (rijetko sa suglasnikom *n* u G), *põtoñstvo* || *potõmstvo* i *mobĩľa* || *nobĩľa* (rom.) ‘pokućstvo.’ Složeno je stanje u *grũn* || (novije) *grõm* || (pojed., samo u psovci) *grõn* || (samo jednom zabilježeno) *grũm* (G *grõma*, pl. *grõmi*).

Kao i u većini čakavskih govora (usp. Lisac 2009: 21), dočeto *m* se čuva u imenicama *dĩm, dõm* (rij. u N, literarni lik), *kũm, pitõm, Rĩm, zãjãm, gĩm* (novo; u konzervativnih češće: *plõt* ‘grm(lje)’ ili *kĩt’e* ‘granje; grmlje’ || *smrĩči* || *smrĩdẽle* ‘grmlje’), *srãm*. Prítom valja upozoriti da

46 Tu se ubraja i promjena *čk* > *šk*, kraćenje dugog sonantnog *r* te leksički romanizmi (prisutno u zaglavskom), kao i promjena *ľ* > *j* i čakavizam – gubljenje razlike između *č/c*, *š/s* i *ž/z* (što izostaje u zaglavskom).

47 Npr. *Na žẽnin rẽžin svẽ čĩni ãjn-cvãjc.* ; *Mẽne je drũgi cẽloga žĩvõtã pod nĩki rẽžin met’ã.* *Ë – rẽžin, rẽžin! Nĩ me se spareñãlo kãko nĩku drũgu.*

imenica glasi *srâm*, no u funkciji priloga je *srân* (npr. *Dì ti je srâm? Nî-maš tî srâma ni obrâza.* ; *Srân te bâlo zemlê po kôj lîzeš!* ; *Nî te srân po mâtêri tût'î?! Muñêlo!*). No ipak imamo iznimku u izrazu *zâ sran* || *za srân svîta* 'za sramotu (pred svijetom), za ruglo; zbog srama pred svijetom.'

Naravno, ostvaruje se i nazalna inačica *m* i *n* (*ŋ*), kako u dočetnoj poziciji, tako i u središnjoj (npr. *nalânkati* = *nalâmâti* 'nalomiti (ob. malo granja za potpalu)', *slânka* 'slamka'), uz mnoge iznimke⁴⁸ (npr. *t'îmka* (G < *t'îmak* 'stjenica' (rom.)), *stûmka* (G < *stûmak* 'želudac' (rom.)), *štrâm-ca* (G < *štramăc* 'madrac' (rom.)), *mômka* (G < *mômak*) (samo u pjesmi; literarni lik), *lumbrêla* 'kišobran' (rom.), *kumpîr*). Katkad dolazi i do eliminacije *m* ili *n* (uglavno 'uglavnom' (novije), *kufedëncija* 'komunikacija', *koferëncija* (novije)).

3.3. Refleks protojezičnih glasova i glasovnih skupina (d', dǝj, jd, jt, zd', t', tǝj, st', sk', čr-, wɤ, wɤs-)

D', dǝj. Praslavensko *d'* i *dǝj* u pravilu su se reflektirali kao *j*, uz novije *d'*. Iznimka je *čâd*⁴⁹ (G *čâdi*) 'čađa; *maglûšina*, *sumaglica*' i *čâdavo* 'čađavo; (fig.) crno, prljavo.' Očuvala se, dakle, kao i u ruskom, zapravo jedna od dviju mogućih realizacija iz praslavenskog, i to ona u kojoj nije provedena vokalizacija poluglasa (**čadъ* || **čadjъ*).

Primjeri u kojima je, načelno u svih dobnih skupina (osim najmlađih), očuvan čakavski odraz *j*: *arjâv* 'zločest, loš', *gõsvoja*, *gõzje* || *gõzije* 'gvožđe, željezo', *grõzje*, *lõzje*, *sǝje* 'nakupine *čâdi* na zidovima', *vǝja* (pl. *vǝje*) 'trepavica na *kâpit'u* – očnom kapku' (usp. *obǝvǝja* 'obrva') (rij. u sg.), *prêja*, *sêja* 'kamena sjedla', *zjâti* 'zidati', *uzijâti*, *uzîjen* 'uzidan', *glojâti* 'glodati', *oglõjen* 'oglodan', *rǝjâti*, *rõjen*, *rõjak*, *žâja* 'žed' (i izvedenice), *tûji* (ali: *tud'îna*), *rêji* 'rjeđi', *mlâji* (ali: *mlad'arǝja*), *slâji*, i dr. Od konzervativnih se sporadično mogu čuti i *mêja* (rij.) 'češće u značenju: granično područje između dvaju sela, a vrlo rijetko: granica između

48 Ipak, ni u sljedećim se primjerima ne ostvaruje čisto *m*, već nazalizirana inačica drugačija od *ŋ*.

49 Govori se i *sǝje* 'nakupine *čâdi* oko *kõmina*.' Od nekonzervativnih se čuje *čâd'a*, *čâd'avo* i „hibridni“ oblik *čâd'*.

dvaju imanja' (u potonjem značenju redovito: *grîbĭa*), *mejâš* (rij.) 'vlasnik susjednog imanja'⁵⁰ (najčešće: *gribĭenâk* || *diĭenîk*).

Primjeri u kojima nekonzervativni *j* uglavnom supstituiraju s *d'*: *mej* 'među' (nekonzervativni: *med'u*), *ugājĭati*, *pogājĭati* (*se*) '(po)gađati; dogovarati se; teško hodati (*s noge na nogu*)', *naslajĭvĭati se* || *naslajevĭati se* 'uživati u tuđoj nevolji', *oslajevĭati* (|| češće: *režintĭvĭati* (i u moru) (rom.)) 'oplahnjivati u slatkoj vodi', *oslâjen* (češće: *režintân*), *nahlâjen* 'prehlađen', *nahlajevĭati se* || *nahlajĭvĭati se*, *prĭhlâjen* 'previše ohlađen; prehlađen', *ohlâjen*, *ohlajevĭati* || *ohlajĭvĭati*, *dogājĭati se*, *odgājĭati* (novije, pojed., nikad u konzervativnih!) 'odgađati', *nasajevĭati* || *nasajĭvĭati*, *nasâjen*, *rasajevĭati* || *rasajĭvĭati*, *rasâjen*, *prĭsajevĭati* || *prĭsajĭvĭati*, *prĭsâjen*, *posâjen*, *sâjeno* (ipak, u svih konzervativnih češće: *sâd'eno*), *razrejĭvĭati*, *razrĕjeno*, *ugrâjen* 'sagrađen', *ogrâjen*, *ograjevĭati* || *ograjĭvĭati*, *proci-jevĭalo* (|| (*pro*)*cidĭlo*) 'cjedilo za čaj ili mlijeko', i dr.

Posljednje rečeno se odnosi i na sljedeće primjere, s time da njih i stariji manje konzervativni kadšto zamjenjuju s *d'*: *ocijĕno*, *procijĕno* (ali: *ščîd'eno* || *scîd'eno* 'iscijeđeno'; gl.im. *cîdeĕne*), *procijevĭati* || *proci(j)ĭvĭati*, *polĕjeno* 'zaleđeno', *raspâjeno* 'raspadnuto' (ali: *pâd'eno* 'koje je palo, „padnuto“'), *sĕjeno* (ipak češće: *sĕd'eno*; gl.p.t. < *sĕsti se* 'skrnuti se'), *prosĕjeno* (češće: *prosĕd'eno*; gl.p.t. < *prosĕsti se*), i dr.

Konzervativni govore npr. *mejâ n* 'među onaj; između onoga', *mejâ ĩ* '(iz)među njega', *mejâ ĩe* 'između njih', a veoma rijetko novije (*i*) *zmĕd'u nôga*, (*i*)*zmĕd'u ĩĕga*, (*i*)*zmĕd'u ĩĭh*. Iznimno kod konzervativnih registriramo sljedeće potvrde (dakle, uglavnom su s *d'*): *ukrâjeno*, *po-gōjeno*, *lŭji* (komp. < *lŭd*), a od inače nekonzervativnog pojedinca (koji je dugo izbio iz mjesta) smo, začudo, čuli *sŭje* (inače redovito *sud'ĕ*, uz pojed. *sŭd'e*). Nedavno zapisana potvrda *razrejĭvĭač* 'tvar za razrjeđivanje, čišćenje boje' svjedoči kako izvorni govornici i u novim riječima čuvaju stara jezična pravila.

Ipak, *d'* se uvriježilo u sljedećim primjerima: *tud'ĭna* („u *tŭjoj tud'ĭni*“), *rōd'endĭn* || *rod'endĭn* || (nekonzervativni) *rōd'endan*, *rād'e* 'radije', *pâd'eno* 'koje je palo', *klâd'eno* 'stavljeno', *narâd'en* 'koji se dobro naradio', *prĭtrŭd'en* 'premoren od truda', *osŭd'en*, *sŭd'eno* (konzervativni češće *dĭno*)⁵¹, *pokâd'en*, *propâd'en*, *osmŕd'en*⁵² || *osmrâd'en* 'koji

50 Usp. u SZ skupini 'kamen međaš' se naziva *mejâš*, a u Z je to *grîbĭa*. U SZ skupini, pak, *grîbĭa* označava brazdu ili jarak (usp. Z: *fôša* (rom.), *brâzda*).

51 Npr. *Vaĭa ĩĭ(n) (bĭlo) dĭno* 'valjda nije (bilo) suđeno.'

52 Trenutno ne možemo pronaći taj primjer, ali čini nam se da je bilo zabilježeno starije *osmŕdĭjen*.

se usmrdio', *namřd'en(i)* 'namrgođen', *mlad'arřja* (= *mlădost*, mladež), *uręd'en* 'uređen (<*uręđiti*); malo ozlijeđen (<(u)*ręđiti (se)*', *vřd'en(i)* || *poznăti* 'poznat, cijenjen', *zbřd'en* 'probuđen', i dr. Držimo da se prije 30-ak godina moglo naći govornike u kojih je u glavnini ovih primjera bilo *j* (usp. neke primjere u saljskom: Piasevoli 1993).

Jd, jt. Ovi su skupovi dobro očuvani u govoru svih dobnih skupina, za razliku od susjednih govora (S, Ž) u kojima se i od konzervativnih češće čuje *t'*. *Jt* imamo u: *dôjti* (nsv. *dohăjăti* (arh.)) || *dohoditi* || (novo i najčešće) *dolăziti*), *năjti* || (rjeđe) *pronăjti* (nsv. *nahăjăti* || *nahivăti* || *najd'tivăti* || (rij.) *najd'evăti* || (rij.) *nahoditi* || (nekonzervativni) *nalăziti*), *pôjti* (nsv. *hoditi*) 'poći, ići, otići', *prôjti* || (konzervativni češće) *pasăti* (rom.) (nsv. *prohăjăti* (ob. u *škôli*⁵³) || (rij.) *prohoditi* || (rij.) *projd'tivăti* || (rij.) *projd'evăti* || (danas najčešće) *pasivăti* || (u nekonzervativnih češće) *prolăziti*), *zăjti* 'zaći, zapăsti' (nsv. *zahăjăti* || (rij.) *zahivăti*; *zapădati*); zahvatiti; zamesti; pokupiti (npr. stado ovaca) (nsv. *zajd'tivăti* || (rij.) *zajd'evăti*)⁵⁴, *obăjti* (nsv. *obahăjăti* || *obahivăti* || *obahajivăti* || *ohăjăti* || *obajd'tivăti* || *obajd'evăti*) 'obići; potražiti; pretražiti; snaći, zadesiti'⁵⁵, *snăjti se* (nsv. *snajd'tivăti se* || (rij.) *snajd'evăti se* || *snalăziti se*) (|| *șkorlöviti se* (možda <mlet. *scorlaure*)), *razăjti se* (nsv. *razajd'tivăti se* || (rij.) *razajd'evăti se*) 'razići se; raspršiti se.' Pojedinačni, moglo bi se reći „improvizirani“ (analoški) oblik *ûjti*, registriramo vrlo rijetko u konzervativnih, češće u nekonzervativnih; najčešće je *ût'i*, a rjeđe se čuje nekoć jedini oblik *ulăsti* (nsv. *ulizivăti* || *ulizevăti*) 'ući' ili *intrăti* 'ući (rij.); susresti' (tal. *entrare*; *incontrare*), odnosno *zlăsti* (nsv. *zlizivăti* || *zлизevăti*) 'izaći' (više fig.; ob. je nekoć, kao i danas, bilo *zîti*).

Konzervativni redovito govore *zîti* (nsv. *zid'evăti* || *zid'tivăti* || *zidovăti* || *șhăjăti*) 'izići, izaći' (< **iz + it'i*), a od nekonzervativnih se može čuti i analoški oblik (*i*)*zăjti* (nsv. *izlăziti*). Ne postoji glagol 'ići' u tom obliku, već *hoditi* 'ići; hodati', a oblici prezenta su posuđeni od glagola **gresti* (infinitiv nije u upotrebi!): *grîn* || *grěn* || *gřen* (|| (nekonzervativni) *grên*), *gręš*, *grę*, *gręmo*, *gręte* || (pojed., rij.) *gręste*, *grędu*. Od **it'i* su sačuvani

53 Nedavno je ipak ovjereno i u različitom kontekstu: *Ka san bila u abulănti jedăn păt, krătó san kașlăla, a ûn likăř kř je bř na vřžiti, je zavřknú: „Kř to kășle? řma męda da přř, męda!“*, jerbo je znă da s otřn prohăja kășal.

54 Npr. *Sřnce t'e zăjti přřja pęt řri. ; Trěvi se je, nęsrřnăk, břti tôte ka je rôda pătala i zășla ga je břmba (i ubřla). ; Ôto spo stôla zăjdi (metlřn)! ; Zăjdi ôfce i dogěni hi u ôsik!*

55 Npr. *Hodř san obăjti măsline. ; Obăjdi ję li se tôte zavřga přřfăl. ; Obășa san cęlu křt'u i nř je nřder. ; Drřga t'e te obăjti ka se jă zvřřnin, jă ti govřřin! ; Obăjti'e me tůga i nevôla. Nęt'e kăsno, ne bôj se.*

oblici svršenog prezenta (*idin* || *pôjdin*, *ideš* || *pôjdeš*, itd.) u značenju ‘otidem, odem, pođem’, odnosno gl.p.r. (*šâ* || *pôša*, *šlâ* || *pôšla*, itd.). Nije ovjeren glagol **sî(j)ti* / *sâjti* (usp. Finka 1977: 131 *sâjti*), već se govori *kalâti se* (rom.); ne govori se **prî(j)ti*, *prît’i*, ni sl. (usp. Piasevoli 1993: 280 *prîti*), već *dôjti blîzu* || (rij.) *prstûpiti*, i sl.; umjesto *dosêjti* (usp. Piasevoli 1993: 72) govori se *dosêt’i*.

Jd je uvijek u prez. navedenih glagola (npr. *dôjdin*, *dôjdeš*, *dôjde...*), u imperativu svih glagola, s tim da se od *pôjti* čuje skraćeni oblik *pòj*, *pòjmo*, *pòjte*, a vrlo rijetko *pôjdi...* Također, *jd* je ovjereno u prilogu *dojdût’i* ‘idući.’

Zd’. Praslavensko **zd’* dalo je tipičan čakavski rezultat *žj* u oblicima imenice *dâž* || (rjeđe) *dăž* ‘kiša’: G sg. *dăžja*, D, L sg. *dăžju*, I sg. *dăžjun* || (starije) *dažjûn*; N pl. *dăžji*, G pl. *dăžjov*, D, L, I pl. *dăžjima*. Neobičan je lik *muženâli* || *muženâli* ⁵⁶ (pl. tantum) ‘mozak’ u kojem je, po svoj prilici, otpalo *j* (usp. u saljskom je dubletno: *možêna* || *možjênä* (Piasevoli 1993: 191), a u SZ skupini *muženâ*), kao i u *dažiti*, a moguće i u (*s*)*měžiti* ‘(iz) gnječiti, (iz)mečiti’ (vidi 3.4.1. ; usp. Benić 2014: 34). No čuje se isto tako i *žd* u liku *moždâni* (pl. tantum) ‘mozak’ koji se (barem danas) osjeća stilski afektivnijim.⁵⁷ Pored toga, registriran je i refleks *žd’* u *žvižd’ati* || *zvižd’ati* ‘zviždati.’

T’, taj. Refleks *t’i* sekundarne skupine *taj* je uobičajen, *t’* čakavsko-ga izgovora (*nôt’*, *pêt’i*, *svît’a*, *srît’a*, *vot’ê*, *Božît’*, *mlatît’*, *napjît’en(i)*, *okît’en(i)*, *zimôt’a*, *lišt’e*, *prût’e*, *kît’e* ‘granje; grmlje’, *zlît’ati*, itd.). Dakle, nova jotacija je provedena (usp. Lisac 2009: 101). Ipak, iznimka je, redovito u govoru konzervativnih, *trêti* (G *trêtoga*) ‘treći’, *trêti dē* ||

56 Razlikuju se *mužen(j)âli* ‘mozak’ (<**možžēni*) i *mōzak* ‘moždina, koštana srž’ (<**mozgъ*), prema riječima informanata: *Mōzak je kros kōsti, a ōno u vjhu glāvê se zovû muženâli (i čeladîna, i živinčēta); Muženâli oli muženâli, kâko ôt’eš, se zovê mōzak u glâvi od čovika, ofcê, rîbe, prâšca, mâške... Muženâli su dôbri frîgani. Tâmo po Āfriki kapêhak znêmu majmûnu i frîški muženâli idû. Mōzak (G mōšca, pl. mōšci || mōskovi) je i ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže.’ U novije vrijeme mōzak sve više potiskuje izvorne likove mužen(j)âli i moždâni ‘mozak’ (mladi ih uopće ne koriste). Danas se razlikuju genitivi: od mōzak ‘čovječji mozak’ (G mōzga (Tî nîmaš nâjka zjîna mōzga u glâvi!)), pl. oblik nije potvrđen) i od mōzak ‘životinjski mozak’ (G mōzga || mōska || mōšca, pl. mōšci). Ipak, za ‘životinjski mozak’ još se uvijek najčešće govori mužen(j)âli, kao što se i arnûl češće može čuti u značenju ‘životinjski bubreg’, a jâtra u značenju ‘riblja jetra.’*

57 Npr. *Smê si mi pâmêt i moždâni!* ; *Vîše mi je do moždânov dôšlo.* ; *Moždâni bin je razbîla ka bi mi tō prâtkla!* ; *A po glâvi me nâjviše tûcê: po tîmenu, moždânimâ.* Samo jednom prilikom zabilježen je (novi, analoški) oblik *mōždan* (*Rêka je da ti je mōždan povrîd’en u kičmi*).

(novije) *tret'ina* 'trećina', kao i 3. l. pl.⁵⁸ *öte* || *öt'eju* (<(o)titi), odnosno nenaglašeno *te* || *t'eju*, niječno *nête* || *nët'eju* 'neće.' Mjesto zb.im. *brät'a* govori se pl. *bräti*, jedino je u prov. *Sëdan brät'e - jëne gät'e*. Inače, lik *brät'a* izvorni govornici osjećaju učenim, *gospôskin*. Ne postoji lik *net'ak* ni sl., već *nëput* (ž.r. *nëfča*) (mlet.).

St', sk'. Skupina *st'* dala je *št'*, što je i očekivano u ikavsko-ekavskom dijalektu (usp. Lisac 2009: 101). Jedino je u primjerima *skücati* (*se*) 'štucati (*se*)'⁵⁹ i *skücavac* 'štucavica' te *kliška* (pl. *kliške*) 'rakova kliješta (jedna)', *kliške* (pl. tantum) 'kliješta (alat)' i *kliškâr* 'škorpijon' došlo do promjene u *sk*, odnosno *šk*.

Od primjera u kojima je uvijek *št'*⁶⁰ izdvajamo: *budalâšt'ina* (novije), *darôvšt'ina*, *godîšt'e* 'godina'⁶¹, *gospodâršt'ina* (fig.) upravljanje, vlast (nad kime)', *gûšt'erica*, *gršt'âvak* 'grkljan', *gršt'ica* 'snop(ic), svežnjic (npr. slame)', *hõmušt'* 'gusti dio stabla (*kosmâto, obrešt'ëno*)', *Igrîšt'e* (arh.) || *Ravânac* 'središte Zaglava', *jošt'ê* || *jôš* 'još; još uvijek', *korišt'eno* || *duperâno* (rom.), *košt'ê* (zb.im. < *kôsti*), *košt'ica* (dem.), *košt'ina* || *košt'urina* (augm.), *kôšt'un* (I sg. < *kôst*), *lašt'iti se* (|| *lâskati se*) 'sjajiti se', *lupêšt'ina*, *lužišt'e* 'mjesto gdje se baca pepeo; mnogo pepela', *marošt'ina* 'sorta grožđa', *mîšt'ani* 'mještanin', *munjêšt'ina* 'ludost; ludorija', *na-*

58 A: *Öte dôjti?* B: *Brîga mëne, 'kò te i ko nête!* ; Futur (3. l. pl.): *Ponêšte* || *ponêšt'eju* ; *däte* || *dät'eju* ; *dôjte* || *dôjt'eju*; *pâste* || *pâšt'eju*, itd. U jednini (3.l.) smo par puta zabilježili (*öte ün pôjti?* ; *čä te ün nëmu*), no već su i sami dotični govornici poimali takav lik kao vrlo arhaičan (ipak, pitanje je radi li se tek o pogrešci, budući da ni u govoru najstarije Dragovke nikad u 3. l. sg. nije registriran takav lik). Inače se do danas kod ponajboljih izvornih govornika čuva opozicija: *ün t'e* : *öni te*; *rêka je da öt'e* : *rêkli su da öte*; *ün nêt'e platiti* : *öni nête platiti*; *uzêšt'e (un)* : *uzêste (öni)*, itd. U Solinama nam je jedan informant (rođ. 1940.) priopćio kako je tako govorila njegova prabaka. Danas se može čuti samo u Z, L i D. Općenito se najbolje čuva u *nête* (u mnogih govornika koji inače govore *t'eju*). Finka (1977: 133) tek usput spominje da se »gdjekad čuje i arhaična varijanta prezenta: *öt'u, öteš, öte, ötemo, ötete, öteju*.« U Salima je ta pojava danas u potpunosti iščezla pa nije teško shvatiti Finkine riječi. No nije nam jasno kako mu je promaklo nešto što i danas živi u govoru starijih Zaglavaca (a i autora ovih redaka).

59 *Zasküclo mi se je* 'zaštucnuo sam.' ; A: *Sküca mi se, niki me spomîne*. B: *Jê, bâba na gövnu!* Međutim, glagol u značenju 'pucketati (prsti(ma))' glasi *št'ücati* (sv. *št'üknuti*).

60 Dakako da se ovo odnosi na starije govornike jer mlađi ni ne koriste većinu primjera koje navodimo ili ih pak izgovaraju s novim *št* (npr. *štêta, štâp*).

61 *Godîšt'e* || (rij., više fig.) *lêto* 'godina' (*Nâš mâli îma osavnâjst lêt, prâvi mladît'* ; *Nisân ni jâ o çëra, îman i jâ osandesê lêt, pasânih!*); usp. *göðina* '≡vršňák; (fig.) obilna kiša' (*Mî smo göðine; Dî si, göðino!* ; *Dažî kâko (cÿna) göðina*); *göð* 'obljetnica smrti.'

pašt'ivāti || *tintāti* 'napastovati', *nàtašt'e* || *na prāzqān stūmak*, *nīšt'e* || (arh.) *nīš*⁶² || (novije) *nīšta*, *ognīšt'e* (arh.) || (danas redovito) *kōmin*, *oprōšt'eno*, *Pākošt'ane* (selo), *pešt'ika* 'zemlja puna sitnog kamena (*pešt'ikasta*)', *pišt'ūr* 'mjehur na koži, plik', *plūšt'āvac* 'sorta sitnog grožđa', *prīšt'*, *pūšt'ati*, *sīrišt'e* 'sirilo; dio želuca preživača iz kojega se dobiva sirilo', *siromāšt'ina*, *skorišt'ivāti* 'iskorištavati', *smetlišť'e*, *smāšt'en(i)* 'zgnječčen (ob. *grōzje*; inače, *smēžiti* || *z/žghāviti* 'zgnječiti)', *spīšt'ati* 'ostati bez soka (*grōzje*)', *št'apikāti* 'podupirati se štapom pri hodanju', *št'ēta*⁶³, *št'ētiti*⁶⁴, *št'ipālica* 'štikaljka za rublje', *št'ipāti* (sv. *ušt'ipnūti*), *št'āp*, *tāšt'e* (sl. *prōsto*)⁶⁵ 'prazno; čistina', *tašt'ina* 'snažan osjećaj gladi i slabosti', *tūšt'* 'vrsta trave kojom se liječe rane', *unīšt'en(i)*, *upropāšt'en(i)*, *vošt'ēni* (*vošt'in*), *vošt'enica* 'svijeća voštanica', *zarešt'in* (*zarešt'ēni*) 'zarastao', *zatišt'ati* 'ukočiti se dugo *sidēt'i*', itd.

Vrlo rijetko se čuje *grōbišť'e* || *grōbište*, kao i stilski obilježeno *kapišānat* (rom.); prevladava *grōbļe*, uz *cimīter* || (rij.) *cimatōrij(e)* (rom.) 'mjesno groblje.' Dubletan je lik i *divļāšt'ina* || *divļāština*. Nikada se ne govori *dvorīšť'e* ili sl., već *dvōr*:

Sekundarna skupina **sk'* dala je *št'* u prezentu, npr. *iskāti* 'tražiti' (*išt'in*), *prtīskāti* (*prtīšt'in* || *prtīskan*), *stīskāti* (*stīšt'in* || *stīskan*), *pleskāti* 'pljeskati; tući' (*plēšt'in*).

Rijetke su iznimke (*št*) koje pripisujemo nečakavskom utjecaju, bilo onomad od strane štokavaca – prebjega pred Turcima, bilo posredstvom medija i školovanja u novije vrijeme. Primjeri isključivo sa *št*: *bratōvština*

62 Iako smo smatrali da je *nīš* dio pasivnog leksika, nedavno smo se obradovali registriravši ga više puta u govoru mještanina rođenog 60-ih godina prošlog stoljeća.

63 1. *Št'ēta* || (rij.) *škōda* (germ.) 'čin nanošenja štete; (fig.) spolni čin; (|| *kareštija*) počinjena materijalna šteta' (*Ōfce su šlē u št'ētu i popāse tījsje*. ; *Šlī su u št'ētu* (= (fig.) jebāti se); *Učinī mu je št'ētu || zakaveštrā mu je.*); 2. *grhōta* || (novije, rij.) *št'ēta* '(u službi uzvika) izražava se žaljenje zbog propuštenog, propalog, itd. (užasna šteta); moralna šteta (ponekad u vezi s materijalnom)' (npr. *Grhōta je da ōtu nōvu māju zakaroñāš* (*šporkāš*); A: *Nēt'u pōjti*, i t'ā ! B: *Ma grhōta je, sīnko* (od Bōga i o(d) svīta)! ; *Jō(h) mēni*, *grhotē Bōžje!*).

64 *Št'ētiti* (gl.p.t. *št'ēt'en*) 'ošetiti (što); iščašiti (ruku ili nogu)' ≠ *škōditi* || *ūditi* 'nepovoljno utjecati ili djelovati; štetiti (komu)' (*Čā lōčeš ka ti škōdi?! ; Poī je škūntra pānda mu je naškōdilo ; Nīšta || nīš || nīšt'e mu ne škōdi.*).

65 U strsl. je *tēcē* 'prazan; gladan; uzaludan; suvišan, ništavan; nemoćan, malen', a *tēcē* 'uzalud.' Usporedimo to sa zaglavskim primjerima: *Va vīn dlānu*, *va vōmu tāšt'emu* (*va vīn ča je gōlo*) *me bolī bōļun bōļomice*. ; *Opārnica vet'īnun zīde po spāzuhaļ od rūk*, *u vā vo tāšt'e*. ; A: *Dī je bīla gujīna?* B: *Nāmo na tāšt'emu || prōstomu || t'arīni* ('na čistini, na proplanku'); *Tāšt'i bōk* (pl. *tāšt'i bōci*) 'slabine'; ALI: *utāšte* || (rij.) *utāšt'e* / *utāšt'e* 'uprazno, utaman' (*Činīt'eš me da spomēnin īme Bōžje utāšte.*).

‘vjerska bratovština’ (starije, arh.: *skùla*), *neimâština* (|| (češće) *potrîba*, *ostâvština*, *ploština* ‘površina’ (izvorno!), *plâšt* ‘plašt na kipu Gôspê od and’êl’, *počivâlište* ‘mjesto gdje se počiva s bremenom’, *potrîpština* || (rjeđe) *pohvîšta* ‘najnužnije stvari’, *prîhòdište* ‘mjesto gdje se mreža *šumîva*, isteže’, *stèzalište* ‘istezalište za brodove’, *štîti* (novije) || (češće) *brâni*, *tîsti*. Najnovije potvrde mimo staroga pravila su: *bòt’alîšte* (konzervativni redovito: *zôg* (mlet.)), *îgralište*, *prîstanište* ‘trajektna luka’, (*u*)*štêditi* (konzervativni redovito: (*za*)*spareñati* (mlet.)); pojed. potvrda, ugl. u nekonzervativnih: (*u*)*špârati* (germ.)), *štedlîv* (konzervativni redovito: *spareñôž* || *spareñûž* (mlet.)), *štêdha* (konzervativni redovito: *sparêñ* || (rij.) *spareñancija* (mlet.)), *štikadènt* ‘čačkalica’ (rom.). Relativno noviji primjer koji je „adaptiran“ je *partizâšt’ina* ‘ideologija NOB-a; partizanska vlast.’

Međutim, ima, dakako, i *št* (<*st*) u romanizmima (*maštê* ‘kaca’, *pi-štôla* (nekoć) ‘pištolj; nadimak (Dragomir – Miro Čuka)’, *štil* ‘(više fig.) bodež’⁶⁶ (mlet. *stilo*, *stilèto*), *teštamènat* || *taštamènat*, *taštàti* (fig.) = *kùšati*, *bèštija* ‘= *skôt*’, *beštimàti* ‘psovati’, *paštôžo* (opr. *ukôrno*) ‘meko, gipko, savitljivo’, itd.), ali i *št* (<*st*, *sch*) (*fišt’ati* (|| *rûkàti*) ‘trubiti (*vâpôr*); = *žvižd’ati*’, *mùšt*⁶⁷ || *profûm* ‘parfem’, *pošt’êr* ‘poštar’ (mlet. *postier*), *rišt* ‘rizik’, *rišt’ati* (|| (novije) *rizikàti*) ‘riskirati’, *št’îga* || *št’igaica* || *rekèc*, i dr. ‘periodična oscilacija mora uz obalu’, *št’ika* ‘špranja; (fig.) = *pr(i) bodica*, *špûnta* (rom.), i dr., zajedljiva riječ’, *št’ikèta* ‘drvena letvica (za stop i pregradni zid)’, i dr.).

Izvanredno je zanimljivo da neki nekonzervativni govore (*i*)*spâšt’ati*, dok je u najkonzervativnijih redovito *spâštàti*. Radi li se o restituciji staroga stanja ili pak analogiji, nije jednostavno odgovoriti. Prema našoj prosudbi, ipak će prije biti riječ o analogiji ili saljskom utjecaju. Također, u mlađeg govornika smo registrirali *trêšt’e* ‘triješće (za potpalu)’ što stari nikad nisu ni čuli, već *zbîčje* || *zbîčle*, *snît*, *s/šuzbêje*, *pizdopâl* ili *dašt’ice* (sve za *snit’ivàti ogâñ*), dakle, riječ je o posuđenici iz saljskog (usp. Piasevoli 1993: 386).

Čr- Inicijalno starojezično *čr-* u konzervativnih je očuvano u sljedećim potvrdama: *črîpna* ‘peka’, *črîšna* ‘trèšnja’, *črîvo* (dem. i nadimak

66 Npr. *Prîti mi se je da t’e mi štil u šyce zabôsti*. ; (fig.) *Ka mi je ôtu besêdu rêkla, prâvo mi je štil u šyce zabôla*.

67 No, postoji i leksem u kojem se čuva *sk*, ali je pri prilagodbi umetnuto *a* (<mlet. *muschio*), *mùsak*, a koristi se samo pri poredbi s nečim iznimno ugodna mirisa: *Kî je rêka da vâ sîr smyđi?! Vòna lîpo kâko i mùsak, a nêmigo smyđi! ; Rečê se: „Vòna kâko i mùsak.“ Zâc, nê znan. I vîno îsto, i îdeñe ka lîpin vûñun udâra*.

črīvce || *črīfce*), *črīfca* ‘vrst trave’, *črīmaļ*⁶⁸ ‘crvena (tamnosmeđa) nabita zemlja podno obradive’, *črīmīva zēmla* ‘tamnosmeđa zemlja (*črīmaļ*)’, *črīv* (dem. *črīvīt*) ‘crv; boja za bojenje tkanina; opruga na *škārami od rīza*’, *črivarīja* ‘kemijska bojadisaonioca tkanine; top. (u *Bučjāku*, udubina u kamenu sa zelenom vodom)’, *črīvīti* (gl.p.t. *črīvļen*) ‘bojati tkaninu, pređu, mrežu’, *očrīvāti* (gl.p.t. *očrīvān*) ‘ucrvati se.’

Iznimke su *cīni*, *cīnīti* (*se*) (i ostale izvedenice), *cīļēni* || *cīļēni* (*cīļīn*) (|| (novije) *cīrv-*) ‘crven’, *cīļēnica* ‘zemlja crvenica’, *cīļēnkasti* || *cīļēnkasti* (*cīļīnkasti*) (|| (novije) *cīrv-*) ‘crvenkast’, *cīļēnīti* (*se*) (|| (novije) *cīrv-*) (i izvedenice), *cīnīka* ‘hrast crnika’, *cīnīlo* ‘crnilo glavonožaca’, *cīnīlo* ‘tinta’⁶⁹, *cīrīqk* ‘vrsta crnog grožđa’, *cīrīāvina* ‘crna površina (ob. morskog dna)’, *cīrnomāhasti* ‘tamnije puti ili dlake’, *cīļēncīnasta* (*ōfca*) ‘=ōfca *kā prolīva na cīļēno*’, i dr. Iako neki tvrde da se prije moglo čuti *cīļēni*, mišljenja smo da je to, ukoliko je uopće postojalo, bilo pojedinačno, osobito s obzirom na top. *Cīļēna mocīra* (nazivi toponima, naime, obično odolijevaju jezičnim mijenama), a i na starije zapisane potvrde.⁷⁰

Za usporedbu, *čr-* je jedino u SZ skupini do danas očuvano i u tim primjerima, npr. D: *čīni*, *čīļēni* (uz novije *cī-*) ili So: *čārni*, *čarļēni* (uz novije *car-*).

Wb, wbs-. *Va* || *u* *va*⁷¹ ostvarivo je samo u vezama s nenaglašenim oblicima zamjenica ((*u*) *vān*, (*u*) *va vōga*, (*u*) *vā se*, (*u*) *vā ņe* ‘u njih’). Te

68 Zanimljivo je tumačenje ovog leksema: »Tjarmāl (Čārmalj) = *Antares* (alfa Škorpiona): ovaj arhajski naziv potječe iz Starog istoka i povezan je s indovedskim *karmilika* i armenskim *Karmir*. To ime znači “crvenica” po tamnocrvenoj boji ove južne zvijezde koja je oličenje krvavog zloduha rata i potresa iz Vejskih legenda.« (URL⁴).

69 I danas je čest frazem *cīno* / *špōrko kako ingāštar*. (mlet. *ingioistro* / *inchioistro*) Pretpostavljamo da se taj leksem nekoć koristio u neobilježenom značenju („tinta“), s čime se slažu neki naši informanti. Usp. u iškom govoru *int’ōštar* (Martinović 2005: 113).

70 U pjesmi „Od kada su Mleti sagrajeni“ koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki pronalazimo *cīleni* (*Lipo ga je preobukla mlada, Ma sve lipo u škrlēt cīljeni*.) (usp. Milanja 1998: 169), kao i u „Ide Janko u goru zelenu“, „Dva su vrha (/bora), oba su jednaka“, pjesmama koje je ista osoba pod starost (1953.) kazivala Olinku Delorku (*nego zmiju u cīljeno oko. ; ki ti dade vina cīljenoga*, itd.) (usp. Delorko 1954: 226, 229–230).

71 Finka (1977: 83) navodi samo *va* (npr. *vā me* (*ū me*)) pa pretpostavljamo da se *u* počelo dodavati u novije vrijeme. Neki su naši informanti uistinu rijetko govorili *u va*. No, primjeri koje isti navodi, kao *ū me*, *ū te*, *ū ņ*, *ū ņu* nisu se zacijelo *nikad nigdje na otoku* govorili (jedino možda u Salima). Govori se čak i *vā se* || *u vā se*, a jedino u (novijoj) izreci je *ū se* (*ūzdaļ se ū se i u svōje klūse!*).

oblike konzervativni redovito koriste, dok od sljedećih, karakterističnih za nekonzervativne, konzervativni koriste samo prvu, i to rjeđe (*u nêga*, *u (o)vôga*, *u sêbe*). No, u svih dobnih skupina *u* je u ovim primjerima: *u grâd* ‘u Zadar’ (konzervativni razlikuju od *na grâd* ‘(otići) u grad na dulje vrijeme’), *u môle*, *u prvidân* (|| (nekonzervativni) *ponediľlak*), *ũ mene* || *kôd mene* ‘kod mene’, *u nîh* || *ko(d) nîh* ‘kod njih’ (nekonzervativni ob.: *kod mêne* || *kô mene*, *ko(d) nîh*). Rijetke su redukcije *u*.⁷² Usput budi rečeno, uz sate konzervativni ne koriste prijedlog *u* već *na* (A: *Nâ ku ũru part’iva?* B: *Na čêtre / četîre ĩ po.*), a u datumima ne koriste redni broj, već *na* + glavni broj (*Svêti Ānte je na trînjâst zũna*).

U prefiksalsnim složenicama refleksi su *u*, *v*, *va* ili \emptyset . *U* je redovito u *udovâc* || *udovâc*, *udovîca*, *ubîti*, *ubôsti* ⁷³, *utočîti*, *utôrak*, *uskřsnuti* ‘uskrsnuti; iskrsnuti’, *umorîti (se)*, *unûtrih* (arh., rij.) ‘unutra’, *ũkraj* ‘pokraj’, *u sř* || *ũ sř* ‘usred’, itd. *V* je u *vnûk* (dem. *vnûčît*), *vnûka* (dem. *vnûčîca*), *pravnûk* || *prâvnûk*, ali je redovito *u* u zb.im. *ũnučad*. Pojedinačne su varijante *nûk* (dem. *nûčît*) i *nûka* (dem. *nûčîca*). *Va* dolazi sporadično u *vazê(s)ti* || *uzê(s)ti*, *vâik (vîka)* || (nekoć) *vâvik (vîka)* || *ũvik (vîka)*, *vadîti* || *udîti*, *vagnâti*, *vagnêsti* || *ugnêsti*, *vavrîti* || *uvrîti*, *vâzgâti* (rij.) || *užgâti*, i dr. Redukcija inicijalnog *u* (<*v* < *wb*) je registrirana u *čêra* ‘jučer’ (|| *učêra* kod rijetkih pojedinaca; u nekonzervativnih često *jučêr(a)*), *čerâni* ‘jučerašnji’, *jûtro* ‘ujutro; jutro’, *nûtra* ‘unutra’, *nutrêni* ‘unutarnji’, *vêčer* ‘uvečer; večer’, *zglâvle* ‘uzglavlje’, *zalûdu* ‘uzalud’, u novijoj riječi *õpt’e* (|| (starije i češće) *nâjka* / *nânka* / *nânci* / *nânka zřna* || *ni pũno ni mâllo*) ‘uopće’ a kadšto i u (*u*)*zdîhati* ‘uzdisati.’ Potvrda redukcije u središnjem slogu registrirana je u *zamân* ‘uzalud’ (< prasl. **za vð manð*). Metateza je provedena u liku *švenâc* (pl. *švînci* || *švènci*; dem. fig. *švênko* || (nekoć štokavska obitelj *Šêšêľini–Dûjmovi*) *šênka*) ‘uš’ (< prasl. **vðšenacð*).

Skup *wbs-* dao je *sv-*, odnosno došlo je do metateze (*svî*, *svê*, *svâ*, *svâki* ‘svaki; svatko’, *svâka* ‘svaka; svašta’, *svâko*, *svâčigov* ‘svačiji’, *svũder* (|| (novo) *svũgdi*) ‘svugdje’). Odstupanje potvrđuje naziv svetkovine *Sisvêti* (G *Sisvêtih* || *Sisvêt*) ‘Svi sveti.’ Nepremetnuto je i *svâs* ‘sav’, uz dodano inicijalno analoško *s*, ali je u kosim padežima premetnuto (G *svêga*, itd.). Metateza nije provedena ni u *sâgdan* (opr. *blâgdan*) ‘svagdan,

72 Npr. *Sâgdan san kopâla*, a *blâgdan san ôfce čũvâla* (‘u svagdan / svagdanom, u blagdan / blagdanom’); *Žmũ(n) cêloga møreš popîti svâko dðba*. No za razliku od govora SZ skupine, u zaglavskom ne možemo potvrditi primjere kao npr. *Hðdi kũt’u*, *Grîn grâd*, *Mĩ smo rodũ* ‘mi smo u rodu’, *Šâ je Vêli Râd*, itd.

73 Usp. samo u D u najstarije govornice: *vabôsti*.

radni dan', *sagdāni* 'svagdanji (ob. se odnosi na sve dane izuzev nedjelje i blagdana)' (usp. *svakidāšni*⁷⁴), s time da je reducirano inicijalno *v*.⁷⁵

3.4. Konsonantske promjene

Poznato je kako se čakavski konsonatizam odlikuje slobodnom distribucijom suglasnika, no i znatnim ograničenjima u vezama suglasničkih fonema (usp. Lisac 2009: 21). Suglasnici različiti po zvučnosti se jednače, odnosno provodi se asimilacija⁷⁶ (naravno, uz odstupanja, npr. u zaglavskom: *jâčmak* 'ječmenac'), ali nerijetko dolazi i do razjednačavanja suglasnika istih po zvučnosti, odnosno disimilacije⁷⁷ (iznimka npr. *pod bôr*; dok je npr. na Braču ostvarivo *pol bôr*, a na Ižu *poj bôr*). Također, dolazi do gubljenja početnih suglasnika, osobito okluziva. Lisac (2009: 21) ističe važnost primjera različitih pojednostavnjivanja suglasničkih skupova.

U recentnoj se literaturi (usp. npr. Lukežić 1998: 38–41) ističe konzervativizam čakavskoga podsustava hrvatskoga jezika u dubinskoj strukturi (nakon što je dokinuta praslavenska jezična zakonitost o obveznosti svakoga sloga da postane otvorenim) koji se očituje u opiranju slogovima zatvorenim najnapetijim šumnicima, i to na dva načina: 1. duljenjem samoglasnika i realizacijom dugoga akcenta na produljenu samoglasniku; 2. slabljenjem napetosti najnapetijih šumnih suglasnika, afrikata i okluziva, koji zatvaraju slog.⁷⁸ Izmjena šumnika u zatvorenu slogu općečakavska je zakonitost, i, premda u mjesnim govorima nije jednakog opsega ni

74 *Obūci sagdānu rōbu, a nēmigo blagdānu!* ; *Kī se nauči kūrbovati od mālīh nōg, tēlo vāik išt'e tū šporkicu, pa to spāde kākō i krūh sagdāni!* ; *Mlika fāli u kūt'i, trībalo bi ga dobāviti dān-pō dan. Tō je potriṗština svakidāšna.*

75 Usput, u zaglavskomu je inače očuvano *v* u suglasničkoj skupini *vṛ* (*čtvṛti*, *tvṛdi*, *čvṛsti*, *čvṛšt'āhan* 'poprilično čvrst', *svrāka* (literarni lik; dakle, ne kao domaći naziv ptice, već samo u pjesmici, i tada se može čuti i *srāka* (zbog igre riječi)), itd.) (usp. Lisac 2009: 22).

76 Da budemo precizni: »Asimilacija je približivanje u izgovoru ili potpuno izjednačavanje dvaju susjednih glasova (mogu biti jedan do drugoga ili u susjednim slogovima).« (Kapović 2008: 132).

77 Preciznije definirano: »Disimilacija je udaljavanje u izgovoru dvaju susjednih glasova (mogu biti jedan do drugoga ili u susjednim slogovima).« (Kapović 2008: 133).

78 »Ono [slabljenje napetosti najnapetijih šumnika, op. a.] se može očitovati na nekoliko stupnjeva: a) na istome stupnju unutar kategorije šumnika, zamjenom najnapetijih afrikata ili okluziva manje napetim frikativnim šumnicima, b) za jedan, dva ili tri stupnja, zamjenom afrikata ili okluziva sonantima različite artikulacijske težine, c)

intenziteta, pribraja se razlikovnostima najvišega ranga, tj. posvjedočuje pripadnost određenog mjesnog govora čakavskomu narječju i potvrđuje kako je čakavština samosvojan jezični identitet (usp. Lukežić 1998: 41). Mnogi primjeri suglasničkih promjena koje donosimo u nastavku mogu se protumačiti upravo pomoću istoga mehanizma.

Kako će biti i upozoreno, neke primjere donosimo tek radi usporedbe sa standardnojezičnim likom (npr. *skrìña*, *słiva*, *žřna*), tj. u njima nije došlo do promjene u odnosu na praslavensko stanje. U pregled su uključeni i brojni primjeri stranoga podrijetla, većinom romanizmi, dakle riječ je o različitim fonološkim prilagodbama ishodišnih oblika prilikom njihova preuzimanja/primanja u jezični sustav; pritom može doći do zamjena, ispuštanja ili umetanja glasova (usp. Fabijanić 2017: 37–38)⁷⁹.

Cjelokupan prikaz promjena suglasnika i suglasničkih skupova iziskivao bi detaljniju obradu, premda smo i ovdje nastojali obuhvatiti ih što više.⁸⁰ Neke smo već i naveli u 3.2. Popis koji donosimo u nastavku valja nadopunjavati. Valja napomenuti kako, čak i tamo gdje nismo navodili iznimke („ALI:“), najvjerojatnije postoje leksemi koji odudaraju od „pravila“, tj. koje je navedena promjena mimoišla. Većina je primjera karakteristična za govor izvornih govornika (u punom smislu riječi), staraca pod neznatnim utjecajem hrv. standardnog jezika, kao i drugih jezika i mjesnih govora. Novoprimiteljenice u kojima je odraz suglasničkih sljedova sukladan odrazu u starim leksemima svjedoče o vitalnosti ovoga jezičnog fenomena. Međutim, u govoru mladih (nekonzervativnih) možemo ih registrirati znatno manji broj, s time da oni u svoj govor unose i neke posve nove, većinom nečakavske suglasničke promjene.

potpunom redukcijom afrikata ili okluziva koji zatvaraju slog, čime se sporni zatvoreni slog definitivno otvara.« (Lukežić 1998: 40).

79 „U čakavskim govorima su, pored lako prepoznatljivih romanizama, prisutne prilagođenice ishodišnih oblika koje otežavaju razotkrivanje njihova postanja. To je posljedica transfonemizacije, odnosno adaptacije posuđenica fonološkom sustavu primaoca, koja se odvija prijelazom modela u repliku. Prema teoriji jezika u kontaktu (Filipović 1986, Sočanac 2004), posuđenice nultog stupnja transfonemizacije (F0) zadržavaju fonološki oblik modela i ne mijenjaju otvorenost i mjesto artikulacije samoglasnika te mjesto i način artikulacije suglasnika, djelomičnom ili kompromisnom transfonemizacijom (F1) fonemi jezika davaoca zamijenjeni su fonemima jezika primaoca koji im djelomično odgovaraju (vokali modela i replike razlikuju se po otvoru, a konsonanti po mjestu artikulacije), a slobodnom transfonemizacijom (F2) fonemi modela za koje primatelj nema vlastitih ekvivalenata slobodno su zamijenjeni domaćima.” (Fabijanić 2017: 37).

80 K tomu, za stjecanje potpunije slike, upućujemo i na Finkin prikaz konsonantskih alternacija koji načelno vrijedi i za zaglavski govor (vidi Finka 1977: 50–52).

3.4.1. Pregled promjena suglasnika i suglasničkih skupova ⁸¹

bk (> pk) > vk / fk: *klûfko* (dem. *klûfčit'o* || *klûbašce*) 'klupko' (< **klɔbъ*), *zîkva* 'zipka' (premetnuto < *zivka*), *šîfka* 'šipka' (novije; nekonzervativni: *šîpka*; izvorno i u konzervativnih češće: *zbòdak* || *žbòdak* || *zbòdka* || (rij.) *žbòdka*), i dr.;

bl > bl̥: *bļihnuti* 'naglo izliti', *bļûza* 'bluza'; ALI: *blîtva*, , i dr.;

bst (> pst) > st: *zêsti*, *dûsti*;

ck > sk: *lîskati* (*se*), *grîskati* || *griskulâti*, *mlaskâti*, i dr.;

cvr̥ > čvr̥: *čvr̥čâk*, *čvr̥ļiti se* 'žestoko se prepirati', *čvr̥ļuga* 'vrsta ptice';

č > t': *t'ikulâda* 'čokolada' (rom.), *t'ikulâdni*, *t'ikulîno*, *t'ût'ati* 'cuc-lati; dudati', *t'ût'a* || *t'ut'in* 'duda' (rom.), *pat'îfiko* 'mirna, spora, ravno-dušna osoba' (rom.), *T'ěška* || *Čěška* (hipokoristik, a u praksi zapravo nadimak od *Frânica*, tj. tal. *Frančeska*), *T'îžo* (hipokoristik, a u praksi nadimak od *Narcîzijo*, tj. *Narcizo*), *T'île* (pl. tantum) 'Čile', *T'ikâgo* 'Chicago', (*päs*) *vodît'* (novo);

č > ž: (*s*)*mēžiti* '(z)gnječiti, (iz)mečiti' (i druge izvedenice, npr. *namēžiti* 'nagnječiti') (< -mek-) ⁸²; ALI: *mēčje* 'meso bez kosti; pulpa, mesnati dio voćnih plodova; (|| (rij., češće u nekonzervativnih) *pûpa*) mekani dio kruha' (< *mek* + *je*); *namēčiti se* 'navabiti se; pomamiti se; steći naviku olakog korištenja čim povoljnim' (usp. standardnojezično *méka* 'mamac');

čk > šk (u nekonzervativnih samo u nekim etnicima, kteticima te imenici *mâška*, *pîška* (rij.); u konzervativnih smo promjenu registrirali čak i u pismu (*mlîšînak*, *zâjedniška*), što svjedoči o snazi promjene, budući da se inače trude pisati „ispravno“): *mâška*, *vîška* || (češće) *štrîga* 'vještica', *pîška*, *smrîška* 'plod *smrîča* (horizontalne zimzelene četinjače lišća poput čempresova)', *badļâška* || (rij.) *badļakûn* 'plod *badļāča* (bodljkave šmrike)', *stâraški*, *Dîvojaški vîh* (kornatski top.), *težâški*, *seļâški*,

81 Većinom su to asimilacije, disimilacije i pojednostavnjivanja suglasničkih skupova. U pregled su uvrštene, kao što smo napomenuli, i fonološke adaptacije riječi stranoga podrijetla.

82 Međutim, postoji i drugačija, vrlo uvjerljiva interpretacija: Benić (2014: 34), na temelju pomerske i premanturske ovjere *mēždit*, istoznačni kukljiški lik *mēžiti* svrstava među odraze prvom jotacijom jotiranih skupina *zd* i *zg* te palatalizirane skupine *zg* (usp. *dažiti*).

prašaški || *prasaški* (fig.) ‘=prâčji, praseći’, *zâjedniški*, *Gřška*, *gřški*, *Ñë-maška*, *ñemaški*, *vodiški* (<*Vodice*), *Liška* ‘Ličanka’, *liški*, *Lûška*, *lûški*, *Prêška*, *prêški*, *Brâška*, *brâški*, *přškati* ‘tračati; prčkati’, *přškarije* ‘bezvezne stvari; t’âkule, přške, tračevi’; dubletno: *jûnaški* || *jûnački* ‘snažno’ (npr. *Vitar pûše jûnaški*; *Třlicâla san nõ jûnaški*) (opr. *junâški* || *junâčki* (rij.) ‘junački’), *mřtvâški* || *mřtvâčki*, *stûpaški* (rij.) || *stûpački* ‘objema nogama, sastavljenim stopalima (skočiti)’, *ûbitaški* || *ûbitački* ‘ubitačan, mukotrpan’, *bôraški* || *bôrački*, *tôška* (rij.) || *tôčka*, *rûška* (rij.) || *rûčka*, *îgraška* || *îgračka* (starije: *zogâtula* (rom.)), *děško* (rij.) || *děčko* (izvorno i češće: *mladit*); novije: *plâška*, *plâškâš*, *oplâškati*, *ļūlaška*; ALI: *popêčka*, *s popêčkun* (G, I < *popêčak* ‘žarač’), i dr.;

čn > **čm**: prez. < *počâti*, *načâti*, *začâti* (*se*) (npr. 1.l.sg. *pôčmin*, *năčmin*, *zăčmin* (*se*));

čn > **šn**: *mlîšno*, *tôšno* || *tôčno* (= *tăčno*, *jûšto*), *mûšno* ‘malo vjerojatno, teško (da će se nešto dogoditi)’, *năušna* || *năučna* ‘navikla’, *ôbišna* || *ôbična*, *dôtišni* || *dôtični*, *prîlišno* || *prîlično*, *ôblašno* (rij.) || *ôblačno*, i dr.;

čñ > **šñ**: *pôkoj vîšni*, *mlîšnak* ‘maslačak’, *gužîšnak* ‘anus; rektum’; *kâšnak* || *kâšnik* ‘najdonji čep na bačvi’ (ako je < **kaca*);

***dět** (> **det**) > **dek**: *smřdekļiv* (*smřdekļivi*) ‘smrdljiv’; *smřdekļivac*, *smřdekļivica* ‘smrdljivica; smrdljiva trava’ (usp. SZ skupina: *sm(a)rdetļiv*);

dk > **tk**: *năprîtka* || *naprîtka* (G sg. < *năprîdak* || *naprîdak*); ALI: *dohôdka*, *zbôdka*⁸³;

dl (> **zdl**) > **zl**: *zlâka*, *zlâkavi* (češće: *gûnâvi* || *kosmâti*), *kozlâk* ‘vukodlak, vrag’; ALI: *dlêto* || *dlêto*, *dlân*, *dlâb* ‘daščica, udlaga’;

ds > **c**: *Pocêlo* (zaglavski top.; geografskim položajem uistinu opravdava svoj naziv), *pôcira* ‘tekućina za usiravanje mlijeka (*nikodôba od sîrišt’a o kozlît’a, a kâšne kupôvna*)’, *pocîriti* (*se*) (nsv. *pocirîvâti* (*se*)) ‘uliti *pôciru* u mlijeko, usiriti (*se*)’;

dš (> **tš**) > **č**: *počîti* (nsv. *počîvâti*) ‘podšiti obuću, zašiti potplat; obložiti *daskâmi* (npr. brod), *tîkulami* (ciglama) (npr. *kômin*) ili žicom (*vřšû*), i sl.’;

ft (> **kt**) > **ht**: *mûhte* ‘mukte, besplatno’, *mañamûhte* ‘gotovan, osoba za koju rade drugi; muktaš’ (tur. *müft*);

g > **b**: *dlâb* ‘daščica, udlaga’, *dlabâti* ‘staviti *dlâb*’;

83 Iako možda zvuči nevjerojatno, mnogo je puta registrirano neasimilirano po zvučnosti. Istina, ponekad (ali znatno rjeđe) se može čuti i glas između *d* i *t*. Napominjemo da se primjer *napritka* općenito koristi znatno češće od ostalih dvaju.

gak (> **hk**) > **fk**: *läfki* (rij. *lägak*) ‘lagan’ (nekonzervativni: *läk(i)*, *lägan(i)*);

gl > **gl** (ispred prednjih vokala) *glīsta*, *glīndūra* ‘meduza; izraslina, žlijezda; zla, odurna žena’ (mlet. *glandole*); nekoć redovito, danas vrlo rij.: *glēdati*, *poglēdati*, *zglēdati*, *zaglēdati* (*se*), itd.; ALI: *glēžan*, *glīb* (novije, rij.; inače: *fāng* (u moru) (rom.), *kaļūga* (u zemlji)), i dr.;

gn > **gñ**: *gñūša* || (pojed.) *gñōsa* ‘ono što je gnusno’, *gñūšasto* ‘gnusno’, *gñušarīja* ‘gnusnost’, *vaghñēsti* || *ughñēsti* ‘utisnuti, ugurati’, *zaghñēsti* ‘zatisnuti’, *naghñēsti* ‘natisnuti’, *gñāca* ‘gnjecavost’, *gñācavo* ‘gnjecavo’, *gñāt(i)* (prasl. *gъnatъ*) ‘gnjat(i), dio nogu’, *gñāzdo*, *gñīla* ‘glina’, *gñīda* ‘jajašce uši’, *gñōj* || (češće i vjerojatno novije) *gnōj*, *gñōjiti* || (češće) *gnōjiti*; ALI: *nēgnoj* ‘vrsta grmolikog stabla’, *zagnāti* ‘potjerati’, *prīgnūti* (*se*) (|| *potūliti se*);

hl > **hl**: *hlīpati* ‘hlapljivo disati; glasati se pohlepno za nečim’, *hlīncati* (*se*) (fig.) ‘plakati, cmizdriti’, *hlīnuti* ‘naglo probiti u mlazu (npr. krv)’; dubletno: *hlemūt’āti* || *hlemūt’āti* || *hlevet’āti* || *hļevet’āti* ‘mućkati’, *hlīb* (arh.), *Pōhļīb* (zaglavski top., otočić), *hļandrōvina* ‘landovina (,divlja riba’), *hlūstati* (sl. *cāmbati*) ‘(fig.) gaziti (ob. po mokromu)’; ALI: *hlāpati* ‘halapljivo jesti’, *hlēpiti* (sv. *pohlēpiti*) || *lebediti* || *grūstiti se* (*za cīn*) ‘čeznuti, žudjeti’, i dr.;

-ina > **-iña**: (u manje konzervativnih rjeđe) *dumbīña*, *dugīña* (novo: *dužīña*), *širīña*, *težīña*, *slabīña*, *jačīña*, *mrtvīña*, *višīña* || *visočīña* || (rij.) *vīšāk* (novo: *višīña*), *dalīña* (novo: *daļīña*), *plitkīña* || *plitkōt’a* (i novije: *plit’īña*), *sirovīña* ‘sirovost’, *kiselīña* ‘kiselost, kiseloca’; ALI: *kiselīña* ‘giht; solna kiselina (|| *ācid(o)* samo u ◇ *lūto kākō (i) ācid(o)*)’, *brzīña* ‘brzina’ (starije: *žveltīca* ‘brzina; brza osoba’), *vrut’īña*, *ploštīña* || (novo) *površīña* ‘površina’, *purīña* ‘nezačinjeno (*pūro*) jelo’, *oštrīña* ‘oštro morsko dno (nepogodno za sidrenje)’, i dr.;

j > **n**: *austrīnski*;

k- > **t’-**: *t’ihāti*, *zat’ihnūti* (<**kyhati*), *t’ihavac* ‘kihavica, nadražaj za kihanje’, *t’ikara* ‘šalica’ (<mlet. *chicara*);

kak (> **hk**) > **fk**: *mēfki* || *mēfki* (rij. *mēkak*) ‘mek’ (nekonzervativni: *mēkan(i)*);

kč (> **vč**) > **fč**: *drufčije* || (novije, pojed.) *drūfčije* || *drugačije*;

kt’ > **ht’**: *ht’i* (G sg. *ht’erē*, N pl. *ht’ēre*);

kj > **t’**: (u romanizmima) *māt’a* ‘mrlja’, *mat’āti* ‘umrljano’, *mat’āno* ‘umrljano’, *t’ānta* (augm. *t’antūrina*) (nekoć) ‘opletena boca (talijanska)’;

kl > kļ (ispred prednjih vokala⁸⁴) *kļāknūti* || (novije) *kļāknuti*, *kļāčāti* || *kļāčāti*, (*pro*)*kļāti* || (*pro*)*kūnīti* ‘(pro)kuniti’, *prokļīnati*, *prōkļet(i)* ‘proklet’, *kļētva*, *kļēsēn* ‘(viseća) nakupina skrtnute tvari (npr. krvi, taloga)’, *kļīške* ‘kliješta’, *kļīca*, *kļīčiti* ‘klijati’, *p(r)okļīčiti* || (*po*)*nūknuti* ‘proklijati’, *kļīn*, *kļēpāc* ‘klatno zvona; krpelj (*čepēr*) pun krvi pričvršćen za kožu’, *kļēpati* ‘klimati; klecati, teturati; mlitavo visjeti’, *kļēpasti* || *kļēpavi* ‘klimav; slab, oronuo’, *kļōcati* ‘klecati (od nemoći)’;

kļ > kñ: *kñākasti* ‘kljast, sakat; zakrivljenog tijela’, *kñākica* ‘sakata ruka’, *Kñājo* || *Kñājīt* ‘(nadimak);

kr > hr: *hrōšta* || *hrōšta* (rom.) ‘korica (od prljavštine, npr. na tijelu, posudi, i sl.; zagorena kora peciva)’ (inače: *kōra*), *hrōštul* (češće pl. *hrōštuli*) (rom.) ‘slastica što se pripravlja ob. o Uskrsu’, *hrāsnica* ‘uski *capūn* (trnokop) kojim se obrađuju nepristupačni krški tereni – *skrāče* || *skrāsi* (površine između stijena)’ (< *kras* ‘krš’ (germ.)), *hrāsta* (pojed., vrlo rij.) || *krāsta*;

kš (> hk > fk) > fč: *polafčīca* ‘olakšanje, olakšica’, *oblafčāti* ‘olakšati’, *omefčāti* ‘omekšati’ (nekonzervativni: *olakšāti*, *omekšāti*);

kt > ht: *nōhti* (N sg. *nōhat*) (u svim padežima *ht*) (prasl. *nogъtъ*), *zanōhtica*, *lāhta* (G sg.; i u ostalim padežima osim N sg. *lākat*), *dōhtor* || (starije, češće) *likār* (ž.r. *dōhtorica*) ‘liječnik’, *dohūtūr* ‘(fig.) osoba koja se pravi važnom, “diplomat”; rječita osoba’, *trāhtor* (novije) ‘traktor; freza’, (*s*)*trahtorāti* ‘(iz)orati frezom’;

l > n: *Gōspe o Kārmēna*;

l > r: *pīrit* ‘pile, pilić’, *ārkoḥol* || (pojed.) *arkohōl* (novije), *pīrula* (rom.) (mlet. *pilola* || („più volgarmente“) *pirola*), *fīmilānti* || (pojed., rij.) *fūrmini* ‘žigice’ (rom.);

l ↔ r: *Ludōrfo*, *rašapašāle* ‘ravnodušno, bezbrižno’ (tal. *lasciar passare*), *levōrver* ‘revolver’ (angl.) (novije);

l(a)s > l(a)c: *pūlāc* (G *pūlca*) ‘puls, bilo’ (germ., lat.);

84 Prema riječima Josipa Galića (pismeno): „Do prijelaza *kl > kļ* i *gl > gļ* dolazi samo onda kada se iza njih nalazi prednji vokal. Primjer *glib* vjerojatno je kasnijega postanja, tj. u govoru se pojavio onda kada spomenuti prijelazi u zaglavskome govoru više nisu bili aktivni. Naoko od toga pravila odstupaju primjeri *kļācati*, *kļāti* i ostali njima slični, međutim u svima je njima /a/ zapravo refleks prednjega nosnog samoglasnika (dakle, također prednjega vokala) iza palatalnoga /; usput, to bi moglo značiti i da je prijelaz *kl/gl > kļ/gļ* stariji od zamjenjivanja prednjega nosnog samoglasnika fonemom *a* iza palatala.” Dodajmo i da je u *kļōcati* prethodno došlo do prijelasa (*e > o*).

ls > **lc** (nekonzervativni: > **lš**): *fâlci* ‘pogrešan, krivi; lažan; prijetvoran’ (nekonzervativni: *fâlši*), *falcifikûn(ka)* || *falcûn(ka)* || *fâlca munîta* ‘licemjer, prijetvorna, lažna osoba’ (nekonzervativni: *fâlšûn* || *fâlša munîta*), *falcitâd* ‘licemjerje; lažna stvar’, *balsamâti* || (rij.) *balcamâti* ‘balsamirati’, *balsamân(i)* || (rij.) *balcamân(i)* ‘balsamiran; (fig.) očuvan (od rada)’, *balsâm* ‘sredstvo za balzamiranje’ (rom.);

l > **ń**: *pêdań* (prasl. *pędb*) (primjer donosimo tek radi usporedbe sa standardnojezičnim likom *pedalj!*); *gromuńâti* (i izvedenice) ‘drobiti, mrviti (ono što je grudičasto)’; ALI: *põvodaļ* ‘jaka kiša’, *gromûļa* || *gromûļica* ‘grudica (skrutnute tvari)’ (sl. *grûna* ‘(veći) grumen (ob. zemlje)’);

mj > **mń** / **vń**: *tavnâń* || *tamńâń*, *davnâna* || (rij.) *damjâna*, *Lavnâna*;

ml > **mļ**: *mļâka* || *kaļūga* ‘raskvašena zemlja, blato’, *mļõhavi* ‘mlohav’, *omļõhaviti*, *razmļõhaviti* (*se*); ALI: *mlâko*, (*s*)*mlāčiti* (usp. SZ skupina ugl.: *mļāknõ* || *mļākõ*, *smļāčiti*);

mn > **vn**: *sedavnâjst*, *osavnâjst*, *gûvno* (poznato kao leksem, ali Zaglavci nisu imali gumna za vršenje žita) ; ALI: *mnõgi* (stara riječ, rij.), *potamnîti* ‘potamnjeti’, *dāvâti tamnõšt’un* ‘biti bez ukusa’;

mń > **mļ**: *sûmļa*, (*po*)*sûmļati*, *sumļovîto* ‘sumnjivo’, (*ne*)*põmļa* ‘(ne) pomnja, (ne)pažnja, (ne)promišljenost’, (*ne*)*põmļiv(i)*, *dîmļak* || (rij.) *fumâr* (rom.), *dîmļačar*, *dîmļa* || *dîmļe* (pl. tantum) (G: *dîmaļ*) ‘prepona’ (usp. *popõna* ‘prednja trbušna stijenka; donji trbušni mišići; vrsta mreže stajačice’⁸⁵);

mr > **br**: *bravînac* ‘mrav’ (< **morvъ*), *bravîncevina* ‘mravinjak’;

ms > **ńs**: *rasplańsârîti se* ‘rasplamsati se (*ogâń*)’; (fig.) razljutiti se (*čelâde*);

mt > **nd**: *plandisâti* ‘plamtjeti’, *plandisâti se* (fig., rij.) ‘biti izložen ognju’;

n > **l**: *Jerõlim*, *filânca* ‘financ u doba Kraljevine Jugoslavije’ (usp. D: *fidûnca*) (germ.), *fîmilânti* (l (pojed., rij.) *fûrmini*) ‘žigice’ (rom.);

n > **ń**: (*po*)*ńiknuti* (|| *po/prokļičiti*) ‘niknuti’, *samońîk* (pl. *samońîci*) ‘samonikli krumpir’;

-n > **-r**: *rẽnger* ‘rendgen’ (novo);

nč > **nž**: *narâńza* (tur.), *narâńžasti* (pojed.) || *nârančasti* (novije);

85 *Popõna je dõli kod dîmaļ, di su dîmļe. Ko ti pûkne popõna, čeka te operâcija, ča ranļje - to bõļe. Črîva se tõču u vâ to ka mēzdra popûsti; ko se mēzdra ogõvni, biš ùmra!* ; *Ka popõna pûkne, tõ je jēben posâ, nâjskõli dēbelima. Ne smîš vîše nļjedan kârag dîzati. Mõre pûknuti i ka nâglo zakrēneš životûn.*

nd (n (+j)) > n̄: *p̄rtēniti* (pojed.) || *p̄rtēnditi* ‘položiti pravo na što, pretendirati’;

n̄ (> n+j > jn) > j: *majkàti* ‘manjkati’, *pomajkàti*, *zmajkàti*;

p > f: *lufina* ‘lupina, ljuska (od grôzja, sôčiva, jâja...)’ (opr. *kaftunîca* ‘deblja ovojnice, opna, tvrda ljuska sa sjemenom (npr. od žēluda ‘crni-kina žira’, *orîha*, ali i *brôske* ‘vrsta lisnatog kupusa’, i dr.)), *lufinàti* (*se*) ‘ljuštiti (*se*)’; *fôker*, *fokerâš* (novije) (angl., germ.);

p > v: *poverûn* ‘feferon’ (rom.); ALI: *paprîka*;

***p̄bš (> p̄š) > č:** *čenîca*, *čenîšnica* ‘vrst trave’;

pk (> vk) > fk (?): *kâfka* ‘tonzura, obrijani krug na tjemenu’;

pk (> vk) > fk: *t̄řki* ‘trpak’; ALI: *pâpka* (G < *pâpâk*), *pûpka* (G < *pûpak*);

pl > fl: *flabâja* ‘svjetina, rulja; metež’ (mlet. *plebàgia*, tal. *plebaglia* ‘svjetina’); (?) (*u*)*flânci* || (rij.) *uplânci* (|| *uštrânci*) (rjeđe u sg.) ‘dronjci’; ALI redovito: *plâncîd* ‘poderotina (na obući ili odjeći)’, *plâncîdovica* ‘osoba koja nosi dronjke’, *rasplâncàti* (*se*) ‘poderati (*se*)’ (<germ. *Plan-ce* (?)), i dr.;

pl̄ > bl̄: *bl̄uskati* ‘pljuskati (npr. valovi u brod)’; ALI: *pl̄uska* ‘šamar’ (rij.; češće: *kapelâda* (rom.)), *pl̄usnuti* (nsv. *pl̄uskati*) ‘šamarati’ (rij.; češće: *kapelàti* (nsv. *kapelîvâti*) (rom.)), *pl̄iha* ‘pljusak’;

ps (> sc) > šc / fc: (*o*)*šcovàti* (*kôga*) ‘(u)koriti, izgovoriti ružne riječi; (vrlo rij.) psovati (*Krûto šcûje Bôga*)’ (usp. *beštîmàti* ‘psovati’ (rom.)), *počûti se* ‘porječati se’ (usp. Dragove: *čûti* (*se*) ‘(u)koriti; (*se*) prepirati se’; mogući razvoj: *ps* (> *šc* > *šč*) > *č*), *fcôsti* (rij.) ‘psovke, pogrdne riječi’ (usp. *beštêmija* ‘psovka’ (redovito) (rom.)), *kâfca* || *kâvca* (lat. *capsa*) ‘lijes’, *kâfcu(l)* || *kâpsu(l)* ‘antibiotik; kap(i)sla’;

pš(j) (> pč > vč) > fč: (stari redovito) *lîfči* || *lôfči* || *lûfči* ‘ljepši’ (ne-konzervativni redovito: *lîpši*);

r > l⁸⁶: *luzâr* ‘ruža’ (rom.), *luzârij* || *luzârij* ‘pobožnost krunice’, *lucmarîn* (rom.) ‘ružmarin’, *Ludôrfo* (rom.), *lëbro*, *zalëbreňak* ‘= z *bânde lëbar* (*o prâšca*), *zmëd’u p̄řšûta i špalëte*, *Lëbre* (nadimak), *põlebrica* ‘upala plućne maramice’ (starije i češće: *plaurîta* (rom.)), *slëbro*, *slebreňi*

86 Usput napominjemo kako nitko, ni najmlađi, ne govori *jel* namjesto *jer(bo)* (osim pojedinačne varijante *jëbo* u konzervativnih muškaraca), za razliku od štokavaca kod kojih je u novije vrijeme ta pojava uhvatila dosta maha.

(nekoć, danas *srèbro*, *srebrèni*)⁸⁷, *klitizrāti* (uz starije: *kritikovāti*) (rom.), *lemōrt* || *lemūrt* (|| *tēgaļ*) ‘remorkaža, tegljenje plovila’, *lemart’āti* || *lemurt’āti* || *lemort’āti* ‘remorkirati, tegliti plovilo’ (rom.); relativno novije riječi: *lizēra* ‘rezerva’, *lizervār* ‘rezervoar’ (germ., lat.), *legrūt* ‘regrut’ (germ.), *lefe(k)tōt* ‘reflektor’ (germ., lat.), i dr.; dubletno: *lošt’ēra* || *rošt’ēra* ‘plitka posuda za pečenje u *špāheru* (štednjaku)’ (rom.), *pōtolica* || *pōtola* ‘potpora’ (*dāvāti pōtol(ic)u kōmu*), *mandolīn(k)a* ‘mandarinika’ (novo); ALI: *narēbrīti se* ‘narogušiti se (npr. u opasnosti); (fig.) naljutiti se’;

(*r*)*sk* > (*r*)*st*: (samo za usporedbu sa standardnojezičnim oblikom!) *hṛstati* (|| (samo o hrani) *hṛstuļāti* || *hromūšt’āti*) (< **hrqstiti*) ‘hrskati’, *hṛstavo*, na *hṛst* (*kūhano*) ‘neraskuhano, al dente’, *prhṛsnuti* || *prhṛstati* ‘pregristi; (fig.) = *prmučāti*, *prgucāti*, ne uzvratiti uvredu’, *zahṛsnuti se* (fig.) ‘(nehotice) opsovati’, *hṛstañōla* ‘hrskavica’, *hrūsta* (češće u pl.) ‘visoka stijena’ (< **hrustb* / **hr̥skb* / **hruskb*);

s > *c*: (*po*)*cīcati* (više fig.) || (*po*)*sasāti* ‘(po)sisati’, *cīce* (češće u nekonzervativnih) || *sāse* || *pṛsa*; (romanizmi) *pocēs* ‘površina, teren (|| *ploštīna* || *trāmet*); posjed’, *pocesāti (se)* ‘zaposjesti; (fig.) nametnuti se, zavladatai’, *pīnac* ‘penis’, *rāca* ‘pleme; soj; rasa’ (germ. *Rasse*, tal. *razza*), i dr.;

s > *š*: (u nsv. oblicima glagola, gl.im., gl.p.t., i dr.) *opaštvāti* || *opaševāti*, *obištvāti* || *obiševāti*, *prpištvāti* || *prpiševāti*, *navištvāti* || *naviševāti*, *prpištvāne*, *navištvāne*, *Uznešēne*, *donešin* ‘donesen’, *povišiti se*, *vīšāk* || *višīna* || *visočiña* ‘visina’, *pūšti* || *pūšti* || *pūsti* (imp. < *pustiti*);

s > *š*: (distantna asimilacija⁸⁸) *šūša* || *sūša*, *šušiti (se)* || *sušiti (se)*, *šūša* ‘sitni priobalni račić’, *škōrušva* || (češće) *skōrušva* ‘oskоруša’, *Šukošān*, *Šukošānac* (ž.r. -*ānka*), *prašaškī* || *prasaškī* (fig., npr. *Prasaškā čēladi!*; *Kūha po prašaškū* ‘(on) kuha vrlo loše’; inače: *prāčji*;

s > *š* (u brojnim romanizmima) *bāšta* ‘dosta (kao naredba)’, *bāšta šikūro* (arh.) ‘dovoljno sigurno (uzvik)’ (*šikūro* danas samo u šali, inače

87 Matija Šešelja 1953. kazuje Olinku Delorku pjesmu „Dva su bora, oba su jednaka“ (*Jednomu ću kolajnu od zlata, / drugomu ću jabuku od slebra.*) (usp. Delorko 1954: 229–230). No, Jakov (Jakša Čedomil) Čuka 1886. g. u dostupnoj nam pjesmi („Dva su vrha, oba su jednaka“) bilježi mahom *srebra* (usp. Delorko 1954: 227–228). Naravno, dokazna vrijednost ovih potvrda ovisi o vjernosti zapisivanja, odnosno jesu li zapisivači bili skloni „prepravljanju“ (Čuka na hrv. standardni, a Delorko na „čistiji“ čakavski).

88 Odnosno jednačenje po mjestu tvorbe na daljinu. Hvala Josipu Galiću, prof., koji nas je upozorio na nužnost razlučivanja ostalih primjera *s* > *š* od ovih.

sigûro || *sìguro* ‘sigurno’), *šì* ‘da (osobito pri poticanju)’ (inače se za potvrđivanje koristi *jê*), *pôjti šòto* ‘propasti’, *Gâšpar* (m. ime), *šâla* ‘prostoriya’, *šôdica* ‘soda bikarbona’, *šâldo* ‘čvrsto, učvršćeno’, *šalvaðmine* ‘pojas za spasavanje’, *šôrta* (|| *vîst(a)* || *bîr*) ‘vrsta’, *špâš* ‘šetnja’, *šûbito* ‘odmah, istog trena (samo kao naredba)’ (arh., nekoć), *kunšêrva* || *kunsêrva*, *lišpita* ‘naslage plijesni’ (mlet. *lispio*), *pîštula* ‘poslanica (drugo misno *štêne*)’, *pošâncija* ‘potencijal, moć; nametanje vlasti’ (mlet. *possanza*), *peškarija* ‘ribarnica’; *škrâča* || *skrâča*, *skrâčje* || *škrâčje*, *skračlivo* || *škrâčlivo*, *špôrt* || *špòrt*⁸⁹ ‘(ob. ironično) uživancija’ (relativno starije), itd.; u novoprimljenim anglicizmima, npr. *špîker(ica)*; ALI: *pênsija* (ranije možda: *penšijûn*), *pensijonêr* (novo), *skarsâti se* ‘smanjiti se’, *stûmak* ‘želudac’, *balaûstra* ‘ograda’, *fâlco* (nekonzervativni: *fâlšo*), itd.;

s (> *š*) > *č*: *čufît* ‘tavan’ (rom.);

sc > *šč* (fakultativno): *ščidîti (se)* || *scidîti (se)* ‘iscijediti (se)’, *rašcidîti* || *rascidîti*, *ščid’eno* || *scid’eno*; ALI: *scîpâti*, *racîpâti*, i dr.;

sc > *šč*: *prâšca* (G sg.), *prâšci* (N pl.) (<*prâšac*); *praščëvina* ‘svinjetina’ (usp. S, Br, D, Bo, So, Ver, Po, VR: *prajcâ* || *prâjcâ*; Ž, L: *prâfca*; Sav: *praščâ*);

st’ > *št’*: *št’ôfati* || *st’ôfati* (sl. *zbâdati*) ‘izbosti, izbockati; isključati (ptica)’; *št’ihâti se* || *st’ihâti se* ‘iskihati se (ob. o glavonošcima: pustiti crnilo)’, *rašt’arâti (se)* || *rast’arâti se* || *razvêdrîti (se)*; *Svâš t’e se raspâsti*; *Večerâš t’e dôjti*; *Not’âš t’e bûra*; *Sêutroš t’e* || *jûtroš t’e bîti donësa*; (futura) *Narêšt’e* ‘narast će (3. l. sg.)’: *narêšte* || *narêšt’eju* (3. l. pl.); *pâšt’e* ‘past će’ (3. l. sg.): *pâšte* || *pâšt’eju* (3. l. pl.), itd.;

sěnb- / *stěnb-* (> (*s*)*tin*) > *ciñ* / *tiñ*: *ciña* || (samo u ◇) *tîna* ‘sjena’, *uciñiti (se)* ‘osjeniti (se)’, *ocěnuti* (ob. samo o ljudima) || *ustînuti* (općenito) (nsv. ob. *stînuti*) ‘ohladiti se, smrznuti se’; ALI: *stêna*;

sm > *cm*: *lucmarîn* ‘ružmarin’ (rom.);

śn > *šñ*: (jednačenje po mjestu tvorbe u *sandhi*-položaju⁹⁰) konzerativni redovito: *š hîn*, *š hûn*, *š nîhovin*, *š nigövin* || *negövin*, *š hêvun* || *š hêzinun*;

st > *z*: *âzma* (i starije: *pîhare*) (<tal. *asma*);

89 Primjeri upotrebe: A: *Čâ mi š da jâ vo o špôrta činin, ča ne vî š da ne mörin!* B: *A mēni je o špôrta, jê li?! ‘Ti bogovî’t ânicu...* (zadnje je zamjena za psovku); ◇ *bâtiti špôrt* ‘razmetati se gizdavam, športskim stilom, „tjerati“ takav stil’, npr. *Nôsi špôrski št’âp lustrofinân* ‘lakirani.’ *Misli da te ga bôle begenâti* ‘cijeniti’ *ča bâti špôrt. Jâdna potriiba...* ‘bijednik (podrugljivo).’

90 Tj. na granici dviju jezično-pravopisnih riječi koje čine jednu fonetsku riječ.

***stb** > **st** > **c** (sporadično) *caklîinka* (rij.) || *caklènka* || *caklenîca* ‘staklena posuda’; ALI: *stàklo*, *staklèni* (*staklîn*), *Stàklar* (nadimak *Tòmê Ćükìnoga* († 1937.)), *stàblo*, *stàti* ‘stati’, *stàti se* ‘ustati’, itd.;

stv / **stb** > **zb**: *ìzbina* (ne nužno fig.!) ‘jestvina, jelo’;

š > **s** (do promjene zapravo nije došlo (osim palatalizacije *n*); primjere donosimo tek za usporedbu sa hrv. standardnim jezikom!): *sliiva* (< **sli-va*), *slivîit* (|| (starije) *àmul(a)*) ‘šljivić’, *sliivar* (pl. *sliivare*) ‘rajčica šljivar’, *sliivovica* ‘šljivovica’, *skrîña* (< **skrina*), (*u*)*skopîti* || *otût* ‘i (< **skopiti*), *skòpac* ‘uškopljeni *brâv* (ovan) ili *jàrac*’; ALI: *špiîla* (novo) (grč.);

š > **s**: (u većine konzervativnih) gl.im. *kòseñe*, *mřseñe*, *pròseñe* || *pròšña*, *nòseñe* || *nòšña* (G *nošñe*), itd.; *osînuti* || (rij.) *ošînuti* (ob. *grûn*), *osîñen* ‘ošinut⁹¹ (ob. fig. = *ovlâdan*, koji se ponaša poput opsjednutog, kao da je pomućenog razuma)’;

šk > **šv**: *krûšva* || (novije) *krûška*, *rant* ‘îni su trî *krûšvice* ‘naušnice s tri kruškolika filigranska privjeska’;

šl > **šl**: *šlâpe* (novo; izvorno: *cavâte* || *capèle*); ALI: *šlàngì* (tal. *slanciato*) ‘vitak’, *šlèta* (|| *figûra*) ‘građa, oblik tijela’, i dr.;

št > **sk**; **šk**: *skùcati se*, *skùcañe*, *skùcavac* ‘štucavica’; *kliške*, *kliškâr* ‘škorpion’;

t > **c**: *gùcaļ* || *gùc* ‘gutljaj’, *gucàti* (sv. *gücnuti*) (i izvedenice);

tl > **kļ**: *pêkļa*, *zapeklâti* (*se*), *pekļâti se* || (ob. fig.) *pêklati se*, *peklanîja* ‘spletka’, *pekļânac* (ž.r. *pekļânka*) ‘spletkaroš’; novo: *šëprkļa* (izvorno i češće: *šâplanko* i pridjev *šâplankasti* ‘šepRTLjav, nespretan, zbunjen’);

tn > **kn** (> **kñ**): *sîkñica* || (rjeđe) *sîknica* ‘okruglo sito, rešetlo’ (*sîto* je veće), *sîkñičar* ‘izrađivač i prodavač *sîkn(j)ic*’; ALI: *sitñica* ‘sitnica’, *sîtni* (*sîtan*) ‘sitan’, *Sîtno* (top., uvala) (možda < *sit* ‘biljka sit, sitina, žukva (*Heleocharis palustris*)’ koji je uistinu rastao u Sîtnu i kojega Zaglavci danas nazivaju samo *žùk* (tal. *giunco*); zanimljivo je da se njegovo pruće koristilo upravo za pletenje *sîkñic*);

91 No ne isključujemo, osobito s obzirom na najučestaliji kontekst u kojem se rabi, mogućnost da je ovo od *sěnb-* / *stěnb-* (‘opsjenjen, obmanut’ (od vraga) = *ovlâdan*), ili pak od *opsi(d)nen* ‘opsjednut’ (= *ovlâdan*) (budući da su redoviti gl.p.t. tipa *nâgñen*, *uvěñen*, *diğñen*). S druge strane, moguće je i da je ovaj drugi oblik nastao od **sijati* (*o* + *si(v)nuti*) (s obzirom na *grûn ga je osînu* || *ošînu*). S obzirom na činjenicu da *osîñen* nema varijante sa š, vjerojatno se ovdje radi o dvjema različitim osnovama. Usp. i kolanjski (Oštarić 2005: 319): *osîñut* ‘nadahnut zlim duhom.’

v > b: *kûrba* (augm. *kurbetîna* || *kurbăč(in)a*; dem. *kûrbica*), *kurbańskî*, *kûrbovati se*, *kurbarîna* ‘ženskar’, *kûrboluk* ‘kurvarluk’; govno-*bâļac* ‘kukac kornjaš, govnovalj (*Scarabeus sacer*)’;

-v > -g: *nāplōg* (pl. *nāplōzi*) || (rij., ob. nekonzervativni) *naplōv* ‘snažna kiša’ (usp. *pļiha* ‘pljusak’) (usp. So: *plāsa* ‘pljusak’, *nālōg* ‘snažna kiša’);

v- > j-: *jāpān* || (novije, analogijom < *vapno*) *jāpno* ‘vapno’, *japnēnica* ‘jama ili peć u kojoj se pali vapno’, *japnīšt’e* (|| *ruināc*) ‘otpala žbuka’; *japnēnac* ‘vapnenac’ (novo!);

vk > fk (rijetki su konzervativni govornici u kojih kadšto izostaje ova promjena, dok je u nekonzervativnih većinom v): *barōfka* (G pl. *barōvak* || *barōfk*) ‘češer’, *žerāfka* ‘žeravica’, *pr̥prodāfka* (m.r. *pr̥prodāvac*) ‘(pre)prodavačica’, *ōlofka*, *slōfkati*, *Zāglafka*, *Sāfka* ‘Saljka’, *Drāgofka*, *Božāfka*, *Slāfko*, *Žifko*, *Īfka*, vrste smokava: *sīfka*, *pīfka*, *petrōfka*, itd.;

vs, vc; vč > vc; vč > fc; fč (rijetki su konzervativni govornici u kojih kadšto izostaje ova promjena, dok je u nekonzervativnih većinom v): *Lāfca*, *ōfca* || *ofčîna*, *črīfce* (dem. < *črîvo*), *žīfci* (novo); *žīfčan(i)* (novo), i dr.; ALI: *dīvce* || *drīvce*;

z > s: *bēs tebe*, *s kūt’e* ‘iz kuće’, *rās tēbe* || *uzā te*, *kros cēlo tēlo* || *tīlo*, itd.; neobično: *sa pēt* ‘za pet, izvrsno’; dubletno: *zvēčera* || *svečera*, *zjūtra* || *sjūtra*; *Saharîja* (pojed.) || *Zaharîja*;

z > ž: (u brojnim romanizmima) *mižērija* ‘bijeda; mala ili bezvrijedna stvar; ništavna osoba’, *kažîn* ‘bordel; (fig.) prljavo mjesto’, *žvēlto* || *lēšto* || *bļzo*, *žardāti se* ‘usuditi se’, itd.;

z > ž: *čīzme* || (nekoć) *štivāle* (rom.), *zimogrōžan* (*zimogrōžni*);

za (> ža) > ča: *čafarān* ‘šafrań’ (samo u ◇ *žūti je* (*žūtī se*) *kāko* (*i / da*) *čafarān*) (arap. *zafarān*, tur. *şafrań*);

zg > sk: G *mōska* (rij.) (< *mōzak* (*od živinē*)), pl. *mōskovi* (rij.) (< *mōzak* ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže’);

zg (> zk > sc) > šc : G *mōšca* || *mōzga*, pl. *mōšci* (< *mōzak* (*od živinē*)); G *mōšca*, pl. *mōšci* (< *mōzak* ‘konopac provučen kroz oka na krajevima mreže’);

zgn > žgn (fakultativno): *žgnāvīti* || (češće) *zgnāvīti* ‘zgnječiti, smēžīti’; ALI: *zgnīlīti*, i dr.;

zn > zl: *zlāmen* (rij.), *zlāmenati se* ‘prekrižiti se’, *zlamēne* (u ◇ *čūda i zlamēna* ‘mnogo’; *za čūdo i zlamēne* ‘začudo’; *īnti zlamēne!* (psovka), i sl.), *zlamenīt* (vrlo rij.) ‘znamenit’;

žn > žń: (jednačenje po mjestu tvorbe u *sandhi*-položaju) konzervativni redovito: *ž nīgōve* || *ńegōve*, *ž nīhove*, *ž nēje* ‘iz nje’, *ž nēga*, *ž nīh*, *bēž nēga* || *bēž nēga*, *rāž nēje* || *uzā nū* || (nekonzervativni, pojed.) *už nū* / *uz nū*, *krož nīhovu*; dubletno: *žńārīti* || *znārīti* (sl. *zmāmīti*) ‘izmamiti upornim moljenjem’, *žńorīti* || *znorīti* ‘izroniti’;

***žbr (>žr) > žd(e)r⁹²:** *žderāti*, *poždrīti* (gl.p.r. *pōždra*), *proždrīti*, *naždrīti se* (gl.p.r. *nāždra*), itd.; (usp. So: *žerāti*, *požrīti* (gl.p.r. *pōžar*), *nažrīti se* (gl.p.r. *nāžar*));

žl⁹³ > zl (fakultativno, u konzervativnih) *zlīca* || *žlīca*;

ž > r: (promjena zvana rotacizam (usp. Kapović 2008: 177)) glagol *mōt’i*: prez. 1.l.sg. *mōrin* || *mōžin* || *mōgu(n)* / *mōgu(n)*, (...), 3.l.pl. *mōru* || *mōžu*; glagol *pomōt’i* (*kōga* || (novije) *kōmu*): prez., 1.l.sg. *pomōrin* || *pomōžin* ‘pomognem’, (...), 3.l.pl. *pomōru* || *pomōžu*, imp. 2.l.sg. *pomōri* || *pomōži* || *pomōzi*, *mōrebīti* || *morebīti* || *možebiti* || (novije i češće) *mōžda*, *jēr(bo)* (<*ježe), *nīkacor(ce)* (<*nikakože), *svākacor(ce)*, *nīder(ce)*, *nīkamor*, *nīčesar(a)*, itd.

3.4.2. Pregled suglasničkih redukcija⁹⁴

***bbč (> pč) > č:** *čēla*, *čelīnak* (rij.), *Čelīnak* (top.);

t’k > t’: *prāt’a* ‘pračka’, *mūt’a* (|| *mut’ārda*, m.r. *mut’ārdo*) ‘(pogrdno) za priglupu ženu’ (ako nije rom.);

d > Ø: (samo nekonzervativni, pojed.) *glēati*, (*po*)*glējaj*, *rā^dīti*, *ho^dīti*, itd.;

-d > -Ø: *sā* || *sāda*, *kā(d)* || *ka(d)* || *kāda* ‘kad’(rijetko s *d*), *kād* i *kād* ‘katkad’, *nīka* (*vīka*) || *nīkada*, *ko* || *kod* (npr. *ko frātra*, *ko škōle*, *ko(d) mātere*, *kō tebe* || (ob. nekonzervativni) *ko tēbe*, *ko(d) nās*, *ko(d) nīh*, *kōd mene* || *kōd mene* || (nekonzervativni redovito) *ko(d) mēne*, *kōd nēje* || *kōd nēje* || (nekonzervativni redovito) *ko(d) nēje*, *kod otōga* || (nekonzervativni) *ko tōga*, itd.), *nāpri* || (pojed., novije) *nāpri*, *p^r(d)* || *p^r(d)* ‘pred’, *s^r* || *s^r* ‘sred’, *s^p(d)* || *sp^r(d)* ‘ispred; pred’, itd.;

92 Međutim, nema promjene *zr > zdr* (usp. D: *zdrēlo*, *zdrījati* ‘zreti, zoriti’).

93 Zapravo premetnuto <*l₂ž.

94 Napominjemo kako smo ovdje također uvrstili rezultate asimilacije, disimilacije i pojednostavnjivanja suglasničkih skupova.

d / t > Ø: *kaîna* (samo u ◇ *lăjati* || *kvajnăti kăko (i) păs na kaînami* || *kaînah* ‘snažno vikati, galamiti’) || *kadêna* ‘lanac’ (rom.), *Katîna* (kornatski top.);

dc, tc > c: (sporadično) *ocîci* (pl. tantum) ‘ocjedci, voda u kojoj se kuhalo zelje, napoj za stoku’, *pŕci* (N pl. <*pŕdac*), *băci* || (rij.) *bătci* (N pl. <*bătak*), *mêci* (N pl. <*mêtak*), *pêci* (N pl. <*pêtâk*), itd.; ALI: *zbôdci* || *žbôdci* (N pl. < *zbôdak* || *žbôdak* ‘šipka; šiljato izbočenje na nekom predmetu’);

dn > d: prez. < *pâsti* (*pădin*, *pădeș*, itd.); ALI: *jădna*, *jădnica*;

dn > n: *jenôga*, *jenê*, *jêna*, *nîjena*, *svejêno* || *svějêno*, itd.; ALI: *jêdnaki*, *pŕdnuti* (usp. S: *pŕniti*), *dnô*, *vrîdna*, itd.;

đn > ħ: (sporadično, vrlo rij.) *zâñi* || (najčešće) *zâđhi* (usp. S (i danas često): *zâñi*); ALI: *Bâđhak*, (*s*)*pŕîđhi*, *sûđhi*, itd.;

ds > s: *luskî* ‘ljudski; kako valja (npr. napraviti)’, *lŭstvo*, *gospôski*, *pŕestava* (novije), *grăski*, *brôski pôd* (novo), *sŭstvo* (novo), *pŕsjednik* (novo; starije, fig.: *pŕsidènt(o)* || *pŕšedènt(o)*), *postâv* ‘podstava’, *Gôspe lûr(d)ska*;

gd > d / nd: *dî*, *nîder(ce)* || (pojed., rij.) *nînder*, *svûder(ce)* (nekonzervativni, a i neki konzervativni muškarci sporadično: *nîgdi*, *svûgdi*), ALI: (možda nekoć) *nîgdar* ‘nikada’ (danas je redovito: *nîka* (*vîka*));

gm > m: *flêma* ‘slaba, zadnja istekla rakija; flegmatično, ravnodušno čeljade’, *flemătican* (grč. *phlégma*, mlet. *flema*);

gš > kš > š: *lušîja* ‘voda s pepelom kuhana za pranje rublja’, *lušijăč* ‘kabao s tri *uha* za pranje rublja na dasci’;

gv- > g-: *gôz(i)je*, *gozdîn* (*gozdèni*), *gozdeñăčica* || *gozdiñăča* ‘gvozdeni sud s ručicom’;

j- > Ø-: *Osîp* || (novije) *Josîp*, *Osîpa* || (novije) *Josîpa*, *Olănda* || (novije) *Jolănda*;

j: *ne* reducira se (osim u rijetkih pojedinaca): *îj(te)* ‘jedi(te)’, *pîj*, *pŕvîj*, *sîj*, *ulîj*, *ubîj*, *pokrîj*, *smîj se*, itd.; ALI: *uîdăti*, *poîsti* (kadšto se čuje oslabljeno *j*, izuzev u *îsti*, *naîden* || *naidîn*, *naîdost*, *îgla*, i dr.);

kăk (> ħk) > k: *žûki* (nije registriran neodređeni oblik) ‘= *gôrki* (*gôrak*)’;

kt’ > t’: *t’êrce* (V sg. < *ht’î*);

kr- > k-: *kumpîr*, *kumpirövina* ‘krumpirovo lišće’;

ks > š / s / ħ: *lušarîja* ‘luksuz, raskoš’ || (vrlo rij., novo) *lŭsus* (lat. *luxuria*, tal. *lusso*), *lŭši* || (vrlo rij., novo) *lŭsuzan* ‘luksuzan, raskošan’, *lušăti* ‘raskošno, lijepo urediti’, *pîšica* ‘piksida, posuda za sv. ulje, hostije,

i dr.' (samo u \diamond *pokrâ bi i pîšicu Bôžju*) (usp. Špralja 2017: 104); *estra* '(fig.) izuzetno, specijalno', *splođirâti* 'eksplozirati; (fig.) pobjesnjeti (= starijem *škopijâti*)', *esplozija* (rij.) || *esplôzija*; posve nove posuđenice: *rûsak*, *mîser*, *testîl*, *Mêsiko*, *Sênija*, *eskûrzija*, *estremîsta* || *istremîsta*, *Ăsteris*; *tâhi* (pojed.) 'taksi', i dr.

kt > t (u posuđenicama, pretežno rom.): *prâtik* 'vješt' (tal. *pratico*), *tâtika* (tal. *tattica*), *tâtîçar* '(fig.) prepreden čovjek', *detrîna* 'vjeronauk' (lat. *doctrina* 'nauk'), *fatûra* (novije), *otôbar* || *otòbar* 'listopad', *prôfet* || (vrlo rij.) *profêt* 'savršeno, izvrsno; kako treba', *rešpêt* 'poštovanje; ugled', *barjatâr* (tur.); novije riječi (također samo u konzervativnih): *dijalêt* || *dijalètika*, *lètrika*, *lètrično*, *lètriçar*, (e)lètra, *trajèt*, *batêrija* || *bahtêrija* (usp. *baterija* 'baterija'), *lefe(k)tôr* 'reflektor'; ALI: *derèkt* 'izravno, direktno', *derèktor(ica)*, *prodùkt* 'proizvod';

kv > k: *kòcati*, *kòcavica* 'kokoš koja kvoca i ne nese', *raskòcati se* (*kòkoša*) (v. sljedeću bilješku), *Kòca* (nadimak za ženu koja nije mogla zatrudnjeti)⁹⁵, *brêska* (novo; izvorno: *pêršiga* || *prâska* || *prâska*); ALI: *lòkva*, *poñikva* || *ponikva* (sl. *grapàča* || *proždôp*) 'jama u kršu, ponor', *crîkva*, *smòkva*, *tíkva*, *zíkva* (usp. D: *crîka*, *smòka*, *lòk(v)a*, *zík(v)a*, *tíkva*; So: *crîka*, *smòka*, *lòfka*, *zîfka*, *tîfka*);

m > Ø: *kaomîla* 'kamilica' (lat. *camomilla*) (usp. D: *kagomîla*), *kapišânat* 'groblje' (samo u \diamond *pôjti u kapišânat* 'umrijeti'; inače: *cimîter* || (rij.) *cimatôrij(e)* 'zaglavsko groblje'; *gròbļe* || (nekonzervativni i srednje konzervativni) *grôbļe*) (općenito)) (tal. *camposanto*, *cimitero*) (usp. Špralja 2017: 83);

mb > b: *abulânta* (novo) (rom.);

nad > na: *nažîvîti* 'nadživjeti', *nagrâđiti* 'nadgraditi; nagraditi', *Vjčino na vjčinah!* ; *Nò je zvîr na zvîrima.* ; *Čâ tûzna mòrin, siròta na siròtami!* ; *nâ tobun* 'nad tobom'; *na(d) nîn*; ALI: *nad nâpun*, *nâd manun*, *nadâ t* 'nad taj', *nadâ hé* 'nad njih', itd.;

nkc > nc: *fûncija* (češće u pl. *fûncije*) '(liturgijski) obred'; novo: *fûncija* 'funkcija, uloga';

nt > t: *patagàna* (pojed., većina govori *mîš*) 'štakor, ogroman miš' (rom.), *tjmutâna* 'sjeverni vjetar; sjever' (rom.), *fjmitûn* 'kukuruz' (rom.);

95 *Ka bi kòkoša kòcala – tîla bi sâmo ležâti, a nè nêsti, rečê se: raskòcana je, raskòcala se je. Užâle su žînske t'apâti ju za krêla i umočiti u kabâ (studêne) vodê da se ohlâdi mâlò, jêrbo da se kòkoša svrût 'i, čâ jâ znân... ; Nesîca je kòkoš kâ jâja nòsi. Ka fjmâ nêsti, se raskòca i zovê se kòcavica oli raskòcana. I ûnda ko ìmaš petehâna jâja, mòreš pîrit 'i učinîti podâ nú. Jêrbo ka se raskòca, sâmo na gñâzdu ležî, nêt'e da grê ž nèga.*

nz > z: *bruzîn* (|| *brûnâc*) ‘lonac za kuhanje na *kòminu*’ (mlet. *bron-zin*); ALI: *brônza* ‘bronca’;

od, pod (ot, pot), ob > o, po ⁹⁶: *o* || *od* ‘od’ (*Starjî je ò tebe / ôd mene / ôd néga*; *konôp o(d) kozê; tò je je o(d) màtere*, itd.), *olîčiti* ‘odliječiti’, *ozvêknûti* ‘odjeknuti’, *ozgôr(a)* || *zgôr(a)* ‘odozgo’, *ozdôl(a)* || *zdôl(a)* ‘odozdo’, *opetâti* ‘odlijepiti’, *okînuti* (nsv. *kîdati; okîdâti (se)*), *okrîti* ‘otkriti’, *o kâ* ‘otkad’, *oklopîti* ‘otključati’, *opočînuti*, *onemôt’i* ‘obnemoci, onemoćati’, *ôhoda* ‘obilaženje, ukupnost posjeda koji valja obići’ (ob. u: *îma pûno ôhode*), *osît’i* ‘odsjeći’, *obotunâti* || *opucâti* ‘otkopčati’, *ozijâti* || *razijâti* ‘„odzidati“, ukloniti uzidano’, *omaknûti (se)* ‘maknuti (se); odmaknuti (se); (bez *se*) otići dalje’, *ôsustvo* (novije), *osûkâti, po* || *pod, spo* || *spod* ‘ispod’, *posît’ati* ‘podsjećati’, *poplât* ‘potplat; taban’, *pôgrlîna* || *pobrâdnâk* ‘podvoljak’, *pômukli* || *potûhli* ‘podmukao, podao’, *posmihlîv; poruglîv; pôpis* ‘potpis’, *okolîti* (novo) ‘opkoliti’; ALI: *obrûžiti* ‘pogrditi (koga)’, *obzijâti* ‘obzidati’, *opslužîvâti* || (znatno češće) *šêrviti (kôga)* (rom.), *potpôr* ‘drveni potporanj (za *bâčvu, badân*)’, i dr.;

***pbt > t:** *tîca* (dem. *tîčica*, augm. *tîčina*), *tît’*, *tičarija* (zb.im. <*tîce*);

pł > p: *tôpeñe* (gl.im. < *topîti*), *kûpeñe* (gl.im. < *kûpiti (se)*), *okôpeni* (gl.p.t. < *okopîti*); ALI: *lûbļeñe, živļeñe, rastôpļeno* || *rastâļeno, uskôpļeni* || *otûčen(i)* ‘uškopljen’;

pn > kn / Ø: *kròknuti* || *krònuti* ‘uliti samo malo čega, kapnuti’;

ps > s: *sâlam* (pl. *sâłmi*) (lat. *psalmus*);

-r > -Ø: *katête* (pl. tantum) || *katêta* (ž.r., sg.) ‘kateter’ (pojed., novo);

rg > g: *kirugîja* ‘kirurgija’ (novo);

rp > p: *šepentîna* ‘dio fenjera koji „leži“ u *špirit’êri* (posudi koja se nalijeva *petrôvļun oli špîritun*)’ (rom.);

rs > s: (romanizmi) *travêsa* (G. pl. *travêras* || *travês*; augm. *travesîna*, dem. *travêsica*) ‘pregača; (|| *vîzmina* || *pancêta* || *mêzdra*) svinjska potrbušnica’, *travesûn* ‘uža, gornja pregača’, *travešâti* || *bordîžâti* || *brodižâti* ‘jedriti protiv vjetra, u cik-cak liniji’, *travešâda* || *travesâda* || *bordîž* || *brodiž* ‘jedno jedrenje protiv vjetra s okretanjem’, *Provêsa* || (pojed., ob. nekonzervativni) *Provêrsa* (G. pl. *Provêras* || *Provês*) (top.); ALI: *vêrsi* ‘mahovi (npr. *Bolî me na vêrsi*)’ (rom.);

96 Promjena je fakultativna. U govoru starije dobe skupine zahvaća više primjera. Primjeri kao *osît’i, oklopîti, ôsik* ‘staja’, *poplât* su redoviti u svih dobnih skupina. *Okrîti* je redovito u konzervativnih. Čuje se, naravno, i *odlîčiti, opetâti* || *odpetâti, odbočunâti, otpucâti, obnemôt’i*. U nekonzervativnih se promjena rjeđe provodi. Tako neki govore čak i *podšîti, podsît’ati*.

sf > f: *tranfûzija* || *tronfûzija* (novo);

st > s: *rěsa* (gl.p.r. < *rěsti*), *mâsan* (*mâsni*);

sv- > s-: *sekřva*; ALI: *svěkar* (usp. SZ skupina: *sěkar*, *sek(â)řva*; vidi u 3.3. o refleksu *wъ, *wъs-);

***svbr-** > **svr-**, **svr-** > **sr**, **sr:** *srbîti*, *srběj*, *srâb*, *srabljiv*; ALI: *svřda* (m.r.) (G *svřdla*) ‘svrdlo’, *svřtiti se* (*kômu*) ‘preokrenuti se (misao), predomisлити se’, i dr.;

šč > č: *prâčit*’ || *gûdit*’ ‘prase’; ALI: *ščešļati* (*se*), *grûščit*’ (dem. < *grûg* ‘ugor’);

-t > -Ø: *pût* > *pû* (sporadično) (npr. *Pânda jedân pû si se zvâra*, i *čã t’eš više.*); *put* > *pu(d)* || (pojed.) *po(d)* (*Šâ je pud Ravânca*; *pud môra*; *pud Ārka*; *pu grâda*; *pu Sâlî*, itd.), *pê(t)*, *dëve(t)*, *děse(t)*, *dvâjse(t)*, *trêse(t)* (ali: *trêset* i *jedân* || *trestjedân*), itd.; u nekonzervativnih kadšto čak i *šê(st)*, ob. pri brojenju (u konzervativnih samo npr. *šêz gôdišt*’); ALI: *mlâdost*, *râdost*, *hûpost* ‘marljivost’, itd.;

tf > f: *plafôrma* (novo);

tk > k: *nîko* ‘nitko’, *nûkati*, *Kûn* ‘Tkon na Pašmanu’, *kâti*, *kâlîca* (m.r. *kâlâc* (rij.)) ‘tkalja’, *kânica* ‘šareni otkani pojas’; ALI: prez. (<*kâti*): *tkîn*, *tkěj*, *tkê*, *tkêmo*, *tkête*, *tkû*; *otkâti*, gl.p.t. *otkân(i)*, *pâtka*, *pôtкова*, *slâtki* || (fig.) *slâtiki* (vrlo rij. *slâdak*) (usp. S (nekoć češće): *slâki*, So i D (pojed.): *slâki*);

ts > s: *hrvâski*, *splîski*, *proklêstvo*, *bogâstvo*, *brâski* (rij.), *špôrski*, *pêstô* || *pêsto*, *dêvestô* || *dêvesto*, i dr.;

uvr- > ur-: (*u*)*rêđiti* (*se*) ‘povrijediti (*se*), ozlijediti (*se*)’; ALI: *uvrîti* || (češće) *vavrîti*;

-v > -Ø: *prôti* (npr. *Jâ nêt’u govorîti prôti nêmu.* ; *Ě, ali ka nârod zglâsa, nîka nêt’emo u vâ nu!* [*u Erôpu*] *Šlî bimo svî pod rôpstvo nêmaško i propâli zauvîke âmen. Da bârin svî prôti bûdu!* (izgovoreno uoči referenduma o ulasku u EU, 22.1.2012.));

vd > d: *ôde* || *odêka* (rijetka restitucija v);

vr- > r-: *rêbâc* ‘vrabac’ (< **vorbъ*); ALI: *vretěno*, *vrâna*;

vstv > stv: *kraļêstvo*, *zdrâstvo* (novo); ALI: *lukâvstvo* (novo, rij.; obično: *furbarjâ* (rom.) ili pak *lukâvština*);

zc (> sc) > c: *racîpâti*, *racîpîti*, *ra(s)cvatîti se* || *ra(s)cvatâti se*; ALI: *scidîti* (*se*) || *ščidîti* (*se*);

zč (> žč > šč) > č: *račēpiti, račēpleno*; ALI: *ščēznuti* ‘iščeznuti, nestati; jako se prepasti’, *ščepřkati, raščepulāti* ‘skinuti zrnje (*razřniti*) ili koricu i sl.’, *raščiniti* (opr. *načiniti*), *raščikoriti* ‘raščačkati’, *raščistiti*;

zn- > n-: (samo u nekonzervativnih; u konzervativnih kadšto samo u (z)*naš* (znatno rjeđe)): (z)*nāš*, (z)*nāči*;

zž (> žž) > ž: *ražājāti se* ‘jako ožednjeti’, *ražalostiti se*, (z) *Žmāna* ‘iz Žmana’, itd.;

ž > Ø (samo nekonzervativni, pojed.; zapravo ž (ili j) oslabljene artikulacije) *jā ti kā'en* (<*kažen*), *kūřiš*, i dr.;

***ždb > žd > ž:** *dāž* || (rjeđe, ne nužno fig.) *dāž*, *dažiti*, *nadažiti se*, i dr., *dažōvno* ‘kišno’; ALI: *dāžja* (G. sg.), *dāžji* (N. pl.), itd.;

žrv > žr: (samo u odnosu na standardnojezični lik!) *žřna* (pl. tantum) ‘žrvanj, ručni mlin za žitarice’ (< **žbrny*), *žřno* (*gōřne i dōlne*) ‘kamen u *žřnima*’, *žřnovica* ‘kvadratni drveni sanduk na četiri noge u kojem su smještena *žřna*, dva mlinska kamena’;

žv > v: *dīža* || (češće) *dižica* ‘dižva, bukara.’

3.4.3. Epenteza (umetanje) i paragoga (dodavanje) suglasnika⁹⁷ ili sloga

-ce: (sporadično, najčešće u konzervativnih) *gōder(ce)* || *kōder(ce)* || *gōli* || *kōli*, *svūder(ce)* ‘svugdje’, *nīder(ce)* ‘nigdje; negdje’, *nīkakor(ce)* ‘nikako; nekako’, *svākakor(ce)*; ALI: *nīkamor*;

d / t: (u prefiksu) *podnāšāti se* ‘ponašati se’ (*podnāšāti* ‘podnositi’), *podjāčāti (se)* ‘pojačati (se); okrijepiti se’, *podnositi se* || *podnāšāti se* ‘ponositi se’, *potpūniti* ‘popuniti’, i dr.;

f: (samo konzervativni) *sfurgāti (se)* || *sfřgāti (se)* (nekonzervativni redovito: *surgāti (se)*) ‘usidriti (se)’ (lat. *surgere*), *surgadīna* || (vrlo rij., pojed.) *sřgadīna* (novo: *sīdrina*) ‘konop za sidro’;

g: *Fāgušto, Fāgušta* (imena); *šprēgnuti* ‘prenuti se, preplašiti se’ (< **preti (se)*); usp. strsl. *všsprēnōti*);

j: *dāvāti morjūn* ‘mirisati po moru’ (npr. *Morjūn dāje ōno ča je z mōra zīšlo. I rōba ka si na rībah* || *na rībami pōsli morjūn dāje.* ; ALI: *S mōrun se nī igrāti!*) (usp. *stvārjun* I < *stvār*);

97 Mogli bismo ih nazvati i pokretnim suglasnicima.

-j: *pirêj* || *pirêj* ‘pire od krumpira’ (rom.);

-k: *pòlak*;

-ka: (sporadično) *băš* || (rij.) *băška*, *danâs(ka)*, *not’âs(ka)*, *večerâs(ka)*, *sêutros(ka)* || (pojed., nekoć) *sějutros(ka)* || (novije) *jütros(ka)*, *unde* || *undêka*, *(o)tôte(ka)*, *ôde* || *odêka* ‘ovdje’, *kudêr(ka)* ‘kuda, kojim putem’, *odêr(ka)* ‘ovuda; ovdje negdje’, *undêr(ka)* ‘onuda; ondje negdje’, *tudêr(ka)* ‘tuda; tu negdje’, i dr.; ALI: *kâmo*, *nâmo*, *vâmo*, *(o)tâmo* (poznata nam je samo jedna osoba koja i navedena zadnja tri lika kadšto govori s –*ka*), *dôli*, *gôri*, *dôma* (usp. S i So, pored većine ostalih likova, –*ka* često dodaju i u: *dôli(ka)*, *gôri(ka)*, u S k tomu i *dôma(ka)*, *kâmo(ka)*, *nâmo(ka)*, *vâmo(ka)*, *tâmo(ka)*, nekoć čak i *têbe(ka)*, *sêbe(ka)*, *mêne(ka)* (usp. Finka 1977: 140), dok je u D često *kadê(ka)* || *kâde(ka)* ‘gdje’; čini se da je u S dodavanje najfrekventnije);

-ko(j): *nûko* || *nûkoj mi* ‘daj mi’ (arh., pasivni leksik);

m: *dumbôk* (*dumbôki*), komp. *dûmbli* || *dumbočiji*, *dumbîna* || (novije) *dumbîna*, *produmbočiti* ‘produbiti’;

n: *brancêra* || *bracêra* ‘jedrenjak za prijevoz tereta’ (rom.), *brêncati* ‘brecati (ob. zvono)’, *brunculêt* ‘narukvica’ (rom.), *bînbati* ‘prevrtati (ob. jelo po zdjeli)’, *cîncija* ‘cicija, škrtica’ (tur.), *cingânîti* ‘iznuđivati; cjenkati se’ (možda ipak prema tal. *zingaro* ‘ciganin’), *dânkle* (pojed.) ‘dakle’ (možda prema tal. *dunque*), *dîndati (se)* ‘drmati (se), tresti (se)’, *kunbûriti* (sl. i češće: *živârîti* || *tîmeriti se*) ‘kuburiti, favoriti’, *kûnče* ‘mladunče psa’ (samo u ◇ *bez ditêta i kunčêta*)⁹⁸, *Lûncifer*, *manzîja* (tur.) ‘čelik’ (samo u ◇ *tvřdo kâko (i) manzîja*; inače, nekoć: *jacâl* ‘čelik’), *mindâla* ‘medalja’, *mintîrâti* ‘imitirati, oponašati’ (lat.), *panzâr* || *pazâr* ‘sajam’ (tur.), *rant’în* ‘naušnica’ (rom.), *rînga* ‘crta’ (rom.), *tarancâti* || *zatarancîvâti* (sv. *zatarancâti*) ‘gaženjem nabijati prekopanu zemlju’ (rom.); ALI: *cîgani* ‘ciganin’, *kulêda* || *kulêda* ‘krijes što se palio na (sv.) *Stîpana* i na *zâdnî dân godîšt’a*’;

-n: *nîn* ‘nije’ (sporadično, kod većine govornika), *dôman* ‘doma, kući’ (pojed., vrlo rij.), *ôdman* ‘odmah’ (pojed., vrlo rij.), *bôramîn* (pojed., rij.) ‘bogami’;

s: *poskružâti* ‘pokupiti (ob. žlicom) masnoću, ulje i sl. (uokolo) koja pliva na *skôrupu* || *skorûpu*’ (ako nije < *poskoru(p)* + *žati* ili pak romanizam);

-š: *bôrmeš* || *bôrme* ‘bogme’;

98 Postoji i ◇ *kûčice lovîti* ‘smrzavati se’ (*Čă si šă vâanka (po vøj stûdeni) kûčice lovîti?!).*

- ta**: (sporadično) *lipo(ta)* (kao poštapalica; i ‘čak’);
-**to**: (sporadično) *atròke(to)* || *altròke* ‘a kamoli; a ne kao’ (rom.) (◇
atròketo krùha i sìra);
-**v**: *petrôvļe* ‘petrolej’, *petrovļāča* ‘petrolejka’ (lat.).

3.4.4. Ozvučivanje bezvučnih i obezvučivanje zvučnih konsonanata

Ozvučivanje bezvučnih konsonanata potvrđujemo mnoštvom primjera⁹⁹: *Ārab* (pl. *Ārabi*), *blōmba* ‘plomba, zubna ispuna’ (germ.) (novo), *brēnza* ‘kočnica’ (germ. *Bremse*), *brēnzati* ‘zakočiti; (češće fig.) (*kōga*) sprječavati’ (germ. *bremsen*), *brōnza* (tal. *bronzo*), *na dṛk* || *nā dṛk* ‘trkom, trčeci’, *dṛčāti* (pojed., rij.) || *tēt* ‘i’ ‘trčati’ (usp. u S je redovito *dṛčāti*), *Gitārovit* (*ka*) (sadašnja predsjednica; pojed.), (*h*)*armōniga* || (*h*)*armōniga* (germ., tal.), *gabīna* ‘kabina (ob. brodska)’ (germ.), *kanōnig* (germ., lat.), *madrīkula* ‘moreplovnica’ (lat.), *manteñūda* (m.r. *manteñūdo*) ‘ljubavnica’ (rom. (*donna*) *mantenu(t)a*), *mōdrag* ‘vrsta ribe’, *Nadāle* (nadimak (nekoć) <*Bōže*, *Božina*) (rom.), *pečūrga* ‘gljiva’, *pēršiga* (|| rij.) *prāška* / *prāška* (lat. (*malum*) *Persicum*), *petīd* ‘apetit, tek’ (germ., rom.), *pōrtig* (danas češće: *hōdnik*) ‘hodnik’, *šāng* || *šāng* (novo) (germ.), *veštūd* ‘odijelo’ (rom.), *zīng* ‘cink’ (rom.), *zingāno* ‘pocinčano’ (rom.), *zlāk* ‘slak (trava)’, *žegāndo* ‘osoba koja se pravi snažnom’ (tal. *gigante*), i dr.; ALI: *lāstik* ‘lastik’ (rom.), *sṣp*, *Verōnika*, *divļāk*, *buzarānt* ‘homoseksualac’, itd.

Kao što je i očekivano, za razliku od, primjerice, kajkavskih govora u kojima obezvučivanje zvučnih konsonanata zahvaća mnoge primjere (osobito u finalnoj poziciji), u zaglavskom je govoru registrirano u manjem broju primjera: *kāleb* ‘galeb’, *plāña* ‘stolarski alat za obradu drva’, *planāti* ‘blanjati’, *prūt*¹⁰⁰ ‘têk, slast, korist (za organizam)’; ALI: *grād*,

99 Kod većine primjera koje navodimo razvidno je da se radi o fonološkoj adaptaciji riječi stranoga podrijetla. Za neke ne možemo sa sigurnošću utvrditi iz kojeg su jezika primljene. Primjerice, ukoliko je nadimak *Nadāle* (namjesto m. imena *Bōže* || *Božina*, koje je ipak bilo češće u upotrebi) prispio izravno iz mletačkoga, to bi značilo da je načelno očuvan fonološki oblik modela, uz minimalno odstupanje – zatvaranje vokala *a* (usp. npr. *Nadāl* u mletačkom (Boerio 1867: 436), a ako je, pak, primljen kasnije – po’ *Tālijun* (za vrijeme talijanske vlasti), onda je pri adaptaciji, pored zatvaranja *a*, zaista došlo i do promjene *t* u *d*.

100 Dakle, disimilacijom je dobiven lik jednak onom u značenju ‘prut, šiba.’ Primjeri: *Sā ka si poī, počīni slavaōcu da ti īde u prūt.*; *Vīti je da mu svē grē u prūt ka je nāko*

bôb, *Bôg*, *nôž*, *sûd*, *gamburâta* || (pojed., rij.) *kamburâta* ‘račić koji živi u puževoj kućici’ (mlet. *gambaro*, tal. *gambero* ‘rak’), itd.

3.4.5. Proteza

Proteza je dodavanje glasa na početku riječi. Ta se glasovna promjena javlja još u praslavenskom. Protetski su glasovi npr. *i* u riječima *jâr-bu* ‘jarbol’, *jêlen*, *jesân* ‘jesam’, *jèzero*, *jûtro* (usp. *sěutros*), *vîdra* (usp. Kapović 2008: 132, 133). Mi ovdje izdvajamo uglavnom neke manje „obične“ primjere:

d: *dumiděca* || *dumitâd* ‘vlaga’, *dûmidno* ‘vlažno’, *(o)dumidâti* ‘(o) vlažiti’, *dumidivâti* ‘vlažiti’ (rom.) (uz novije *vlăga*, *vlăžno*, *(o)vlăžiti*);

g: *gusînac* ‘osa’; ALI: *ôsti* (usp. Ver, So, Bo: *usînac*, Ver (pojed.), So, Bo: *gôsti* ‘osti; gosti’; D (sporadično): *vûôsti* ‘osti’);

j: *jěšalica* || *ěšalica* ‘kvadratna zdjelica’ (germ. *Ebschale*), *jöpe(t)* || *jöpeta* ‘opet’, *jargôla* ‘ručka kormila’¹⁰¹, *jacâl* ‘čelik’ (mlet. *azzâl*)¹⁰², *jăžula* ‘kopča’ (tal. *asola*), *jêrdelit* ‘osoba koja se pravi važna, gospodičić; dobro očuvana osoba (◇ *zdrâv kăko jêrdelit*; *dyžî se kăko jêrdelit*, i sl.)’ (usp. Piasevoli 1993: *ěrdelit*) (<tal. *erede* ‘nasljednik’ ili < hung. (?)); ALI: *ûnda*, *ûsta*, *îdro*, *in* ‘im’, *îsti*, *îsto*, *ôko*, *ûžina* ‘popodnevi međuobrok’, *užinâti*, *uvegîja* || *vegîja* ‘mladoženja, zaručnik’¹⁰³;

l: *lěška* ‘meka’ (tal., lat. *esca*, mlet. *lesca*), *naleškâti* ‘staviti meku; (fig.) namamiti’¹⁰⁴;

m: *mint’ûn* ‘riba incun’ (mlet. *inchiò*);

n: *nûnde* (pojed.) || *nûnde* (pojed.) || *ûnde* || *unděka* ‘ondje’;

děbe. ; *Nî mi šlò u prût* ‘nisam probavio kako treba.’ U molitvi je sačuvano *prûditi* ‘koristiti’ (*ôvi dâri (...) da nan prûdu i korîstu*). U S, kao i u SZ skupini, nije provedena disimilacija, dakle, govori se *prûd*.

101 Srećko Lorgjer se pita je li *i* u ovom leksemu „nakalemljen“ staroslavenski element (usp. URL⁵).

102 Zanimljiv je i nadimak *Arcâli* || *Arcâle* koji je nadjenut upravo izuzetno snažnom čovjeku. Pretpostavljamo da je *a(r)câl* negdašnji (stariji) oblik (usp. iški: Martinović 2005: 7 *acâl* || *ocâl*).

103 U pjesmi „Prosi Maru sve polje Petrovo“ koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki nahodimo lik *juvegija* (usp. Milanja 1993: 377).

104 Usp. SZ skupina, Iž i južnočakavski (npr. Šimunić 2013 i Šimunović 2009: *ješka*).

s: (po) *späzuhaľ* || (novije) (po) *späzuh* ‘(pod) pazuh(om)’; *spřdä me* || *prđä me* ‘(is)pred mene’, *spřdä n* || *prđä n*, itd., *sprĩdñi* || *prĩdñi* (analogija prema *spřd* ‘ispred’, *sprĩda* (usp. u slovenskom *spredñi*); *sklatāriti se* || *skĩt’äti se* || *vrāsäti* || *vřlāti* ‘skitati se, klat(ar)iti se’;

š: *šprēgršt’* || *šprēgršt’* || (vrlo rij.) *pregršt’* ‘pregršt’, *škũtra* || (češće) *kũtra* ‘protiv; protivno’ (*kũtra* ‘protiv(no); prema’) (rom.), *šprēgnuti* || (vrlo rij.) *prēgnuti* ‘prenuti se, prepasti se’, *špehĩt’äti* (sv. *špēhnuti*) ‘ritati se; udarati stražnjim nogama; (fig.) bahato nametati vlast’¹⁰⁵, *špĩlāk* ‘= *kamičĩt*’, kamenčić’ (usp. *pĩlāk* || *pĩlāc* ‘(mladi) vrh biljke’);

z: *zdrāča* ‘drača, trn; riblja kost’, *zdračľiv* ‘trnovit; riba s puno *zdrāč’*, *zdrāčje* ‘trnje; trnovit teren’;

ž: *žbrēknuti* (nsv. *žbrēcati*) ‘breknuti, grubo se otresti na koga’ (usp. Šimunović 2009: 131 *brēknut* (nsv. *brēcot se*)), *žvřdoľak* (pl. *žvřdoľci*) ‘kvrगाva i tvrđa tvorevina (npr. nerašćešljana vuna ili kvrgavi oblici *frĩt*, uštipaka)’ (usp. Šimunović 2009: 1032 *vřdējāk* ‘kvrगा, čvor’; u zaglavskom je *žvřřac* ‘kvrगा (od udarca) na glavi’).

3.4.6. Metateza

Premetanje glasova (metateza) registrirano je u ovim primjerima: *är-jan-bärjan* ‘razuzdanost, galama’ (tur.), *bärjak* || (češće) *bandĩra* (rom.) || (novo) *zästava* (tur.), *bordĩžäti* || *brodižäti* || *travešäti*), *bordĩž* || *brodiž* || *travešäda* (mlet. *bordizar*)¹⁰⁶, *čũňka* ‘njuška’, *gñĩla* ‘glina’ (<**glina*), *koromāč* ‘biljka komorač’, *mōstri* (pl. tantum) ‘manastir, samostan sa crkvom’ (lat., grč.), *lerōj* ‘sat’ (mlet. *relògio* || *lerògio*¹⁰⁷), *narāžan* || (rjeđe) *narāňž* (G pl. < *narāňža*), *picizlāka* ‘cjepidlaka’, *pohvišta* || *potrĩpštĩna* ‘potrepštine; pokućstvo’ (<**po* + *hyža* = *pohĩstvo(a)*), *ražđĩn* || *žardĩn* || *jardĩn* ‘mali povišeni vrt uz kuću’, *remedijāna* || *meridijāna* ‘sunčani sat’ (mlet. *meridiana*), *rēoplan* (nekoć, pojed.) || *ēroplan* || *avijōn* ‘zrakoplov’ (rom.), *střtĩka* ‘trs(ti)ka’, *Střtenĩca* (top.), *šprāgnot* || *šprāgnot* ‘= *pāpāk*;

105 Usp. S: *špāhĩt’äti* (Piasevoli 1993: 361); neka sela SZ skupine: *pāhĩt’äti (se)*.

106 Pojašnjenje značenjā navedeno je u 3.4.2. (*rs* > *s*).

107 Uz *lerogio* Boerio (1867: 366) stavlja opasku: „Voce degl’ idioti”. U zaglavskom je, moglo bi se reći, obrnuto. Danas se čuje samo *lerōj*, a neki od naših sredovječnih informanata pamte da su se rugali starijim pojedincima koji su govorili *relōj* (*Nē zna ni lerōj rēt’i!*). Slično je i s nekadašnjim *rēoplan* umjesto *ēroplan* (mada, koliko nam je poznato, nije smatran „idiotskim“, tj. govornom manom).

kandža' (prasl. **nogъtъ* 'nokat'; strsl. *paznegъtъ* / *paznogъtъ* 'pandža, papak, kopito'), *št' inerica* 'biljka štirenica, crkvina', *švenâc* 'uš', *zâik* (<**jazik*), *zîkva* 'zipka', i dr. Novije su potvrde npr. *iveděncija* 'evidencija', *Vjětman* (◇ *kâšlēs* || *hrîplēs kâko da si bî na Vjětmanu*). Samo je u nekonzervativnih registrirana pleonastična sintagma *fûdno ù dno* 'u morsko dno, u dubinu', inače je redovito (*a*)*fûndo* (*ù dno*) (rom.).

Kapović (2008: 132) navodi kako se „u južnoslavenskom svako **el* u zatvorenom slogu pravilno premeće u **lě*, usp. hrv. *mljěti* < **mel-ti*, ali *mělj-ě te* < **meľ-ete*.” U zaglavskom je, dakle, premetnut lik *mlîti*, ali nije *mělete*, kao ni *měleno* 'mljeveno', *s(a)měleno* 'samljeveno.' Praslavenska dubleta **nъrěti* || **roniti* u zaglavskom se reflektirala kao *ńorîti* (jedino ◇ *ronîti sűze*). Pored starinskoga *šototâjer* 'ronioc' (rom.) i novoga *rõnilac*, od pojedinaca se čuje i *ńõrâc* (pl. *ńõrci*) u istom značenju, od ostalih samo katkad u šali, a inače redovito u značenju 'gnjurac (morska ptica)' od čega je izveden leksem *ńorčâra* || *ńõrčara* 'rupa u kojoj se gnijezde gnjurci; (fig.) smrdljiva, prljava soba, rupčaga (sl. *bužakula*).' Umjesto *ih* (nenaglašeni oblik <*ńîh*) neki informanti kadšto govore *hi*, a nekoliko njih redovito poput Lučana (usp. lik *ji* u nekim govorima koji nemaju *h*, npr. bibinjskom (Šimunić 2013: 294)¹⁰⁸). Zanimljivo je premetanje u sintagmama, npr. *pûtni krîž* 'pobožnost križnog puta' i *krîhun za trbûhun* (|| (rij.) *trbûhun za krîhun*).

108 Nekoć je bilo *je* u značenju 'ih'. Nahodimo ga npr. u pjesmi koju je Matija Šešelja 1886. g. kazivala Jakovu (Jakši Čedomilu) Čuki: *Pase ovce Ive i Jelina / Pasli su je devet godin dana...* (usp. Milanja 1998: 161). Ipak, pažljivim preslušavanjem snimke govora (iz 2015. g.) jedne od naših najstarijih informantica, nedavno je otkriven i taj lik, što pokazuje da je donedavno bio živ u govoru. Evo te rečenice: *Dvî nõt'i... Stô dvâjse kobõdnic smo ubîli. A nî bîlo ûnda ni frižiděrov, nogo smo je šušîli, i dõbre su bîle.* (Napomena: lik *kobõdnica* čuli smo samo od ove informantice, dok ostali govore *kobõtnica*, a postoji i pojedinačan ostvaraj *kubõtnica*; pretpostavljamo da je to rezultat utjecaja njene majke koja je bila rodom iz Luke, budući da upravo u Luci govore *kobõdnica*). Finka je taj lik (*je* 'ih') 50-ih g. 20. st. zabilježio pojedinačno (naziva ga slobodnom, ali arhaičnom varijacijom), a također kao rijetkost navodi *zâ ne* 'za njih' (usp. Finka 1977: 124). I ovo nam, nažalost, pokazuje kako je Finka pomno istražio jedino svoj rodni saljski govor. Naime, prema našim zapažanjima, danas se u Salima takvi likovi nikada ne čuju, dok u svim ostalim selima u govoru konzervativnih prevladavaju (u čak ≈ 90% slučajeva!) (*zâ ne, nâ ne, põ ne, (u) vâ ne, nadâ ne, podâ ne, prđâ ne, uzâ ne* || (Z) *râž nîh, mejâ ne, krozâ ne*). NeKonzervativni, dakako, govore *za nîh*, itd.

3.4.7. Palatalizacija

Prva se palatalizacija u V sg. dosljedno provodi: *junâče*, *rôjače*, *stâr-če*, *vrâže*, *jarûše*, itd. Kod deminutivnih oblika stanje je složenije: *juhîca* (ob. < *jûha* (jelo)) : *jušîca* (ob. općenito za sve što je jušnato), *mûhica* (< *mûha* ‘kućna muha’, rij., kad se baš želi istaknuti veličina) : *mûšîca* (ob. za vrste koje uvijek ostaju male, npr. vinska; hir), *rûkica* (< *rûka* (djeteta)) : *ručîca* (dio alata, zdjele, i sl. koji se hvata rukom), *nôgîca* (< *nôga* (djeteta)) : *nožîca* (npr. *od mîha*, *od kokošê*, i sl.), *sîkîca*, *vnûkîca* || *vnûčîca*, *vnûkîť* || *vnûčit*’, *tičîca*, *kûčîca* ‘peteljka’, *Drăžîca* (top.), *petešîť* (< *pêteh*), itd. Augm. je *kaļûžîna*, no polazni je oblik redovito nesibilariziran – *kaļûga*. Od *bôg* je augm. *bogetîna*, a dem. (uvjetno rečeno, kao ime svetkovine) *Božîť*. Od *krûh* je dem. redovito *krûhîť* || (rij.) *krûšac*, a augm. *kruhetîna*. Od *pîľuh* ‘jastreb’ augm. glasi *pîľušîna*, a dem. *pîľușîť* || *pîľuhîť*. Također, *mûčîna* ‘mučnina’ (< *mûka*).

Uz starije oblike *obukîvâti* (*se*) (< *obûť*’i (*se*)) (rij.), *svukîvâti* (*se*) || *svukovâti* (*se*) (< *svût*’i (*se*)), *zvukîvâti* || *zvukovâti* (< *zvût*’i), *navukîvâti* || *navukovâti* (< *navût*’i), *provukîvâti* (*se*) || *provukovâti* (*se*) (< *provût*’i (*se*)), *vavukîvâti* (*se*) || *vavukovâti* (*se*) (< *vavût*’i (*se*)), i dr., čuju se i oni u kojima je provedena analoška palatalizacija (*obučîvâti* || *obučevâti*, itd.). I u nekih drugih glagola na -*ivati* javlja se palatalizacija: *zapiševâti* || *zapišîvâti*, *vežîvâti*, *pokaževâti* || *pokažîvâti* (= starijem *kăžâti*, *povîdâti*), *pr̥bačîvâti* || *pr̥bačevâti* (novo, u nekonzervativnih; konzervativni (ovisno o kontekstu): *pr̥hit*’evâti || *pr̥hit*’îvâti || *pr̥mešt*’îvâti || *pr̥mešt*’evâti || *pr̥barkîvâti*, i dr.), itd. Tako je i u gl.p.t. *zapišeno*, *vêženo*, *pokâženo*, itd. Međutim, imamo dubletu *napuhîvâti* (*se*) (češće) || *napușîvâti* (*se*), gl.p.t. *napûšeno* ‘napuhano.’

Druga palatalizacija (sibilarizacija) u srednjoločakavskom dijalektu dosta često izostaje, ali je u mnogim potvrdama provedena (usp. Lisac 2009: 103). Slično je i u zaglavskom. U D i L sg. imenica a-deklinacije u konzervativnih govornika nije provedena u ovim primjerima: *u Mëriki*, *u Āfriki*, *u Lîki*, *na Rîki*, *na Răki* (top.), *u Drăgi* (top.), *u vōjski*, *u săki* ‘u krajnjem vrećastom dijelu mreže’, *na dăski*, *bûski* ‘smrdljivoj stonogi’, *papriki*, *Măjki Bôžjoj*, *u zădrugî* ‘u dućanu’, itd. Iznimke su: *u šăci* || *u šăki*, *na nōzi* || (rij.) *na nōgi*, *na rûci* || (vrlo rij.) *na rûki*, *u Lûci* || (rij.) *u Lûki*, *u jûsi*, i dr.

U množini prevladavaju sibilarizirani likovi: *vûci*, *răci*, *snîzi*, *brîzi*, *dûzi*, *bubrîzi* || (arh.) *arîûli* (rom.), *rôzi*, *prăzi*, *orîsi*, *bă(t)ci*, *ôsici*, *svidôci*, *vnûci*, *dûsi*, itd. U konzervativnih je najčešće: *sôki* (novije), *păki*, *stîski*,

còki (< *còk* ‘panj, obli komad debla ili grede’), *Vìkingi* (novo, rij.), *dvôj-niki* (novo, rij.), a rjeđe, pak, *srîški* (< *srîžak*) (ob. *srîšci*), a vrlo rijetko (obično zbog „brzopletosti“ u govoru) *zaîki*, *krûhi*. Uočljivo je kako sibilizacija više izostaje u množinskim oblicima manje frekventnih i(li) novijih riječi. U D i L pl. se provodi: *kûcima*, *po jûzima*, *po vřsima* || *vřsîma*, itd., ali: *sòkima*, *pàkima*, *stîskima*, *còkima*, *Vìkingima*.

Imperativ glagola kojemu je osnova velar lijepo potvrđuje izreka: *Přvo spěci, pànda rěci!* I zaista, u zaglavskom su govoru „prevagnuli“ sibilizirani likovi, za razliku od saljskog u kojem registriramo znatno više sekundarno (analoški) palataliziranih, npr. *spečî(mo)*, *rečî(mo)*, *rečîte* || *rěšte* (usp. Finka 1977: 136), i dr. Ipak, govori se *lěži* ‘legni, leži; leži’, (*o*)*strîzi* || (*o*)*strîži*, *vřzi* || *vřži* (< *vřgnuti* || *vřt* ‘i ‘staviti’) (arh., danas rij.), *tûci* || *tûci*, *vûci* || *vûci*, *pûsti* || *pûsti*, međutim samo *obûci*, *svûci*, *sîci*, *těci*, itd. Od navedenih dubletnih likova, prema našim zapažanjima, prevladavaju sibilizirani. Po analogiji (budući da nema uvjeta za provedbu promjene) rezultat palatalizacije se prenosi i u 3.l. pl. prez. (*lěžu* ‘legnu’, (*po*)*mõžu* || (*po*)*mõru* ‘mogu (pomognu)’, (*o*)*strîžû*, *rečû*, *tečû*, *sîčû*, *vûčû*, itd.).

Treća palatalizacija provedena je npr. u (*o*)*mîcati*, *pomîcati*, *stězati*, *šprězati*, *porîcati* (|| (rij.) *porîkati*), ali nije u *tîkàti* (< *taknûti*), *stîkati* (< *stèt* ‘i) ‘stjecati, zarađivati; istjecati, propuštati tekućinu’, *otîkati* || *natîkati* (< *o/natèt* ‘i) ‘o/natjecati (tekućina); dobivati oteklinu’, *narîkàti* ‘naricati’, *potîkati* (< *potaknûti*), *prîkati* || *utîkati* (< *pr/utaknûti*) ‘spoticati, predbacivati’, *zapîkati* (*se*) (< *zapèt* ‘i (*se*)), *prîsîkàti* || *prîsîkîvâti* (< *prîsît* ‘i) ‘presijecati’, *rasîkàti* || *rasîkîvâti* || *rasikovâti* (< *rasît* ‘i), *u-/na-/va-/poda-žîgati* (nsv. < *u-/na-/va-/poda-žgàti*), *zdîhati* ‘disati’, (*u*)*zdîhati* ‘uzdisati.’ Konzervativni uglavnom govore *dosîgati*¹⁰⁹ (< *dosêt* ‘i), *posîgati se* (za čin / (*u*) *vâč*) (< *posěgnûti se*), dok u nekonzervativnih prevladava palatalizirano. Do promjene je došlo i u leksemu *lutîca* ‘ljutika.’

3.4.8. Jotacija

Jotacija je provedena u oblicima i izvedenicama glagola kojima korigen završava na *t*: *drht* ‘àti, *met* ‘àti ‘stavljati’ (< *mětnuti*), *namît* ‘àti *se*

109 Npr. A: *Zaikôno špôrka!* B: *Prâva se jâv!a!* A *tvôj zaik bi do guzîce dosîga!* do guzîce bi dosêga da ti ga je potěgnûti! ; *Mrîže je dosîga* (= *salpîvâ*, *đîza*). ; *Ūn slâbo dosîže* (= *slâbo pôjmi*, *s(h)vât’a*).

(*kômu*), *šēt'āti* (*se*), *skīt'āti se*, *zlīt'āti* 'izlijetati', *zalīt'āti se*, *krīt'āti* (*se*) 'okretati (*se*)' (usp. *mōviti se* || *mīcati se*, i dr. 'kretati *se*'), *zakrīt'āti* 'zaokretati', (*ra*)*splīt'āti* (< (*ra*)*splēsti*), *smīt'āti* 'ometati' (< *smēsti*), *prhit'evāti* || *prhit'ivāti* (< *prhītiti*) 'prebacivati', *srīt'āti* (< *srēsti*) (rij.), *zaprēt'āti* (nsv. *zapret'ivāti*) 'pokriti pepelom žar ili ono što se peče; (fig.) zavući (*se*), skloniti (*se*), i sl.', *oplīt'āti* (< *oplēsti*), *spit'ivāti* || *spit'evāti* 'ispitivati', (*o*)*svīt'āti* (< *osvanūti*), itd. Iznimka je, primjerice, *vagnītati* (nsv. < *vagnēsti*), no, očekivano, *vagnīt'in* (prez, 1.l.sg.).

Jotacija *se*, osim u oblicima gl.p.t. glagola na *–diti* (npr. *pokād'en(i)* : *posājen(i)*), provodi i u gl.p.t. glagola na *–sti* (npr. *pokrād'en(i)* || (rij.) *pokrājen(i)*). Dakako, stariji su nejotirani likovi.

Izdvajamo zanimljive nejotirane likove: *plakļīv*, *plakļīvac*, *strahļīv*, *strahļīvac*, *potukļīv* 'koji se lako potuče', *potukļīvac*, *d̥rht'in* (prez. 1.l.sg. < *d̥rht'āti*), *trēti* (redni broj). U jotiranim je likovima *lažļīv*, *lažļīvac* provedena epenteza, nasuprot oblicima *lažīv*, *lažīvac* u većini govora SZ skupine.

U konzervativnih su dominantni oblici gl.im. u kojima nije provedena jotacija (npr. *mōlēne*, *fālēne*, *kōseñe*, *mīseñe*, *hōdeñe*, *tīndeñe*, *pōteñe*, *mūzeñe*, itd.), a ponekad izostaje i epenteza (npr. *tōpeñe*), uz neke iznimke (npr. *živļēne*).

4. Zaključne napomene

Sve u svemu, i u nekonzervativnih (mladih) je potvrđena odlična očuvanost sljedećih čakavskih odlika na planu konsonantizma: fonema *f*, *x* (uz neznatne iznimke, prisutne i u konzervativnih), razlikovnosti *č* i *t'*, fonema *l*, te, za razliku od saljskog, refleksa *jd*, *jt* (npr. *pōjti*, *pōjde*). Iako je moguće da je hibridni lik (*i*)*zājti* (izvorno: *zīti*) potekao iz saljskog, vjerojatniji je istovremeni samostalan razvoj prema standardnojezičnim likovima, kao i *čād'* (izvorno: *čād*), *ūjti* (izvorno: *ulīsti*). Inovativno je što su u sustavu nekonzervativnih ostvarivi fonemi *ž*, *ž* i *ć*, a kao refleks **d'*, **daj* u znatno je većoj mjeri zastupljeno *d'* nego izvorno *j*, a *št'* (< **st'*), *čr*, *čr* (< **čr*) sve više ustupaju mjesto *št*, *čr*, *tr*, te je izgubljena razlika između 3.l. sg. i 3.l. pl. (*t'e* : *te*, *nēt'e* : *nēte*, *donēšt'e* : *donēste*). Izvanredna je potvrda (*i*)*spāšt'āti* koju konzervativni Zaglavci izgovaraju *spāštāti* pa pretpostavljamo da se radi o saljskom infiltratu, no nije isključena ni mogućnost analogije (usp. *prāšt'āti*). Sonorizacija *r* se u nekonzervativnih znatno rjeđe provodi, a promjena *m* u *n* ograničena je na

gramatičke nastavke i nepromjenjive riječi. Također, uočljiva je tendencija restitucije dočetnog *l* u romanizmima. Inovativnost se očituje i u znatno manjem broju konsonantskih promjena. U nekima je očito povodenje za urbanim govorom Zadra (npr. *glëaj*). Saljskom se utjecaju, primjerice, može pripisati i realizacija *fâlši* namjesto *fâlci*.

Od nekih zanimljivosti do kojih smo došli tijekom istraživanja izdvajamo nepisano pravilo da glasovnim promjenama teže odolijevaju likovi veće frekvencije upotrebe (usp. npr. *sāskî* : *kāl̥skî*, *Sāfka* : *Kāl̥ka*, *pēci* : *zbōdci*; *mōstri*) te da se stariji likovi ponekad bolje čuvaju u specifičnim (užim) značenjima (npr. *jātra*, *arñûl(i)*, *muženāli* || *mužeñāli*) ili frazemima i izrekama (npr. *Bōlest je prosūtāk*, *a smřt je dospītāk*; u svakodnevnom govoru najčešće: *svr̥šētāk*). Neupućeni bi lako mogli pomisliti da se npr. u *skriña*, *sliwa*, (*u*)*skop̥ti*, *ž̥na* (< **žbrny*), *x̥stati* (< **xr̥stiti*) javljaju glasovne (konsonantske) promjene, no radi se o reliktima iz praslavenskog; jedino je, zanemarujući prijelaze, u posljednjem došlo do sonorizacije *r*.

Nakon provedene analize možemo tvrditi kako je današnji zaglavski govor ujedno i konzervativan i revolucionaran. Na svim jezičnim razinama, a osobito na razini konsonantizma, otkrivaju se isprepletene niti raznih jezičnih utjecaja od kojih je kroz povijest sačinjeno šareno tkanje ovoga osebujnog idioma.

Ogled govora¹¹⁰

Ōcu mōmu sēstra Ivānica kolo ōgña se je pūno naplandisāla i rōba se je svrūt'ila i ūžgala se je. Ūnda se je šlā gasiti (rukāmi), ūnda su je p̥sti zgor̥ili, kōža i nōhti popādali. Ma znāš da je tōte vrāg bī, nīko drūgi... Š nūn je, mōj sīnko, bāš djāva vlādā. Jēna žīnska o trēse gōdišt' – pa se pustiti zgor̥iti u s̥ bēla dāna!

Mōja māti pokōjna je rēkla vāko: „Nīka nī šlā lēt'i, a da nī žerāfku razāřila i ūnda bi bīla zakorākla p̥ko nēje - rašīřila se i nadā nū stāla da vrut'ina vā nū grē. Mīslila je da t'e s otīn roditi!“ Āli – ka je byla mlāda, vōdu su je z drōba znīmali u špitālu; imāla je vāla jētiku (tuberkulōzu, ča sā govōru)...

Ma znāš da je nad nūn vrāg lebdī, nīko drūgi! Provīvāla se je ugasiti, ma nī mōgla nīkakorce, rōba je na nōj zgor̥ila. O pō drōba dōli je je

¹¹⁰ Kazivala: Danica Čuka (1926. – 2014.). Tekst je objavljen u Špralja 2016a: 134-135.

zgorilo. Da je reka likar (Marjani, bôjse) da ka zgôri dôli, da se ne môre škapulati po njeni mōdi.

Š nûn je bila pokôjne Frânice tetê ht'î - Slâvica(.) je š nûn bila za ofcâmi (imâla je dêse, dvânâjst gōdišt'... desêťak, a Ivânica je imâla dvajspê-šês(t) gōdišt'). Svûkla je z otê mâle rôbu gôrnû i tō je obûkla za pôjti dôma. I tâko pečena je dôma dôšla.

...Hodila je dôma i ûnda je šlâ s onîn pûtûn za Vřtlaci, pa je bila nâmo prđ Glavicu stâra Sôlinka (Mâre, Tôziju nâna) i Tonica š nûn – kako divôjčica, zâjno su ôfce čûvâle. ûnda je rêkla môja teta Ivânica otôj stâroj Sôlinki: „Pôjte k onôj mâloj u pôle jerbo je ostâla sâma s ofcâmi! I sâmo je u dôlnoj rôbici, pa ju zagřnite s onîn haľčit'un svojîn! {haľčit' su žinske nosile, a viši – haľak – su muškî nosili} Bit'e je zîma nâko golôj.“ (A řtûna bure je bila).

Bila je i ôna svojê glâvê – teta Ivânica. Prvâni dân su prâsca ubili. Bi t'e bila ûzela jelita i kû kôli břžôlu za spêt'i sôbun u pôle sùtradâ. Mûž je je govori ka je řtûna bure da ne grê, da t'e ûn pôjti, (jërbo užali su ûnda muškî pôjti zâ da se žinska ne...) a nâ nî badivâla.

I ône su šlê k otôj mâloj u Pôle pod Rûtnak. (Mâlo najužnije je zgorila po stûpun, nê znan čigôvin, pod našin nî... Môžda poda nîn Vêľkovin? ... Nê znan, ne piši ôto, nîs sigûra.).

...Sîlun se je sîlila da dôjde dôma jerbo nî tîla ostâti na pûtu digôli, da nê bi býla mākla više ka bi ostâla, čâ jâ znâ. I dôšla je dôma (bila je mlâda nedîla!) kroz mîsu vêlu, kad je zdôla hodila (o Tabêle gôri, pût za u pôle je tudêr bi) da ju je pokôjna Štofâcija vîdila pa da je sâma sôbun rêkla: „Ma kâ prosjakîna vo grê?“ (U rôbi o ditêta, znâš vâč je samiľala!). Ka je dôšla gôri Pod pôd, Štefâcija je vîdila kâ je. I ûnda je šlâ jâdna kroš Čûkin dvôr dôma na postîlu. Môja mâtî t'e biti u crîkvi bila. Sekřva t'e je biti dôma bila (mojê mâtêre), nêva mâtî [otê ča je zgorila]. Mâtî je bila u kûhiñi i nî zâ nû znâla. Štefâcija je šlâ u crîkvu povîti i pobîga je s crîkve vâ nîkovi... – bi t'e mûž (Břnârdo) i môj otâc vâla...

ûmrla je nôt'un iza dvîh ûr. Ôna mi je bila Mânica îme nađila. Mâna su me zvâli ka san bila mâla jerbo je Marîja bila viša. Dvî zîkve su bile, ûnda nas je dîd¹¹¹ užâ zîbâti (vâla je bi bôlestan, nê znan...); bi bi zîkvu porîvâ sînâ nogûn oli rûkûn i pivuľâ: „Ôna mâla s pôpun spâla, ôna vêla kût'u mêla!“ Mëni je bi bâš dôbar môj dîd, Bôg ga pomîlova. Svâku nedîlu san mu užâla nôge oprâti i nôhti posît'i... Nisû sa ľûdi¹¹² dôbri kako nikodôba. Ê — bogâstvo čîni zlôt'u u ľûdima!

¹¹¹ Tome Čukin, brat kanôniga Jakova (Jakše Čedomila).

¹¹² U Zadarskoj smotri (Špralja 2016a: 135) tiskano je pogrešno: ľûdi.

Literatura

- Benić, Mislav. 2014. *Opis govora Kukljice*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Boerio, Giuseppe. 1867. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografi adi Giovanni Cecchini edit.
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (Izvadak iz II. izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«.
- Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko–hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Delorko, Olinko. 1954. Matija Šešelja, kazivačica narodne poezije na Dugom otoku. *Zbornik za narodni život i običaje* knj. 38. Zagreb: JAZU: 223–232.
- (c) Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.
- Fabijanić, Marijana. 2017. Romanizmi u govoru Kolana. *Domaća rič 12* (Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Domaća rič 12“ održanoga 25. travnja 2015. u gradu Pagu): 33–46.
- Finka, Božidar. 1977. Dugotočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4: 7–178.
- Finka, Božidar. 1998. Pogled na čakavski govor sela Zaglava. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 31–48.
- Jernej, Branimir (ur.). 2005. *Talijansko-hrvatski, hrvatsko-talijanski: Dominović-Langenscheidtov univerzalni rječnik*. Zagreb: Naklada Nediljko Dominović.
- Juraga, Edo. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska (Biblioteka Theoria).
- Lisac, Josip. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.

- Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- Martinović, Žarko. 2005. *Rječnik iškoga govora*. Zadar: Gradska knjižnica Zadar.
- Milanja, Cvjetko. 1993. Jakša Čedomil (Jakov Čuka) kao skupljač narodnih pjesama na Dugom otoku. *Zadarska smotra* 42, 1-2: 367–382.
- Milanja, Cvjetko. 1998. Jakša Čedomil (Dr. Jakov Čuka) kao sakupljač dugo-otočkih narodnih pjesama. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 151–174.
- Miličević, Marijana, ur. 2006. *Njemačko-hrvatski i hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb: Alfa.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje: fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska.
- Piasevoli, Ankica. 1993. *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku oliti libar saljskih besid*. Zadar: Matica hrvatska.
- Runje, Petar. 1998. O šestotoj godišnjici Zaglava. U: *Zaglav: 600 godina prvog spomena: 540 godina posvete crkve svetog Mihovila Arhandela*. Dino Čuka; Cvjetko Milanja; Izak Špralja, ur. Zaglav – Zagreb: Općina Sali, Mjesni odbor Zaglav: 13–29.
- Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske.
- Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.
- Špralja, Robert. 2010. *Suncazapad*. Zadar: Gimnazija Vladimira Nazora.
- Špralja, Robert. 2016a. Iz zaglavske povijesti, kulture i civilizacije (s ogledima zaglavskoga govora). *Zadarska smotra* 65, 3-4: 119–138.
- Špralja, Robert. 2016b. Vokalizam govora Zaglava na Dugom otoku. *Čakavska rič* 44, 1-2: 5–78.
- Špralja, Robert. 2016c. Prozodija govora Zaglava na Dugom otoku. *Croatica et Slavica Iadertina* 12, 1: 65–96.
- Špralja, Robert. 2017. O prežicima starijega liturgijskog jezika i o vjerskom nazivlju u frazemima i izrekama na Dugom otoku. *Domaća rič* 12 (Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Domaća rič 12“ održanoga 25. travnja 2015. u gradu Pagu): 73–114.

INTERNETSKI IZVORI I KRATICE NAVEDENE U TEKSTU

- (URL¹) *Hrvatski jezični portal (HJP) : Rječnička baza.* <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Posljednji pregled: 06.02.2016.).
- (URL²) GROMAČA. <https://www.youtube.com/watch?v=RY5rzCZGHiQ> (Posljednji pregled 10.12.2015.).
- (URL³) MARKO MARULIĆ, *JUDITA*. <http://www.bulaja.com/Marulic/pdf/judita.pdf> (Posljednji pregled 11.12.2015.).
- (URL⁴) ČAKAVSKO ZVIZDOSLOVJE. http://hr.metapedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_zvizdoslovje (Posljednji pregled 16.12.2015.).
- (URL⁵) Lorgier, Srećko. "Jargola, vrgola, rigola...". *Slobodna Dalmacija*, 2. 3. 2005. <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050302/mozaik04.asp> (Posljednji pregled 11.12.2015.).
- (URL⁶) "Vocabolario italiano – veneto". <http://www.dialettoveneto.it/Vocabolario%20Italiano/Voc-p6.htm> (Posljednji pregled 13.6.2016.).
- (URL⁷) Snoj, Marko. *Slovenski etimološki slovar*. <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=etimolo%a1ki&All=etimolo%a1ki&FilteredDictionaryIds=193> (Posljednji pregled 26.4.2017.).

4. Gramatičke (i ostale) kratice i odrednice

A	akuzativ
arh.	arhaizam (dio pasivnog leksika ili u vrlo rijetkoj upotrebi) (= nekoć)
augm.	augmentativ/uvećanica
D	dativ
dem.	deminutiv/umanjenica
G	genitiv
gl.im.	glagolska imenica
gl.p.r.	glagolski pridjev radni
gl.p.s.	glagolski prilog sadašnji
gl.p.t.	glagolski pridjev trpni
hrv.	hrvatski
I	instrumental
i dr.	i drugo

i sl.	i slično
im.	imenica
imp.	imperativ
komp.	komparativ
L	lokativ
l	lice
m.r.	muški rod
N	nominativ
nekoć	= arh.
novije	većinom riječi primljene u govor u drugoj polovini 20. stoljeća
novo	riječ primljena u govor tek zadnjih desetljeća
nsv.	nesvršeni vid
ob.	obično
op. a.	opaska autora teksta
opr.	suprotno, u opreci s čime
perf.	perfekt
pl.	plural/množina
pl.	tantum pluralia tantum
pojed.	pojedinačna upotreba
prez.	prezent
prid.	pridjev
prov.	izreka/proverbij
prasl.	praslavenski jezik
rij.	rijetka upotreba
sl.	slično
s.r.	srednji rod
sg.	singular/jednina
stsl.	staroslavenski jezik
sv.	svršeni vid
top.	toponim
V	vokativ
zb.im.	zbirna imenica
ž.r.	ženski rod

Consonantism of the Local Dialect of Zaglav on Dugi Otok

The paper is based on ten years of field research followed by description of consonant features of the local dialect of Zaglav on Dugi Otok, which belongs to Middle Čakavian dialect. We were further motivated by omissions of previous researchers, as well as lightning-fast changes we are witnessing in the speech of younger generations. Therefore, the research was primarily oriented at older age group's speech, especially those speakers who satisfied dialectological criteria. However, middle and younger age group's speech was carefully researched, too, to determine the extent to which they preserved the typical Čakavian linguistic lines, i.e. what is the proportion of (Neo-Štokavian) innovations, and if the touch with neighboring speeches, especially of Sali, has left a kind of mark on their speech. The current situation was compared with the rest of Čakavian dialects of Dugi Otok, and sometimes, when it seemed useful, with some other speeches, and not just those of Middle Čakavian physiognomy. Principle is mainly synchronic and, if necessary, diachronic interpretations are given.

It was found that the speech of conservative speakers is characterized by keeping Čakavian elements, as well by some innovations, which partially are attributable to the influence of Neo-Štokavian immigrants somewhere in the 16th, 17th centuries (e.g., *moždāni* 'brain', beside older Čakavian form *muženāli* | *muženāli*). The predominance of innovation is being witnessed in speech of non-conservative ones in the field of consonantism, with some exceptions (e.g., consistently keeping the *x*, *f*, *jd*, *jt*, differentiation of *č* and *t*).

It can be said that the intertwining of archaic and innovative elements marks consonantism of Zaglavian speech.

Key words: Čakavian, Middle Čakavian dialect, consonantism, archaisms, innovations, Zaglav